

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU FEDERACIJE BIH 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1 Sažetak	4
1.2 Pregled preporuka	8
2. MAKROSTABILNOST	13
2.1 Bruto domaći proizvod	13
2.2 Industrija	15
2.3 Vanjska trgovina	16
2.4 Javne finansije – FBiH konsolidovano	19
2.5 Izvršenje budžeta FBiH	21
2.6 Direktni i indirektni porezi	24
2.7 Javni dug	27
2.8 Razvoj finansijskog tržišta	28
2.9 Cijene	31
2.10 Plate	33
3. KONKURENTNOST	36
3.1 Kompetentnost ljudskih resursa	38
3.2 Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura	41
3.3 Jedinstven ekonomski prostor	43
4. ZAPOSŁJAVANJE	47
4.1 Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja	53
4.2 Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta	55
5. ODRŽIVI RAZVOJ	59
5.1 Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj	59
5.2 Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije	62
5.3 Transport i komunikacija	68
6. SOCIJALNA UKLJUČENOST	74
6.1 Socijalna politika u funkciji zapošljavanja	81
6.2 Položaj porodica sa djecom	86
6.3 Obrazovanje	91
6.4 Zdravstvena zaštita	100
6.5 Penzionarna politika	116
6.6 Položaj osoba sa invaliditetom	120

1. UVOD

U skladu sa dobrom praksom razvijenih zemalja, Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR) je 2011. godine počeo raditi Izvještaj o razvoju Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), dok je od 2017. godine to postala i obaveza u skladu sa Zakonom o razvojnem planiranju i upravljanju razvojem u FBiH.

Ovo je deveti po redu izvještaj koji je pripremljen sa ciljem praćenja i analize stepena društveno-ekonomskog razvoja i strukturnih izazova u ekonomiji Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je podržala Strategiju razvoja BiH i Strategiju socijalnog uključivanja BiH 2010. - 2014. i u septembru 2010. godine usvojila akcione planove za implementaciju istih.

Nakon 2014. godine Federacija BiH nema razvojnu strategiju. Budući da su navedeni strateški dokumenti BiH rađeni uz puno učešće Vlade FBiH, nastavljena je implementacija zacrtanih strateških ciljeva i poslije 2014. godine. Ovi strateški ciljevi su preuzeti u Programu rada Vlade FBiH za mandatni period, a mjere i aktivnosti za implementaciju su planirane trogodišnjim planovima federalnih ministarstava i godišnjim planovima rada Vlade FBiH.

Koncipiran na način da predstavlja jedan cjelovit pregled aktuelne situacije i trendova, Izvještaj o razvoju treba da posluži vladama u Federaciji Bosne i Hercegovine kao putokaz u reformskim procesima u narednom periodu. Izvještaj se zasniva na relevantnim statističkim podacima publikovanim od strane nadležnih federalnih institucija, državnih ili međunarodnih institucija, kao i na različitim publikacijama, istraživanjima i analizima.

Sa ciljem ubrzanog razvoja, dana 07.05.2017. godine na snagu je stupio Zakon o razvojnem planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH. Ovaj Zakon treba da uspostavi horizontalnu i vertikalnu koordinaciju kada je u pitanju planiranje razvoja u Federaciji i predviđa uspostavljanje određenih tijela, koja će se baviti razvojem na nivou Federacije BiH, kantona i jedinica lokalne samouprave.

1.1. Sažetak

Strateški ciljevi razvoja Federacije BiH, usmjereni su ka povećanju zaposlenosti, jačanju konkurentne pozicije privrede, te većoj produktivnosti rada i nižim troškovima poslovanja. Programom rada Vlade FBiH za mandatni period definirani su sljedeći strateški ciljevi:

1. Makroekonomska stabilnost
2. Konkurentnost
3. Zapošljavanje
4. Održivi razvoj
5. Euro integracije
6. Socijalna uključenost

U okviru svakog strateškog cilja utvrđeni su podciljevi i mjere za implementaciju. U izvještajnoj godini, Vlada FBiH je intenzivno radila na realizaciji mjera zacrtanih u Programu ekonomskih reformi 2019. - 2021. i Reformske agendi.

U 2019. godini, zabilježen je rast BDP-a u FBiH. Ostvareni nominalni BDP na nivou FBiH u izvještajnoj godini iznosi 23.131 mil. KM. Nominalna stopa rasta iznosi 5,2%, dok je realna stopa rasta 2,6%. Struktura učešća područja, po standardnoj klasifikaciji (KD BiH 2010) u BDP-u FBiH u 2019. godini slična je prethodnoj godini. Najznačajnije učešće imaju područja trgovine (15,7%) i prerađivačke industrije (13,6%). Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a, dok je najmanje učešće područja snabdijevanja vodom i upravljanja otpadom od 1,0%.

Obim industrijske proizvodnje bilježi pad u 2019. godini za 2,7%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je proizvodnja u prerađivačkoj industriji, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila niža za 2,1% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći pad proizvodnje zabilježen je u sektoru snabdijevanja električnom energijom i plinom za 6,1%, te u sektoru rudarstva za 3,3%.

Ukupni javni prihodi i primici u FBiH u izvještajnom periodu (konsolidovani podaci budžeta svih nivoa vlasti u FBiH) iznose 9.615 mil. KM i u odnosu na prethodnu godinu viši su za 395 mil. KM, dok ukupni javni rashodi i izdaci iznose 8.860 mil KM, za 644 mil KM su viši u odnosu na prethodnu godinu. Ostvaren je višak prihoda nad rashodima u iznosu od 755 mil KM, što predstavlja suficit prije obuhvatanja primljenih kredita i zajmova i otplata kredita i zajmova. Ukupan suficit nakon obuhvatanja ovih stavki iznosi 315 mil KM. Učešće javne potrošnje u BDP-u FBiH iznosi 38,3%, što je na nivou prethodne godine.

Opadajući trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru (konsolidovano), kao procenat BDP-a, u 2019. godini je zaustavljen. U periodu od 2014. - 2019. godine najveće učešće u BDP-u bilo je 2014. godine (9,3%). U izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade iznose 8,6% BDP-a, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu (8,1%).

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi Budžeta Federacije BiH u 2019. godini iznosili su 2.265 mil. KM, što je 84% planiranih sredstava. U odnosu na 2018. godinu, niži

su za 147,9 mil. KM ili 6,5%. Prosječna godišnja stopa pada ukupnih prihoda u periodu 2014. - 2019. iznosila je 0,6%, a ukupnih rashoda 0,5%.

U ukupnom finansiranju javne potrošnje u FBiH u izvještajnoj godini, prihodi od indirektnih poreza učestvovali su sa 40,3%, što iznosi 14,8% BDP-a FBiH, dok su prihodi od direktnih poreza učestvovali sa 54,3%, što iznosi 19,9% BDP-a FBiH.¹

Porezna uprava Federacije BiH je u 2019. godini naplatila 5.301 mil. KM javnih prihoda, što je za 2,3% odnosno za 118 mil. KM više u odnosu na 2018. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penziono osiguranje (2.036 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.461 mil. KM).

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2019. godine (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) iznosi 5.596 mil. KM, od čega se 82,1% odnosi na vanjski i 17,9% na unutrašnji dug. Od 2017. godine bilježi se pad ukupnog duga. U izvještajnoj godini zabilježen je pad ukupnog duga za 1,0% ili 52,5 mil. KM. Vanjski dug je smanjen za 107,4 mil. KM, a unutrašnji povećan za 54,9 mil. KM.

Bankarski sektor u FBiH je u 2019. godini ostvario pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 273,9 miliona KM, što je za 6,9% ili 17,7 mil. KM više u odnosu na 2018. godinu. Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je 14 u iznosu od 275,4 mil. KM, dok je negativan rezultat ostvarila jedna banka u iznosu od 1,6 mil. KM.

Bilansna suma bankarskog sektora sa 31.12.2019. godine iznosila je 24,2 mlrd. KM i za 2,1 mlrd. KM ili 9,6% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je prvenstveno rezultat rasta depozita za 1,8 mlrd. KM i ukupnog kapitala za 160,3 miliona KM.

Kreditni su u 2019. godini zabilježili rast za 6,2% ili 895,1 mlrd. KM i na kraju godine iznosili su 15,2 mlrd. KM. Krediti odobreni pravnim osobama ostvarili su rast od 348,8 mil. KM ili 4,7%, tako da iznose 7,8 mlrd. KM, sa učešćem u ukupnim kreditima od 51,4%. Krediti dati stanovništvu bilježe rast od 546,3 mil. KM ili 8,0%, sa učešćem u ukupnim kreditima od 48,6% i iznose 7,4 mlrd. KM.

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2019. godini se povećao na uvoznj strani, dok je na izvoznj strani smanjen u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni izvoz u 2019. godini iznosi 7.620 mil. KM i niži je za 3,7% u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni uvoz iznosi 13.852 mil. KM i veći je za 4,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2019. godini ostvaren je u iznosu od 6.232 mil. KM, što je za 877 mil. KM više u odnosu na trgovinski deficit u 2018. godini.

Rast potrošačkih cijena u 2019. godini iznosio je 0,6%. Cijene hrane i bezalkoholnih pića u FBiH, kao najznačajnije stavke u potrošnji stanovništva, porasle su u prosjeku za 1,4%, dok je zabilježen porast cijena kod alkoholnih pića i duhana za 5,3%, najviše zbog povećanja akciza na ovu vrstu robe.

¹ Učešće prihoda u BDP-u se može razlikovati od podatka iz prošlogodišnjeg Izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

U 2019. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH u odnosu na prethodnu godinu. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 928 KM, ili 4,2% više u odnosu na prethodnu godinu. Stopa realnog rasta plata u FBiH iznosila je 3,8%.

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u izvještajnoj godini iznosio je 531.483, što je u odnosu na 2018. godinu više za 11.683 uposlenih ili 2,2%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2019. godini dostigao 84,2% nivoa iz 1991. godine. Stepenn zaposlenosti u 2019. godini iznosio je 34,8% (mjereno u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata – registrirana zaposlenost).

Broj nezaposlenih u FBiH u 2019. godini iznosio je 313.570 lica, što je manje za 22.040 ili 6,6% u odnosu na 2018. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost - mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na ukupnu radnu snagu) iznosila je 37,1%, a u 2018. godini 39,2%. Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta. U posljednje četiri godine značajno se radilo na ovom problemu, provodili su se projekti koje je finansirala EU, ali nije napravljen značajniji pomak.

Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2019. iznosi 18,4%, što je pad u procentu od 5,2% u odnosu na 2018. godinu i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 2,9 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti prosjeka EU 28 (6,3%).

Broj prometnih nesreća u FBiH je u 2019. godini iznosio 24.093, što je za 7,0% manje u odnosu na prethodnu godinu. Smrtno je stradalo 139 osoba, dok je 6.871 osoba teže ili lakše povrijeđeno. U posljednje 4 godine posmatranog perioda (2013. - 2019. godina) evidentan je pozitivan trend smanjenja broja saobraćajnih nesreća, kao i broja pognutih osoba.

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2019/20 iznosi 179.050 učenika, što je za 27.576 učenika ili 13,4% manje u odnosu na 2011/12 godinu, a za 2,2% manje u odnosu na prethodnu godinu. Broj upisanih učenika u osnovnom obrazovanju bilježi opadajući trend duži niz godina.

U FBiH u izvještajnoj godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 26.811 zaposlenih ili 1.224 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što je za 0,02% manje u odnosu na prethodnu godinu. U primarnoj zdravstvenoj zaštiti evidentirano je 1.232 stanovnika po jednom doktoru medicine. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru je u Kantonu 10 (3.200) i Unsko-sanskom kantonu 2.109 stanovnika, a najmanji u Bosansko-podrinjskom 678 stanovnika.

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2019. godini iznose 2.219.672.098 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 2.194.339.207 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 25.332.891 KM. Ukupna sredstva su povećana za 5,4% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.585.979.314 KM i povećani su za 5,6%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 91,42%.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2019. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 101.919.827 KM (javni i privatni sektor). Dobitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 28.871.648 KM, a zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani dobitak u ukupnom iznosu od 19.158.028 KM, što ukupno čini dobitak javnog sektora zdravstva u iznosu od 48.029.676 KM. U privatnom sektoru iskazan je pozitivan finansijski rezultat sa ostvarenom dobiti u ukupnom iznosu od 53.890.151 KM.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2019. godine iznosio je 424.009, što je za 1,7% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2013. - 2019. godine, broj penzionera rastao je po prosječnoj stopi od 1,5%. U izvještajnoj godini starija populacija (65+) čini oko 15,7% ukupnog stanovništva FBiH, dok penzioneri čine 19,4% ukupne populacije u FBiH.

U decembru 2019. godine prosječna penzija iznosila je 416,45 KM i u odnosu na decembar prethodne godine veća je za 4,38%. Minimalnu penziju u iznosu od 371,77 KM primilo je 248.288 korisnika ili 58,56% od ukupnog broja penzionera, a penzije u rasponu od minimalne do zajamčene penzije koja je u decembru 2019. godine iznosila 465,87 KM, primilo je 52.813 penzionera. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 71% u ukupnom broju penzionera.

Do kraja 2019. godine, pravo na financiranje ostvarilo je 48.258 osoba sa (neratnim) invaliditetom što je neznatno više u odnosu na prethodnu godinu, a za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 139.347.511,20 KM. Iako je u zadnjoj godini zabilježen lagani rast, u periodu 2013. - 2019. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 1,5%.

U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.211 korisnika, što je za 2,4% manje u odnosu na 2018. godinu. Za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 34,87 miliona KM, od čega je iz budžeta FBiH izdvojeno 24,67 miliona KM.

Sa 31.12.2019. godine, ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 82.887, od čega se na lične invalidnine odnosi 45.500 korisnika, a na porodične invalidnine 37.387 korisnika. Ovaj broj je uvećan sa 1.422 korisnika koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, tako da je ukupan prosječan broj u 2019. godini iznosio 84.309 korisnika prava. U 2019. godini po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 274,54 miliona KM.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), procenat siromašnih domaćinstava iznosi 16,0%, dok je procenat siromašnih pojedinaca 17,1%. Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi - 1.943.513 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 332.341 stanovnik živio u relativnom siromaštvu (FZS, 2015). Jaz siromaštva² iznosio je 25,8%. U odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstava u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da se broj siromašnih u FBiH neznatno smanjio (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

²Jaz siromaštva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

1.2. Pregled preporuka

Tabela 1. Pregled preporuka

CILJ	PREPORUKE	
MAKROEKONOMSKA STABILNOST	U dugoročnom periodu, sa 38,3% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a.	Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija, ugovori o djelu, telekomunikacije i komunalne usluge.
	U dugoročnom periodu plate u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,6%, dovesti na nivo 8% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,1 pp BDP-a.	Nastaviti sa kontrolom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade).
	Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda smanjenjem tekuće potrošnje i povećanjem javnih investicija.	Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove.
		Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plaća u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plaće u organima uprave i realnom sektoru.
KONKURENTNOST	Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip).	Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu.
	Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulirati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate.	Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja.
	Analizirati eventualne prednosti djelimične privatizacije BH Telekoma (manjinski dio), sa ciljem povećanja konkurentnosti.	Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.
ZAPOŠLJAVANJE	Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima.	Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP.
	Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika.	Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP.
	Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.	Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje.
		Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“.
	Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja.	Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada.
	Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencija nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.).	Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa).
	Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi.	Predefinisati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje.
	Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja	Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u

ODRŽIVI RAZVOJ	tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona.		srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.
	POLJOPRIVREDA	Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona.	Izvršiti kvalitetan popis poljoprivrede, završiti proces definiranja statističkih regija prema NUTS klasifikaciji Evropske Unije, te ubrzati uspostavu i primjenu suvremenih i tehnološki naprednih registara (FADN, LPIS, zemljišne knjige i dr.);
			Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju
		Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti obezbjeđenjem boljeg pristupa kreditnim sredstvima za poljoprivredne proizvođače.	Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mljeka.
			Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima.
		Kroz sistem poticaja podržavati individualne poljoprivrednike u uspostavljanju održivih sistema za navodnjavanje i odvodnju vode, te sistema zaštite od ekstremno niskih temperatura i mraza (sistemi zagrijavanja plastenika, agrotekstil i sl.) baziranih na obnovljivim izvorima energije.	Donijeti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi.
		Poduzeti aktivnosti na stvaranju uslova za uspostavu sistemskog navodnjavanja (unaprijeđenje regulatornog okvira, izrada planova sistemskog navodnjavanja).	Opremiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta.
		Sistem poticaja poljoprivredi treba unaprijediti u cilju obezbjeđenja efikasnije i pravednije raspodjele poticaja i prilagođavanja zahtjevima za očuvanje okoliša. Veći dio poticaja treba usmjeravati na strukturno prilagođavanje poljoprivrednih proizvođača, sa naglaskom na razvoj konkurentnih podsektora poljoprivrede kako bi se osigurala dugoročna produktivnost i snabdjevenost domaće potražnje.	Kreirati efikasne instrumente zaštite i interventnog djelovanja u kriznim situacijama sa ciljem osiguranja stabilnog dohotka poljoprivrednih proizvođača.
	OKOLIŠ I ENERGIJA	Uspostaviti informacijski sistem upravljanja otpadom putem kojeg će se prikupljati podaci o vrstama, količinama i kretanju otpada, koji će biti osnov za donošenje planskih dokumenata.	Uvesti sisteme energetskog menadžmenta (EnM) prema standardu ISO 50001 u javnom sektoru.
		Uspostaviti mehanizme plaćanja za prava na emisije stakleničkih plinova po ugledu na EU sistem trgovine emisijama – ETS.	Formirati namjenske kreditno-garantne fondove za podršku projektima energetske efikasnosti, EnM i za proizvodnju energije za vlastite potrebe (proizvođači-protrošači energije) u MSP i lokalnim zajednicama
		Uspostavljanje federalne mreže za automatski monitoring kvaliteta zraka, izrada katastra zagađivača zraka, te uvođenje ovlaštenih nezavisnih	Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektro-energetske projekte.

		laboratorija ili formiranje referentne laboratorije za emisije u zrak za FBiH.	
		Kreirati programe podrške investicijama u kogeneracijska postrojenja i prečišćivače u krugu kompanija, poduzetničkih zona, poslovnih inkubatora i sl. sa ciljem povećanja iskoristivosti energije, kao i smanjenja emisija štetnih materija.	Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina.
			Kroz proces približavanja EU stalno usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU.
		Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH; Uvesti obligacione šeme za poboljšanje EnE.	Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH.
			Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi.
		Donijeti programe jačanja svijesti o energijskoj efikasnosti.	Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete i zaštite okoliša.
	TRANSPORT I KOMUNIKACIJE	Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena, Zenicu i Tuzlu.	Intenzivno raditi na modernizaciji željezničke infrastrukture u skladu sa međunarodnim standardima, te omogućiti razvoj međunarodnog putničkog željezničkog transporta.
		Ubrzati razvoj intermodalnog transporta uz primjenu novih tehničko-tehnoloških rješenja, IKT-a i korištenje „koridorskog“ pristupa za uvođenje drugih magistralnih infrastrukturnih komponenti (toplovodi, telekomunikacijska optika i druga infrastruktura koja ne služi transportu) i donijeti pravni okvir za provedbu inteligentnog transportnog sistema na osnovnim mrežama u Bosni i Hercegovini.	Intenzivirati aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd.
			Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti privrede.
		Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o finansijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća.	Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture.
			Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje Luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.
	SOCIJALNA UKLJUČENOST	Reformisati sisteme socijalne zaštite (u konsultacijama sa Svjetskom bankom i MMF-om), uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinosa.	Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora.
		Uspostavljanje baze podataka svih korisnika socijalnih davanja u FBiH i kantonima.	
		Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa.	Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na

			socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.
			Izrada Strategije zapošljavanja FBiH koja će biti usklađena sa razvojnim prioritetima FBiH u oblasti zapošljavanja i novim trendovima na tržištu rada
	POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM	Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama).	Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH.
		Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja.	Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.
	OBRAZOVANJE	Povećati uključenost broja djece predškolskog uzrasta u programe predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu.	Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.
		Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBiH.	Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškolovavanja, usavršavanja i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta.
		Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa.	Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih.
		Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika.	U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba.
		Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju.	Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem.
		Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe.	Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.
	ZDRAVSTVO	Unaprijediti preventivnu zdravstvenu zaštitu radi tendencije porasta mortaliteta i morbiditeta u FBiH.	Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteda u zdravstvenom sektoru.
		Unaprijediti efikasnost kapitalnih ulaganja i ulaganja u naučno-istraživački rad radi modernizacije opreme i poboljšanja zdravstvenih usluga.	Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja.
		Unaprijediti efikasnost i kvalitet zdravstvenih usluga kako bi se unaprijedilo zdravstveno stanje stanovništva i s time smanjivali troškovi.	U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova.
		Nastaviti sa ograničenjem troškova zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih	Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja,

		tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora.	vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteda odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups).
		Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih.	
		Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspeksijskih službi.	Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije.
		Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama.	Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled.
		Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja.	Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH.
		Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja.	
		Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i nastaviti raditi na uštedi istih.	
		Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama.	Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept.
	PENZIONA POLITIKA	Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.	Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu.
	POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencije u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima.	Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta.
		Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije.	Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo.
			Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba.
		Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom.	Bolje usmjeravanje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanje dvojnih davanja.

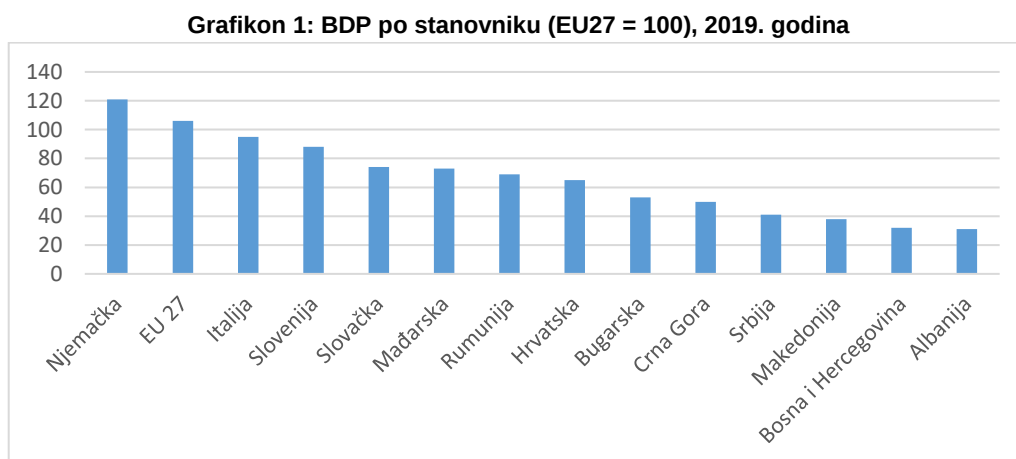
2. MAKROSTABILNOST

U nedostatku strategije razvoja za naredni period, analizirano je ostvarenje makroekonomskih indikatora projektovanih od strane Direkcije za ekonomsko planiranje BiH (DEP). Visok nivo nezaposlenosti, javne potrošnje i javnog duga, predstavljaju osnovne izazove u prevazilaženju makroekonomske nestabilnosti koja je primarni problem Bosne i Hercegovine i Federacije BiH.

2.1. Bruto domaći proizvod

Prema pokazateljima Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP na nivou BiH proizvodnim pristupom za 2019. godinu nominalno iznosi 35.229 miliona KM i u odnosu na 2018. godinu viši je za 5,3%, dok realni rast iznosi 2,7%.

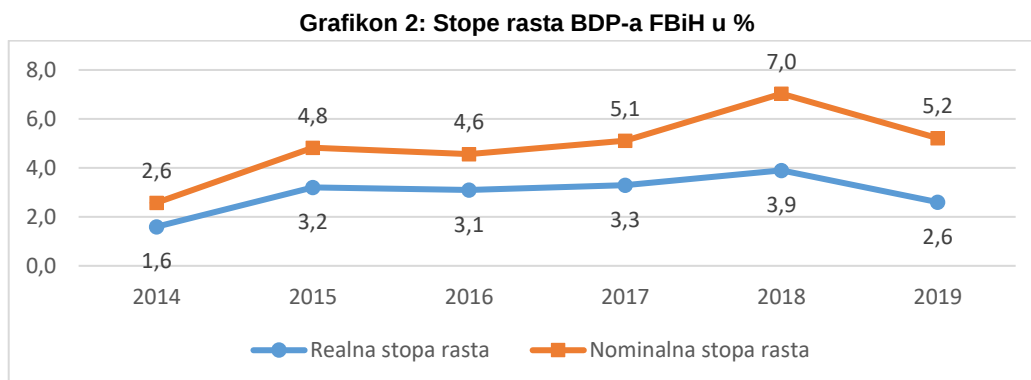
Zajedno sa Albanijom, Bosna i Hercegovina ima najniži BDP po stanovniku u poređenju sa zemljama okruženja i zemljama EU 27.

Izvor: (Eurostat, 2020);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH, u 2019. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod iznosi 23.130.774 hilj. KM.³ Nominalna stopa rasta u odnosu na 2018. godinu iznosi 5,2% dok je realna stopa rasta 2,6%. U periodu 2014. - 2019. godine ostvaren je prosječan godišnji rast BDP-a u procentu od 5,3%.

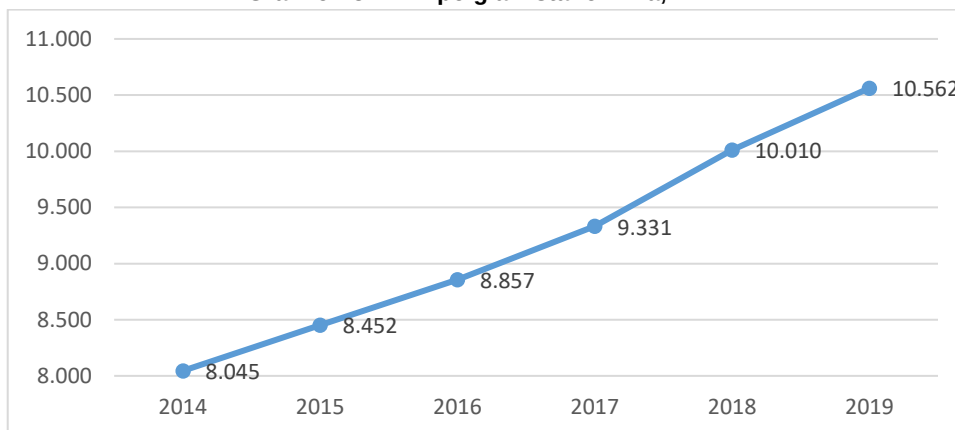
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

³ Prvi rezultati FZS, Saopštenje 10.1.1.

U periodu od 2014. do 2019. godine, BDP po glavi stanovnika u FBiH je u stalnom rastu. BDP po glavi stanovnika je u izvještajnoj godini iznosio 10.562 KM.⁴ Prosječna godišnja stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika u periodu 2014. - 2019. iznosi 5,6%.

Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH u odnosu na RS (9.832 KM⁵).

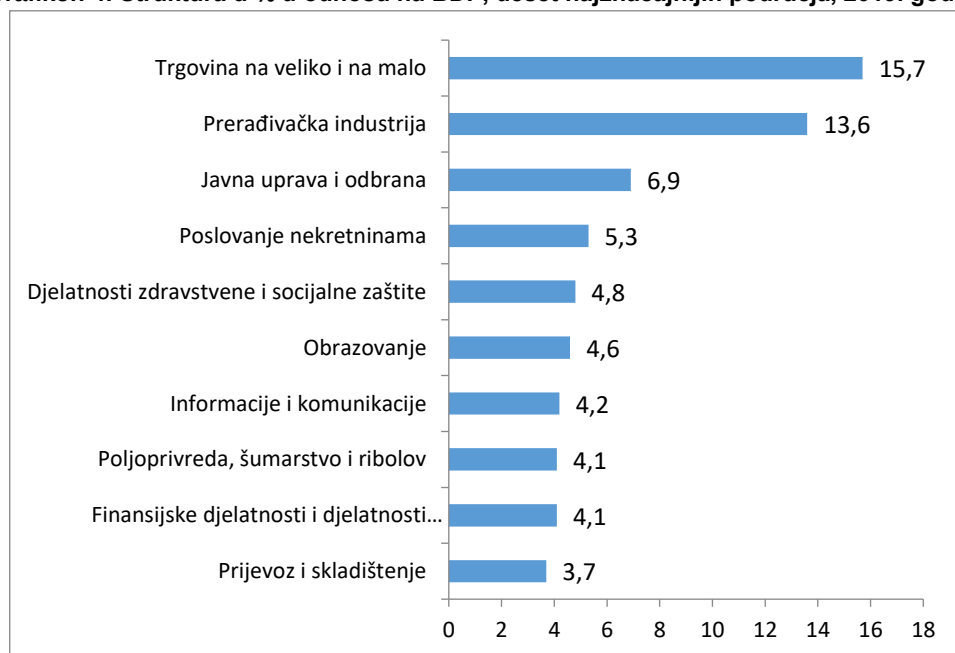
Grafikon 3: BDP po glavi stanovnika, FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Struktura učešća djelatnosti, posmatrano po područjima Klasifikacije djelatnosti BiH 2010., u BDP-u FBiH u 2019. godini slična je kao i prethodne godine. Najznačajnije učešće imaju sektor trgovine i prerađivačka industrija u procentu od 15,7%, odnosno 13,6%. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a. Najmanje učešće ima sektor snabdijevanja vodom i upravljanja otpadom u procentu od 1,0%.

Grafikon 4: Struktura u % u odnosu na BDP, deset najznačajnijih područja, 2019. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

⁴ Prisutno stanovništvo, procjena sredinom godine iznosi 2.190.098 stanovnika u FBiH (FZS, Saopštenje 14.2.1.).

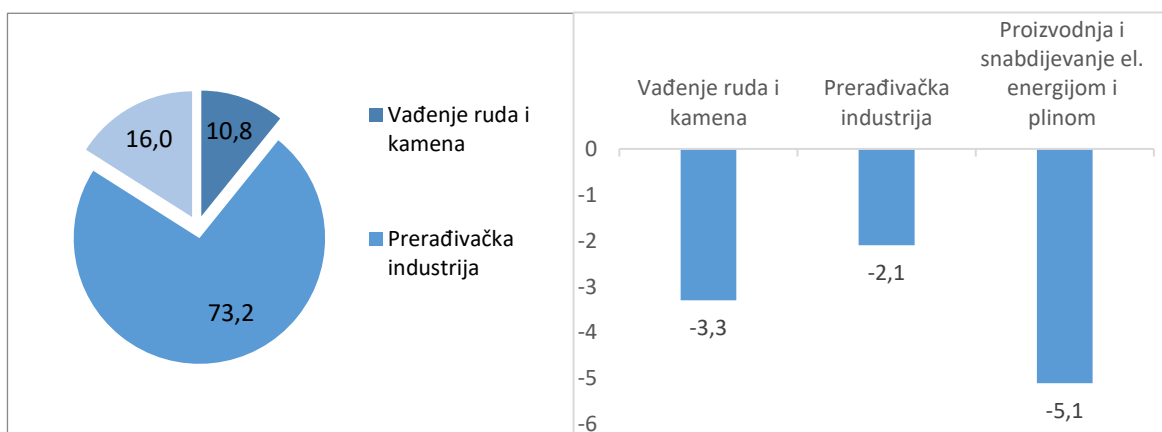
⁵ Procjena stanovništva za 2019. godinu iznosi 1.142.495 stanovnika (Republički zavod za statistiku).

2.2. Industrija

Obim industrijske proizvodnje bilježi pad u 2019. godini za 2,7%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je u području C - Prerađivačka industrija, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila niža za 2,1%. Pad proizvodnje zabilježen je i u području B – Vađenje ruda i kamena za 3,3%, i pad u području D - Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom za 5,1%.

Struktura industrijske proizvodnje u 2019. godini nije se značajnije promijenila pa i dalje najveće učešće ima područje C - Prerađivačka industrija, zatim područje D - Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom, te područje B - Vađenje ruda i kamena.

Grafikon 5: Struktura industrijske proizvodnje u % (lijevo), stope rasta proizvodnje u % (desno), 2019/2018

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveći rast industrijske proizvodnje unutar Federacije BiH u 2019. godini zabilježen je u Zapadnohercegovačkom kantonu za 11,6%, dok je najveći pad industrijske proizvodnje zabilježen u Zeničko-dobojskom kantonu za 6,4% i Bosansko-podrinjskom kantonu za 27,3%.

Tabela 2. Industrijska proizvodnja po kantonima

Kanton	Indeks	
	2018/2017	2019/2018
Unsko-sanski	100,2	103,8
Posavski	87,7	95,3
Tuzlanski	100,0	97,9
Zeničko-dobojski	96,6	93,6
Bosansko-podrinjski	95,3	72,7
Srednjobosanski	99,2	101,1
Hercegovačko-neretvanski	122,3	97,5
Zapadnohercegovački	103,0	111,6
Kanton Sarajevo	104,6	103,7
Kanton 10	97,3	96,2
Federacija BiH	100,8	97,3

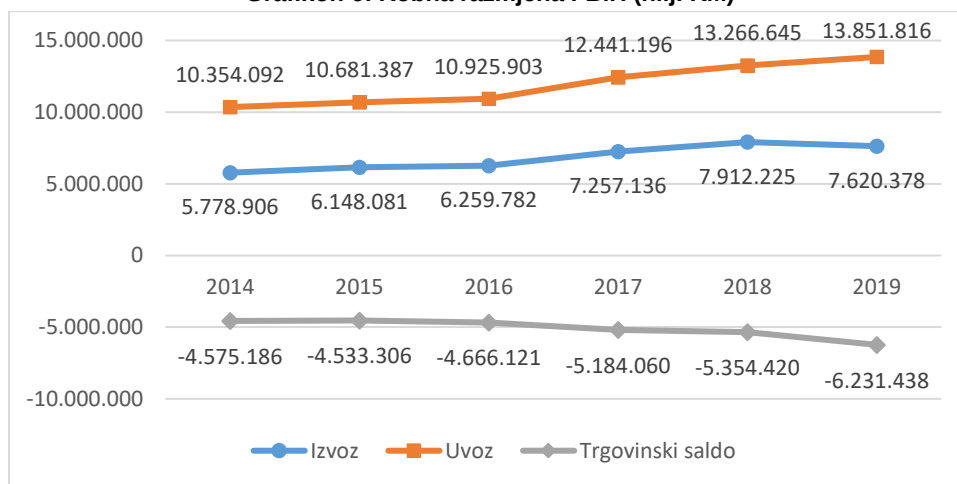
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

2.3. Vanjska trgovina

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2019. godini se povećao na uvoznoj strani, dok je na izvoznoj strani smanjen. Ostvareni izvoz u 2019. godini iznosi 7.620 mil. KM i niži je za 3,7%, dok ostvareni uvoz iznosi 13.852 mil. KM i viši je za 4,4% u odnosu na prethodnu godinu. Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u periodu 2014. - 2019. godine iznosila je 5,7%, a uvoza 6,0%.

Procenat pokrivenosti uvoza izvozom u 2019. godini iznosi 55,0% i niži je u odnosu na 2018. godinu kada je pokrivenost iznosila 59,6%. Učešće Federacije BiH u ukupnom izvozu BiH za 2019. godinu iznosi 66,3%, što je niže za 0,2 pp. u odnosu na učešće FBiH u prethodnoj godini. Učešće Federacije BiH u ukupnom uvozu BiH iznosi 71,0%, što je više za 2,2 pp. u odnosu na 2018. godinu.

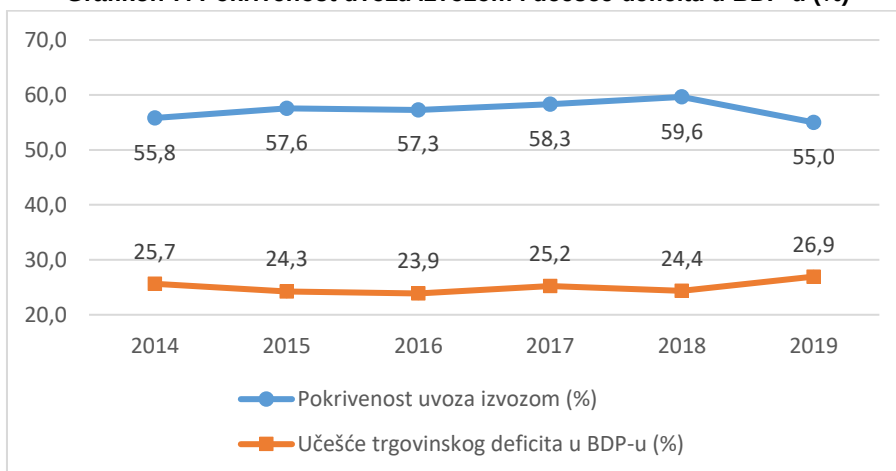
Grafikon 6: Robna razmjena FBiH (hilj. KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2019. godini ostvaren je u iznosu od 6.232 mil. KM, što je za 877 mil. KM više u odnosu na prethodnu godinu. Učešće trgovinskog deficita u BDP-u FBiH u 2019. godini iznosi 26,9%, što je niže za 2,6 pp u odnosu na prethodnu godinu. Najnepovoljnije učešće trgovinskog deficita u BDP-u bilo je 2008. godine kada je ovaj procenat iznosio 42,9%.

Grafikon 7: Pokrivenost uvoza izvozom i učešće deficita u BDP-u (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima u 2019. godini pokazuje da je uvoz najviši u Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom i Zeničko-dobojskom kantonu. Najviši izvoz je također ostvaren u ista tri kantona. U odnosu na prethodnu godinu, izvoz je najviše porastao u Unsko-sanskom kantonu, dok je uvoz najviše porastao u Posavskom kantonu.

Bosansko-podrinjski kanton i Kanton 10 su jedini kantoni koji su ostvarili vanjskotrgovinski suficit (pokrivenost uvoza izvozom je 213,1% i 109,5%). Najveći doprinos u izvozu u Bosansko-podrinjskom kantonu čine industrijski proizvodi, a u Kantonu 10 mašine/strojevi i transportni uređaji.

Tabela 3. Robna razmjena po kantonima, 2019. godina

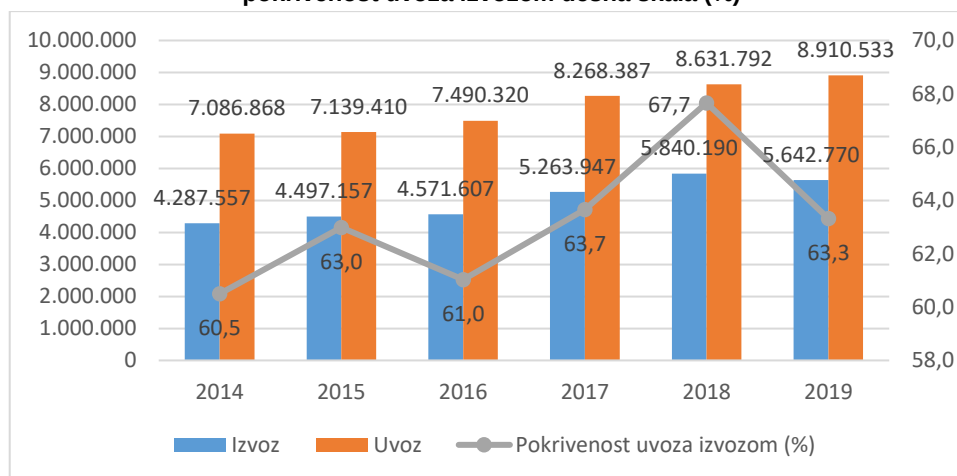
Kanton	Vrijednost u hilj. KM		Indeks 2019/2018		Pokrivenost uvoza izvozom u %	Trgovinski bilans (deficit) u hilj. KM
	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz		
Unsko-sanski	385.647	419.698	112,5	107,4	91,9	- 34.051
Posavski	116.711	245.231	93,1	111,7	47,6	- 128.520
Tuzlanski	1.791.994	2.143.173	103,6	110,3	83,6	- 351.179
Zeničko-dobojski	1.534.714	1.738.641	89,8	95,8	88,3	- 203.927
Bosansko-podrinjski	176.469	82.825	111,0	72,0	213,1	93.644
Srednjobosanski	728.575	1.043.314	94,6	106,4	69,8	- 314.739
Hercegovačko-neretvanski	721.180	1.445.547	83,6	103,6	49,9	- 724.367
Zapadnohercegovački	626.578	1.667.796	109,5	109,5	37,6	- 1.041.218
Kanton Sarajevo	1.427.496	4.878.167	92,7	104,2	29,3	- 3.450.671
Kanton 10	104.898	95.810	110,0	75,6	109,5	9.088
Federacija BiH⁶	7.614.061	13.760.202	96,2	103,7	55,3	- 6.146.141

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Najveći trgovinski partneri FBiH su zemlje EU27 i zemlje CEFTA-e.

Učešće robne razmjene sa zemljama EU27 u ukupnoj robnoj razmjeni u 2019. godini je gotovo na istom nivou kao i prethodne godine. Učešće izvoza u EU27 u ukupnom izvozu FBiH iznosi 74,0%, a učešće uvoza 64,3% ukupnog uvoza FBiH.

Grafikon 8: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama EU27 (hilj. KM), pokrivenost uvoza izvozom desna skala (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

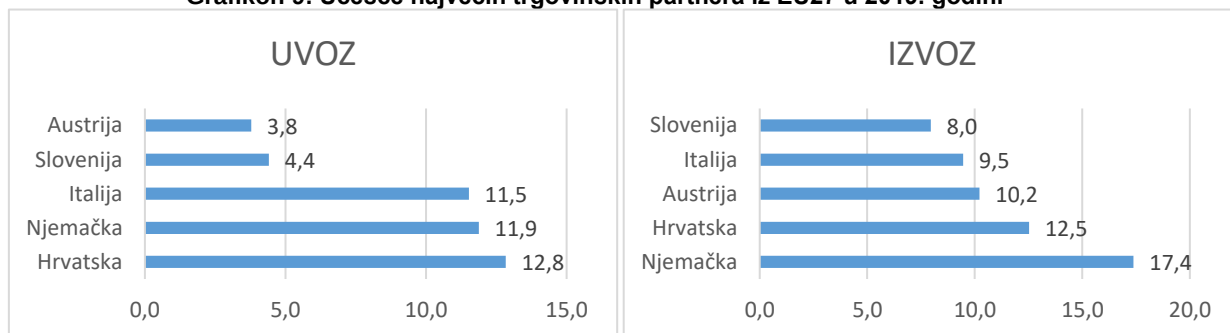
⁶ U vrijednostima izvoza i uvoza u FBiH nedostaje neraspoređeni dio po kantonima

Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje EU27 iznosi 63,3%, što predstavlja pad u odnosu na 2018. godinu, kada je pokrivenost iznosila 67,7%.

Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u zemlje EU27 u periodu 2014. - 2019. godine iznosila je 5,6%, a uvoza 4,7%.

Najveći trgovinski partneri iz EU27 u 2019. godini su bile Njemačka (17,4% ukupnog izvoza i 11,9% ukupnog uvoza), Hrvatska (12,5% ukupnog izvoza i 12,8% ukupnog uvoza), Austrija (10,2% ukupnog izvoza) te Italija (11,5% ukupnog uvoza).

Grafikon 9: Učešće najvećih trgovinskih partnera iz EU27 u 2019. godini

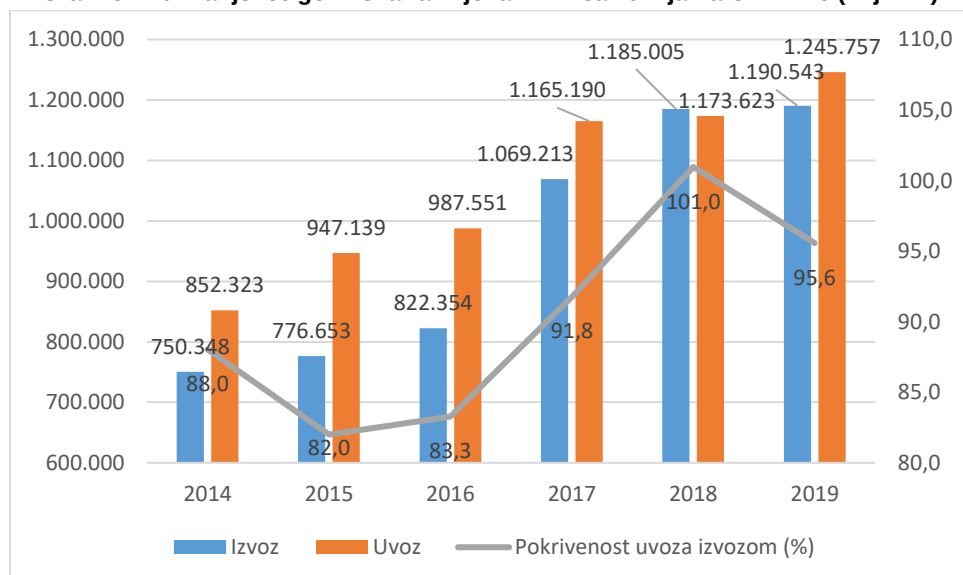

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Obim robne razmjene Federacije BiH sa zemljama CEFTA-e u 2019. godini se povećao na izвозnoj i uvožnoj strani u odnosu na prethodnu godinu.

Učešće izvoza u zemlje CEFTA-e u ukupnom izvozu FBiH u 2019. godini je više u odnosu na prethodne godine (15,6%), kao i učešće uvoza koje je poraslo sa 8,8% na 9,0% ukupnog uvoza FBiH.

Grafikon 10: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama CEFTA-e (hilj. KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA iznosi 95,6%. Pokrivenost uvoza izvozom u 2018. godini iznosila je 101,0%.

Najveći trgovinski partner iz CEFTA-e u 2019. godini bila je Srbija (10,4% ukupnog izvoza FBiH i 7,8% ukupnog uvoza FBiH). U izvještajnoj godini zabilježen je značajan pad izvoza u Kosovo za 97%.

Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u zemlje CEFTA-e u periodu 2014. - 2019. godine iznosila je 9,7%, a uvoza 7,9%.

2.4. Javne finansije – FBiH konsolidovano

Fiskalna pozicija zemlje utiče na stopu privrednog rasta. Visok fiskalni deficit i rastući javni i spoljni dug dovode do povećanja rizika zemlje i pogoršavanja njenog kreditnog rejtinga. Posljedice su više kamatne stope na zaduživanje države i privatnog sektora, što smanjuje investicije, a time i privredni rast. Veći rizik zemlje, zbog potencijalne makroekonomske nestabilnosti, također odbija strane direktne investicije i smanjuje domaće.

Prema posljednjim procjenama, agencija Standard & Poor's je procijenila kreditni rejting BiH sa B/stabilni izgledi, što predstavlja najslabiji rejting od svih zemalja regije.

Tabela 4. Pregled dugoročnog rejtinga pojedinih zemalja iz šireg okruženja

Standard & Poor's	
Slovenija	AA-/stabilan
Mađarska	BBB/stabilan
Bugarska	BBB/stabilan
Hrvatska	BBB-/stabilan
Srbija	BB+/stabilan
Crna Gora	B+/negativan
Albanija	B+/stabilan
BiH	B/stabilan

Izvor: (Standard & Poor's, 2020)

U cilju sticanja veće kredibilnosti FBiH mora da vodi konzervativnu makroekonomsku politiku (smanjenje budžetskih deficita) da bi stekla povjerenje stranih, a i domaćih investitora, te obezbijedila umjerene kamatne stope i stimulans privrednom rastu.

Analiza javnih prihoda i rashoda u FBiH (zbirni podaci za FBiH, kantone, općine i fondove) u periodu 2014. – 2019. godine pokazuje da su ukupni prihodi prelazili ostvarene ukupne rashode, odnosno zabilježen je suficit ukupnog rezultata. U 2019. godini je nastavljen trend suficita. Ostvaren je višak prihoda i primitaka⁷ nad rashodima i izdacima⁸ u iznosu od 755 mil. KM, što predstavlja rezultat prije obuhvatanja novog zaduživanja i otplata javnog duga.

Ukupni javni prihodi i primici u 2019. godini iznosili su 9.615 mil. KM i u odnosu na prethodnu godinu viši su za 395 mil. KM, dok su ukupni javni rashodi i izdaci iznosili 8.860 mil. KM i viši su za 517 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje ukupnih javnih prihoda je posljedica rasta prihoda od poreza, naročito od indirektnih poreza. S druge strane, primici bilježe rast u iznosu od 18 mil. KM.

⁷ Prihodi od poreza, neporezni prihodi, primljeni transferi, primici od prodaje stalnih sredstava, primici od finansijske imovine.

⁸ Rashodi za plate i naknade, doprinose, materijal i sitni inventar, tekuće i kapitalne transfere, kamate, izdatke za nabavku stalnih sredstava.

Ukupan rezultat, nakon finansiranja i otplate dugova, u 2019. godini u javnim finansijama Federacije BiH iznosi 315 mil. KM (viši prihodi i primici od rashoda i izdataka). Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 305 mil. KM i većinom se odnose na primitke od dugoročnog zaduživanja. Otplate kredita i zajmova su iznosile 745 mil. KM, što je više za 440 mil. KM u odnosu na primljene kredite i zajmove.

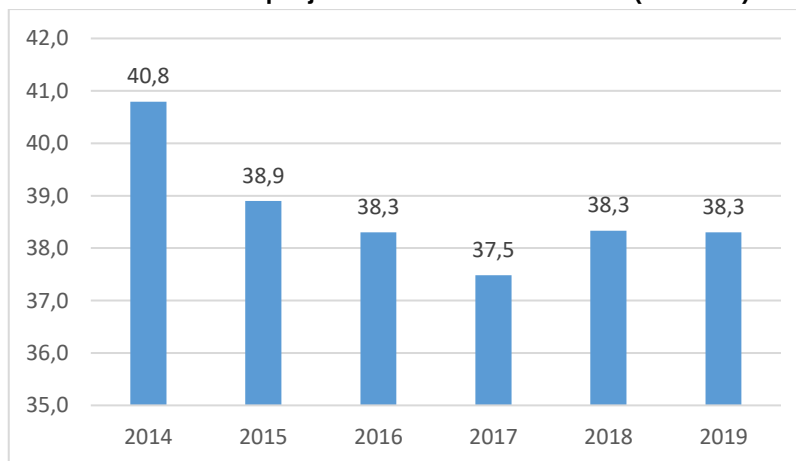
Tabela 5. Izvršenje Budžeta FBiH (konsolidovano) mil. KM

		2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
I	Prihodi i primici	7.380	7.534	8.021	8.785	9.220	9.615
II	Rashodi i izdaci	7.266	7.268	7.484	7.699	8.343	8.860
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	114	266	537	1.085	877	755
IV	Otplate kredita i zajmova	861	899	1.061	1.192	981	745
V	Primljeni krediti i zajmovi	813	751	673	417	362	305
VI (V-IV)	Neto finansiranje	-48	-148	-388	-775	-619	-440
VII (III+VI)	Ukupan rezultat	66	118	149	310	258	315

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2019. godini iznosi 38,3%, što je isto kao i prethodne godine.

Grafikon 11: Ukupni javni rashodi i izdaci u FBiH (% BDP-a)

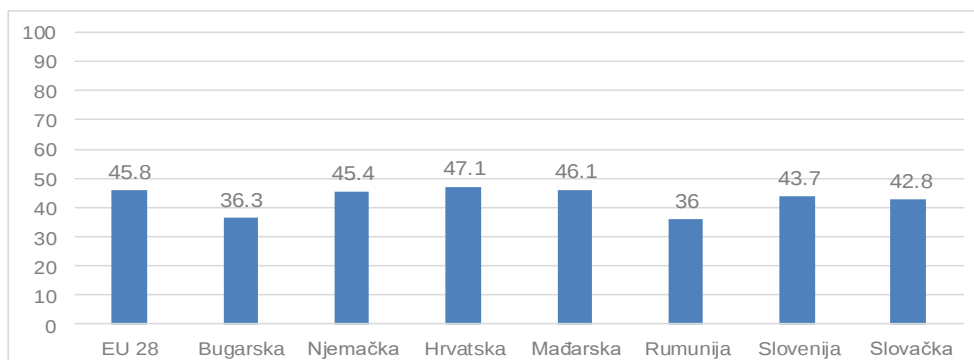

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020);
Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja⁹

Obim javnih rashoda FBiH u 2019. godini, kao procenat BDP-a, je ispod nivoa prosjeka EU28 (45,8).

⁹ Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

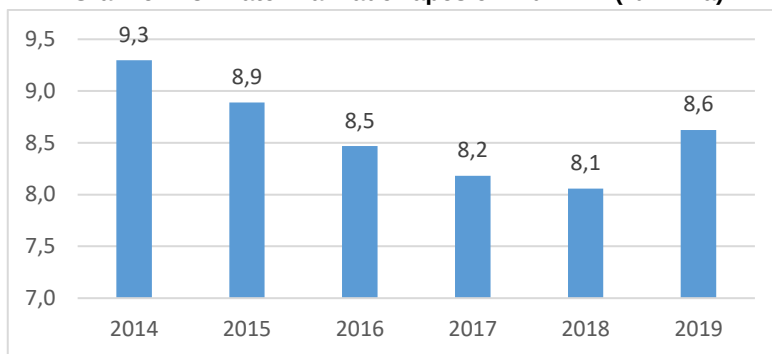
Grafikon 12: Javni rashodi u EU28 i odabrane zemlje EU, kao % BDP-a, 2019. godina

Izvor: (Eurostat, 2020)

Opadajući trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru, kao procenat BDP-a, u 2019. godini je zaustavljen. U periodu od 2014. – 2019. godine najveće učešće u BDP-u bilo je 2014. godine (9,3%). U izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade iznose 8,6% BDP-a, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu (8,1%).

Grafikon 13: Plate i naknade zaposlenih u FBiH (%BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020); Obrada: FZZPR¹⁰

2.5. Izvršenje budžeta FBiH

Analiza izvršenja budžeta Vlade FBiH u 2019. godini ukazuje na ostvareni pozitivan finansijski rezultat, odnosno ukupni prihodi, primici i finansiranje viši su od ukupnih rashoda, izdataka i otplate dugova za iznos od 70,4 miliona KM.

Tabela 6: Ostvareni Budžet Vlade FBiH, 000 KM

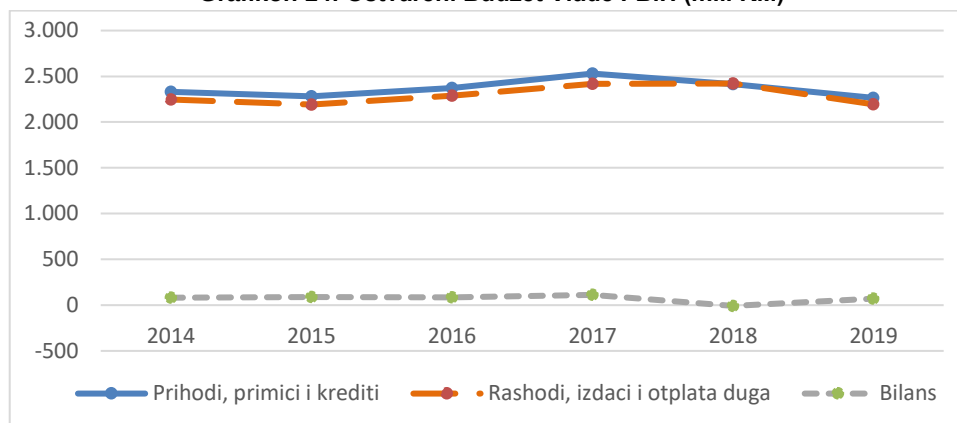
		2018	2019	Indeks 2019/2018
I	Prihodi i primici	2.158.228	2.030.217	94,1
II	Rashodi i izdaci	1.607.153	1.557.352	96,9
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	551.075	472.865	85,8
IV	Otplate kredita i zajmova	814.139	637.215	78,3
V	Primljeni krediti i zajmovi	254.689	234.780	92,2
VI (V-IV)	Neto finansiranje	-559.450	-402.435	71,9
VII (III+VI)	Ukupan rezultat	-8.375	70.430	841

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

¹⁰ Učešće plata i naknada u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a. koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi u 2019. godini iznosili su 2.265 mil. KM, što je 84% planiranih sredstava. U odnosu na 2018. godinu, niži su za 147,9 mil. KM ili 6%. U periodu 2014. - 2018. ukupni prihodi (prihodi, primici i krediti) i ukupni rashodi (rashodi, izdaci i otplata duga) imali su tendenciju rasta, dok je u posljednje dvije godine prisutan pad istih. Prosječna godišnja stopa pada ukupnih prihoda u periodu 2014. - 2019. iznosila je 0,6%, a ukupnih rashoda 0,5%.

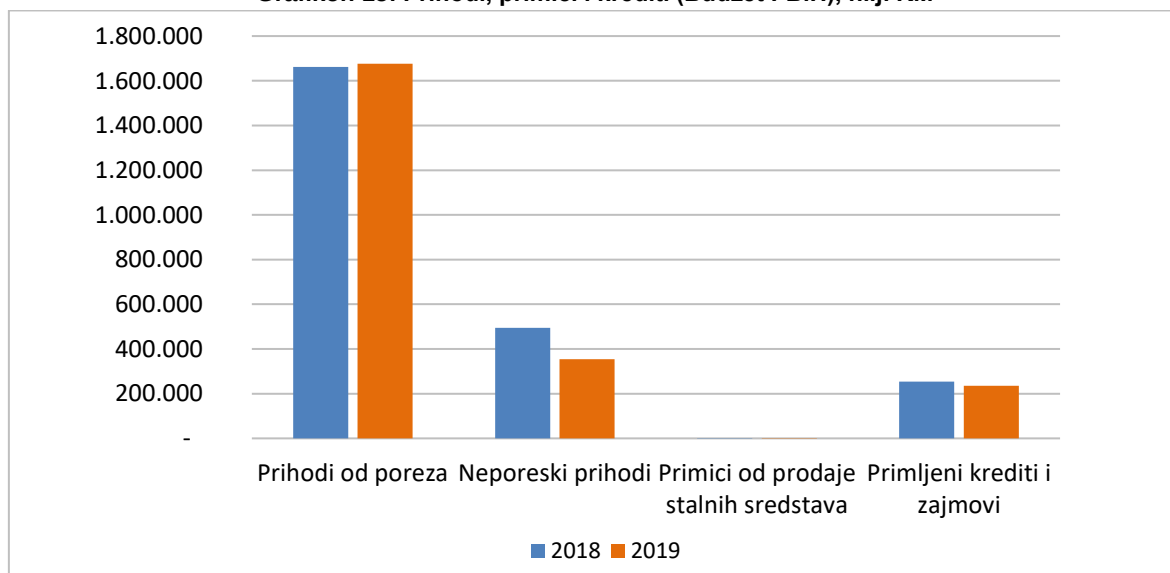
Grafikon 14: Ostvareni Budžet Vlade FBiH (mil. KM)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

Prihodi od poreza ostvareni su u iznosu od 1.676 mil. KM, i u odnosu na 2018. godinu viši su za 13,3 mil. KM, odnosno 0,8%. U ovim prihodima, najznačajnija stavka su prihodi od indirektnih poreza koji iznose 1.576,6 mil. KM. Njihovo učešće u ukupnim prihodima od poreza je 94,1%. Prihodi od poreza na dobit ostvareni su u iznosu od 99 mil. KM, što je više za 17% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 15: Prihodi, primici i krediti (Budžet FBiH), hilj. KM

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

Neporezni prihodi (prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine, naknade, takse, novčane kazne i ostali neporezni prihodi) ostvareni su u iznosu od 354 mil. KM i bilježe pad za 141,3 mil. KM ili 29% u odnosu na prethodnu godinu. Razlog ovom padu leži u padu prihoda od poduzetničkih aktivnosti i imovine za 159,2 mil. KM. S druge strane, prihodi od naknada i taksi i prihoda od pružanja javnih usluga viši su za 16,8 mil. KM.

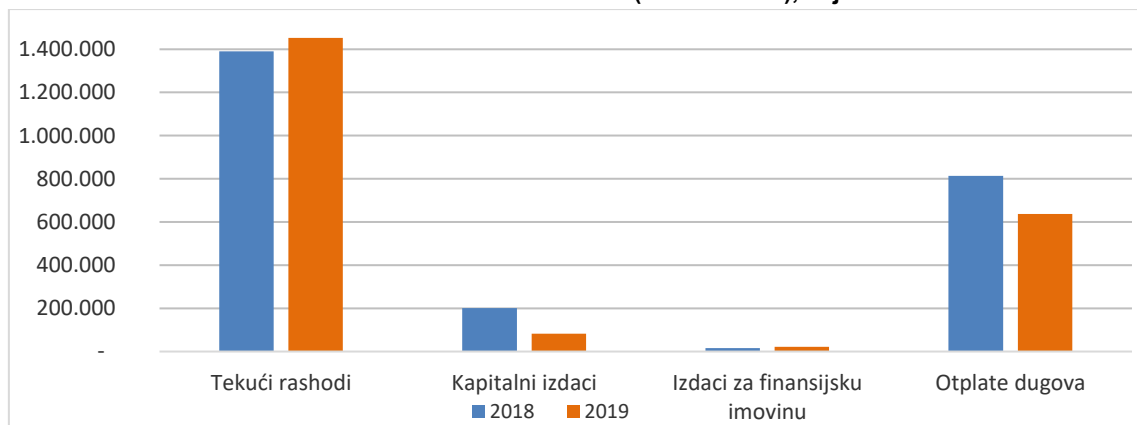
Po osnovu finansiranja budžeta FBiH, primljeni zajmovi i krediti iznosili su 234,9 mil. KM, što je manje za 19,9 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Doznačena sredstva odnose se prvenstveno na zaduženje od IBRD-a (13,7 mil. KM), emisiju trezorskih zapisa (20 mil. KM), te emisiju dugoročnih obveznica (199,6 mil. KM).

Ukupno ostvareni rashodi, izdaci i otplate kredita i zajmova u 2019. godini iznosili su 2.194,6 mil. KM, što je 81% planiranog. U odnosu na prethodnu godinu bilježe isti nivo izvršenja.

Tekući rashodi¹¹ ostvareni su u iznosu od 1.452,4 mil. KM i viši su za 62,7 mil. KM ili 4,5% u odnosu na prethodnu godinu. Kapitalni izdaci (nabavka stalnih sredstava i kapitalni transferi) izvršeni su u iznosu od 82,6 mil. KM, što je niže u odnosu na prethodnu godinu kada je ova stavka iznosila 201,5 mil. KM. Za nabavku stalnih sredstava izdvojeno je 37,2 mil. KM, što se prvenstveno odnosi na nabavku građevina (24,3 mil. KM).

Kapitalni transferi iznose 45,3 mil. KM i odnose se prvenstveno na javna preduzeća u iznosu od 40,8 mil. KM, od čega je za izgradnju autocesta i brzih cesta izdvojeno 14,1 mil. KM. Izdaci za finansijsku imovinu izvršeni su u iznosu od 22,3 mil. KM, što je više za 6,4 mil. KM u odnosu na 2018. godinu. Na ime otplate duga u 2019. godini utrošena su sredstva u iznosu od 637,2 mil. KM, od čega otplata vanjskog duga iznosi 427,8 mil. KM, otplata unutrašnjeg duga iznosi 79,4 mil. KM i otplata domaćeg pozajmljivanja iznosi 130 mil. KM.

Grafikon 16: Rashodi i izdaci (Budžet FBiH), hilj. KM

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

U sklopu tekućih rashoda u iznosu od 1.452,4 mil. KM, rashodi za plate i naknade državnih službenika iznose 213 mil. KM, što je za 13,9 mil. KM ili 7% više u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini. Broj zaposlenih u federalnim organima uprave na dan 31. decembra 2019. godine bio je viši za 102 zaposlenika u odnosu na kraj 2018. godine.

Izdaci za materijal i usluge iznose 25,7 mil. KM, što je za 4% više u odnosu na prethodnu godinu.

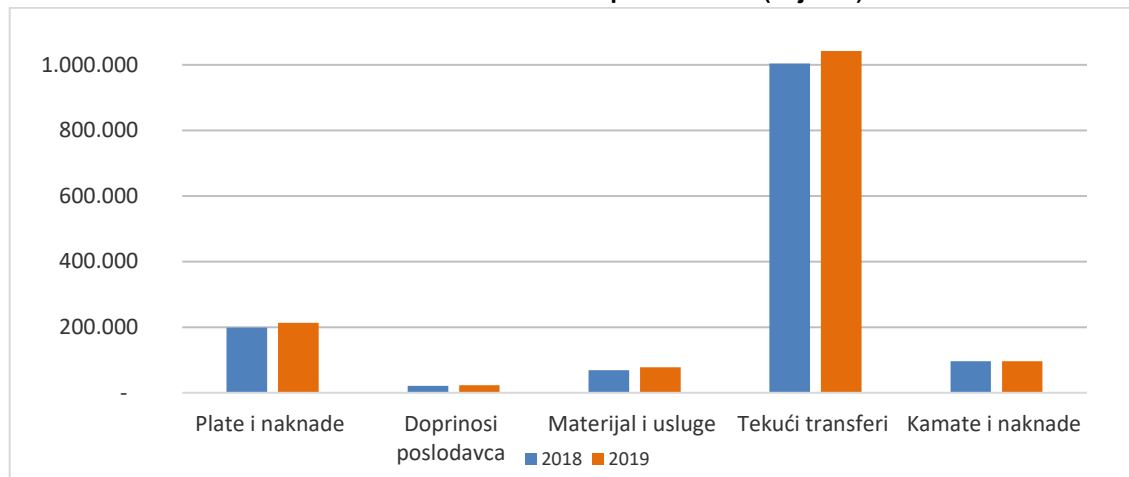
Tekući transferi i drugi tekući rashodi iznose 1.042,2 mil. KM, što predstavlja rast za 38,3 mil. KM. Najveća izdvajanja po osnovu tekućih transfera i drugih tekućih rashoda odnose

¹¹ Plate i naknade, doprinosi poslodavca, materijalni izdaci, tekući transferi, kamate i naknade.

se na redovne mjesečne transfere: Transfer za PIO/MIO (291,8 mil. KM), Transfer za invalidnine (274,5 mil. KM) i Transfer za neratne invalidnine (139,3 mil. KM).

Izdaci za kamate i ostale naknade ostvareni su u iznosu od 95,9 mil. KM, a manji su za 0,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 17: Tekući rashodi po stavkama (hilj. KM)

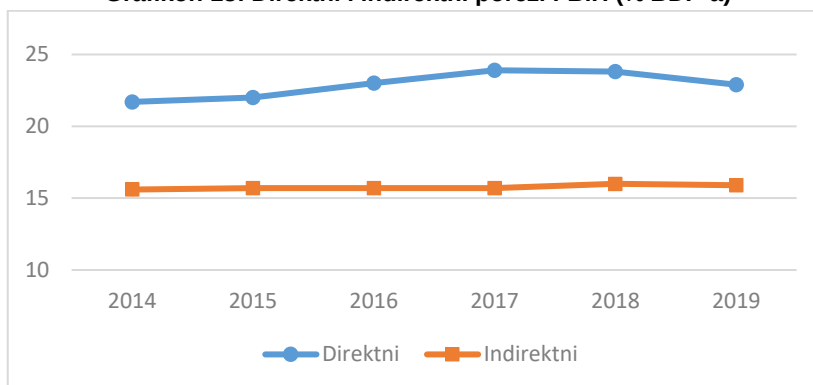

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

2.6. Direktni i indirektni porezi

U 2019. godini u ukupnom finansiranju javne potrošnje u FBiH, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 40,3%, što iznosi 14,8% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 54,3%, što iznosi 19,9% BDP-a. U prethodnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali su istim udjelom od 14,8% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 19,7% BDP-a.¹²

Grafikon 18: Direktni i indirektni porezi FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2020); (Porezna uprava FBiH, 2020);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

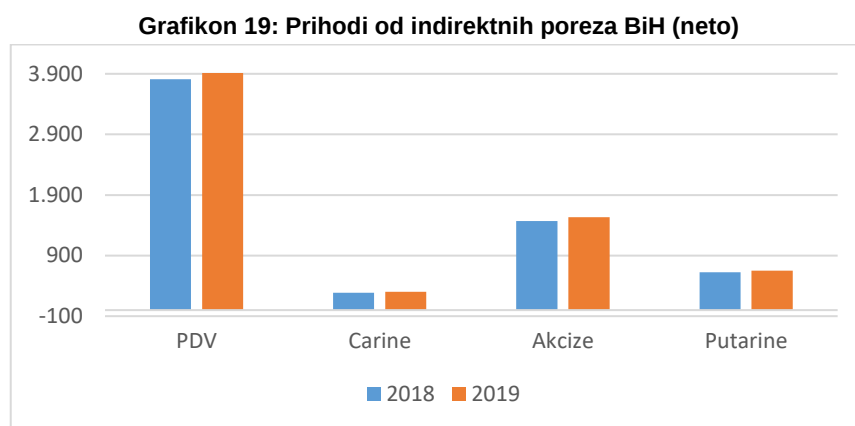
U izvještajnoj godini nastavljen je trend rasta prihoda od indirektnih poreza iz 2018. godine. Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH (UIO), ukupna naplata prihoda od indirektnih poreza u BiH u 2019. godini iznosi 7.987 mil. KM, što je više za 390 mil. KM ili

¹² Učešće prihoda u BDP-u se može razlikovati od podatka iz prošlogodišnjeg Izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

5,14%.¹³ Rast prihoda od indirektnih poreza je mnogo veći od zabilježenog rasta BDP-a. U periodu od 2014. - 2019. godine prosječna godišnja stopa rasta prihoda iznosi 5,1%

Prihodi od indirektnih poreza raspoređeni na FBiH iznose 3,46 mlrd. KM, što je više za 173 mil. KM ili 5,2% u odnosu na prethodnu godinu. Po osnovu posebne putarine za izgradnju autoputeva FBiH je u 2019. godini ostvarila dodatnih 213,5 mil. KM.

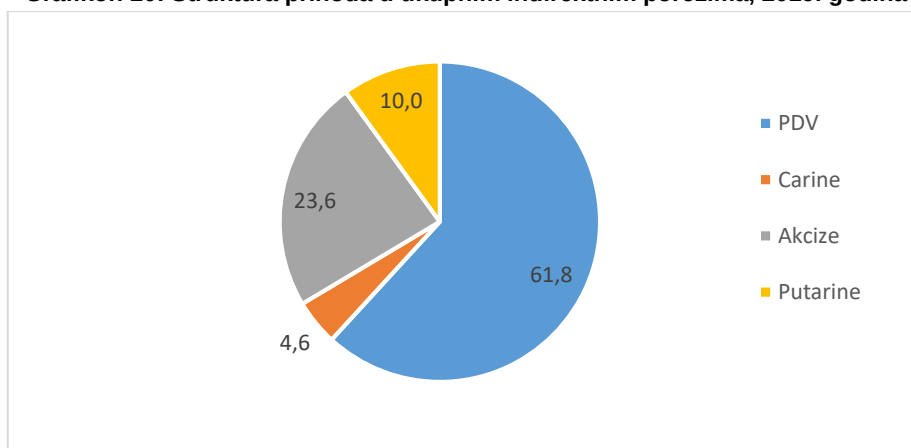
Na rast prihoda od indirektnih poreza je najviše uticalo povećanje prihoda od PDV-a (211,3 mil. KM) i povećanje prihoda od akciza (64,4 mil. KM).

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2020)

Prihodi od PDV-a čine najznačajniju stavku i imaju najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (61,8%). Zatim slijede prihodi od akciza (23,6%), te prihodi od putarina (10%) i carina (4,6%).

Grafikon 20: Struktura prihoda u ukupnim indirektnim porezima, 2019. godina

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2020)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2019. godini prihodi u svim kategorijama indirektnih poreza bilježe rast, a najviše prihodi od PDV-a sa stopom rasta od 5,5%. Glavni faktor rasta prihoda od PDV-a bila je naplata PDV-a po osnovu uvoza.

Naplata prihoda od akciza bilježi rast od 4,4%¹⁴. Naplaćeni prihodi od akciza na domaće proizvode bilježe pad za 43,2 %, od čega najveći pad bilježe prihodi od akciza na domaće

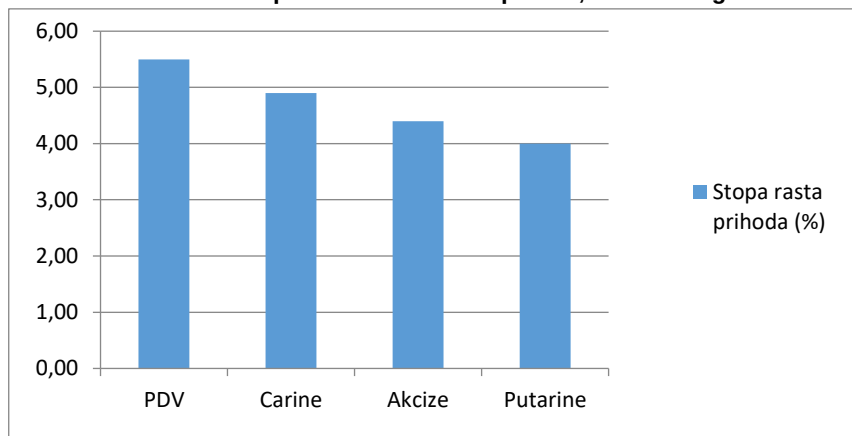
¹³ UIO, Izvještaj o naplaćenim i raspoređenim prihodima za period 01.01.- 31.12.2019. godine.

¹⁴ OMA Bilten br. 176/177, mart/april 2020.

duhan i duhanske prerađevine, kao i na domaću naftu i naftne derivate. Naplaćeni prihodi od akciza na uvozne proizvode bilježe rast za 17,7%. Stabilnost naplate akciza je od velikog značaja s obzirom na značajan udio u strukturi prihoda od indirektnih poreza. Izmjene Zakona o akcizama su u primjeni od 1. februara 2018. godine – izmjene se odnose na povećanje namjenske putarine na derivate nafte i povećanje akciza na lož-ulje.

Naplata prihoda od putarina u 2019. godini je porasla za 4%, odnosno za 24,9 mil. KM.

Grafikon 21: Stopa rasta indirektnih poreza, 2019/2018 godina

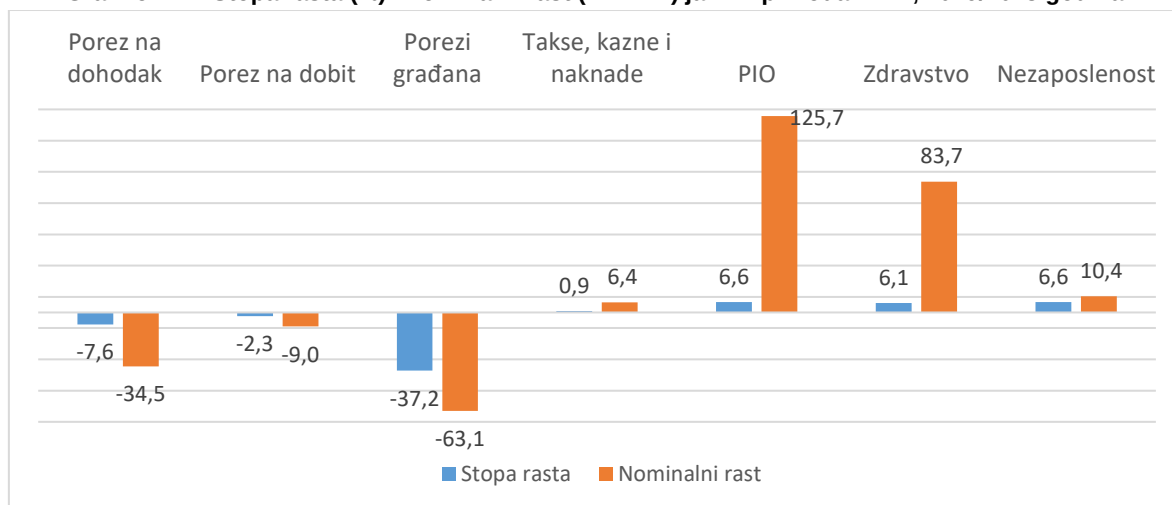

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2020);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Naplata prihoda od carina bilježi rast za 13,9 mil. KM ili 4,9%. Najveći dio uvoza dobara u BiH je već liberalizovan, tako da se pod režimom carina nalazi ograničen broj roba iz EU, te uvoz iz trećih zemalja.

Porezna uprava Federacije BiH je u 2019. godini naplatila 5.301 mil. KM javnih prihoda, što je za 2,3% odnosno za 118 mil. KM više u odnosu na 2018. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penziono osiguranje (2.036 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.461 mil. KM). Naplata doprinosa veća je za 6,4% ili za 219,8 mil. KM. Doprinosi za PIO veći su za 6,6% ili 125,7 mil. KM i najviše su uticali na rast ukupnih doprinosa. Doprinosi za zdravstveno osiguranje povećani su za 6,1% ili 83,7 mil. KM, a doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti za 6,6% ili 10,4 mil. KM.

Grafikon 22: Stopa rasta (%) i nominalni rast (mil. KM) javnih prihoda FBiH, 2019/2018 godina

Izvor: (Porezna uprava FBiH, 2020)

Prihodi od poreza na dobit smanjeni su za 2,3% ili za 9 mil. KM, a prihodi od poreza građana za 37,2% ili za 63,1 mil. KM. Prihodi od poreza na dohodak smanjeni su za 7,6% ili 34,5 mil. KM. Prihodi od taksi, kazni i naknada povećani su za 0.9% ili za 6,4 mil. KM.

Stabilni i održivi javni prihodi u dugoročnom smislu, mogu biti samo ako su zasnovani na privrednom rastu i rastu broja zaposlenih, što znači da je primarni cilj obezbijediti poslovni ambijent koji će biti stimulativan za ekonomski rast. Prethodnih godina osnovni problem visokog opterećenja privrede bile su stope doprinosa na teret radnika i poslodavca (41,5%). U izvještajnoj godini upućen je u parlamentarnu proceduru Prijedlog zakona o izmjeni Zakona o doprinosima, pri čemu se ukupna stopa doprinosa smanjuje sa 41,5% na 32,5% uz povećanje osnovice za neoporezive naknade. Prosječne stope doprinosa po osnovu oporezivanja rada zemalja Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) su 36%¹⁵.

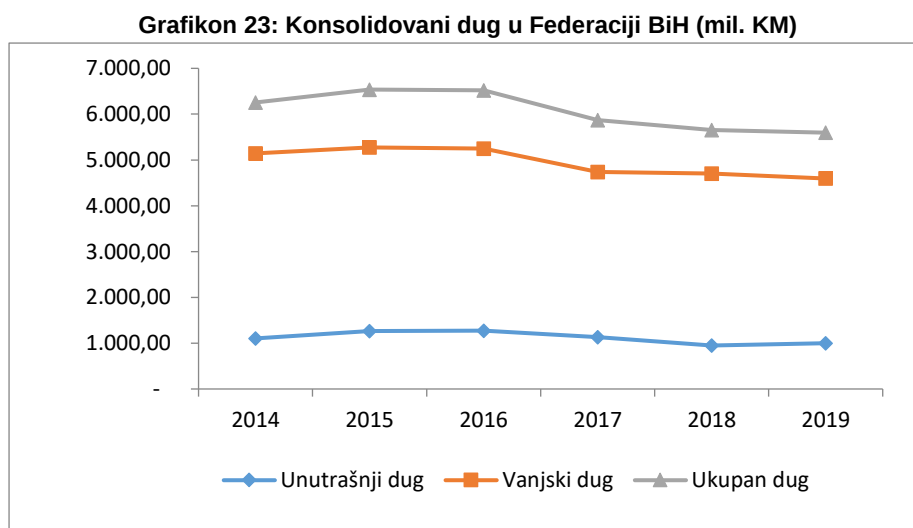
2.7. Javni dug

Dug u Federaciji BiH se odnosi na preuzete obaveze po osnovu vanjskog duga bivše Jugoslavije, preuzete unutarnje obaveze, zaduživanje na domaćem tržištu, uključujući emisiju vrijednosnih papira, te novo ino zaduženje.

Dug u Federaciji BiH je proteklih godina imao tendenciju rasta, što je posljedica kreditnih sredstava multilateralnih finansijskih institucija (Svjetska banka, EBRD, EIB, MMF i dr.) u svrhu finansiranja infrastrukturnih projekata i podrške budžetima u Federaciji, izdanja obveznica i trezorskih zapisa radi osiguranja sredstava za finansiranje budžeta FBiH i održavanja njegove likvidnosti, te verifikovanja obaveza iz osnova stare devizne štednje i ratnih potraživanja i s tim povezane emisije obveznica.

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2019. godine (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) iznosi 5.596 mil. KM, od čega se 82,1% odnosi na vanjski i 17,9% na unutrašnji dug.

Nakon konstantnog rasta duga u periodu 2013. - 2016. godina, došlo je do osjetnog pada ukupnog duga 2017. godine. U izvještajnoj godini zabilježen je pad ukupnog duga za 1,0% ili 52,5 mil. KM. Vanjski dug je smanjen za 107,4 mil. KM, a unutrašnji povećan za 54,9 mil. KM.

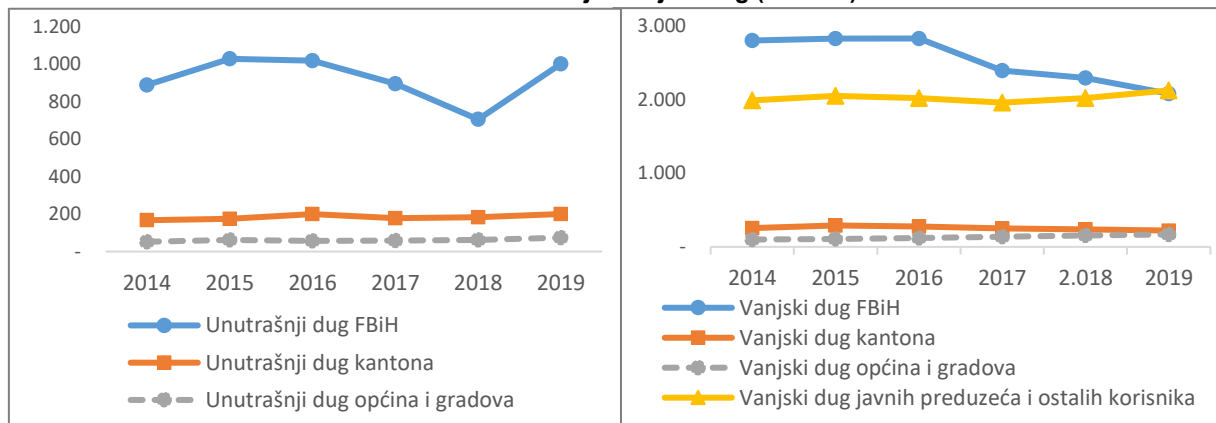
Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

¹⁵ OECD Data, "Tax wedge", <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=AWCOMP&lang=en>

Vanjski dug u FBiH iznosi 4.595,4 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 2.080,6 mil. KM, kantona 221,7 mil. KM, gradova i općina 168,7 mil. KM, te dug javnih preduzeća i ostalih korisnika 2.124,4 mil. KM. Pad ukupnog vanjskog duga u FBiH je prvenstveno prouzrokovan padom vanjskog duga Federacije BiH za 210,6 mil. KM ili 10,1%.

Unutrašnji dug u FBiH iznosi 1.000,1 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 726,2 mil. KM, kantona 199,6 mil. KM, te gradova i općina 74,2 mil. KM.

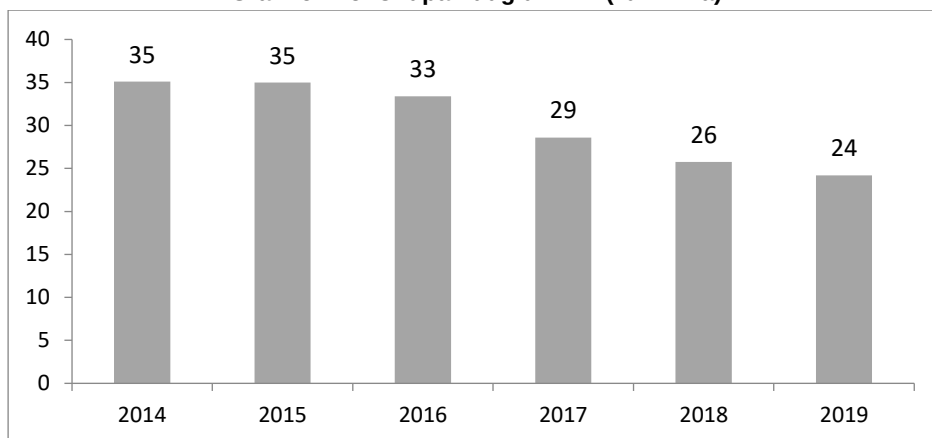
Grafikon 24: Unutrašnji i vanjski dug (mil. KM)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020)

U izvještajnoj godini, odnos ukupnog duga prema BDP-u se smanjio na 24%, odnosno za 2 pp u odnosu na prethodnu godinu. Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu 2013. - 2015. godine imao tendenciju rasta, dok od 2016. godine bilježi pad.

Grafikon 25: Ukupan dug u FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2020); Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja

2.8. Razvoj finansijskog tržišta

U oblasti poslovanja i nadzora bankarskog sektora u FBiH u 2018. godini su stupili na snagu novi podzakonski akti usvojeni u 2017. godini¹⁶, tako da su banke počele sa primjenom novih regulatornih zahtjeva i izvještavanjem FBA u skladu sa novim standardiziranim okvirom izvještavanja.

¹⁶ U 2017. godini usvojeni su novi Zakon o bankama i Zakon o Agenciji za bankarstvo, koji su bili osnova za donošenje seta podzakonskih akata u oblasti poslovanja bankarskog sektora, čija je glavna svrha usklađivanje domaćih propisa s regulativom Evropske unije.

U 2019. godini zabilježeni su pozitivni trendovi koji se ogledaju u rastu bilansne sume, kredita, depozita, a posebno štednje stanovništva, kao i poboljšanje profitabilnosti ukupnog bankarskog sektora. Može se zaključiti da je bankarski sektor ostao stabilan, adekvatno kapitaliziran, a likvidnost je i dalje zadovoljavajuća.

Bankarski sektor u FBiH je u 2019. godini ostvario pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 273,9 miliona KM, što je za 6,9% ili 17,7 mil. KM više u odnosu na 2018. godinu. Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je njih 14 u iznosu od 275,4 mil. KM, dok je negativan rezultat ostvarila jedna banka u iznosu od 1,6 mil. KM.

Bilansna suma bankarskog sektora sa 31.12.2019. godine iznosila je 24,2 mlrd. KM i za 2,1 mlrd. KM ili 9,6% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je prvenstveno rezultat rasta depozita za 1,8 mlrd. KM i ukupnog kapitala za 160,3 miliona KM.

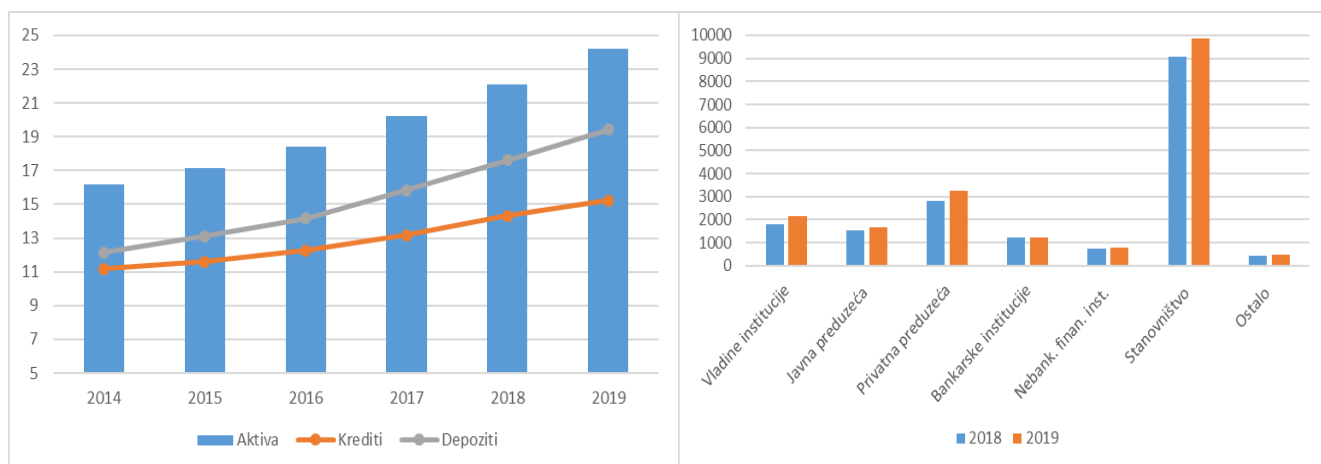
Kreditu su u 2019. godini zabilježili rast za 6,2% ili 895,1 miliona KM i na kraju godine iznosili su 15,2 mlrd. KM. Kreditu odobreni pravnim osobama ostvarili su rast od 348,8 mil. KM ili 4,7%, tako da iznose 7,8 mlrd. KM, sa učešćem u ukupnim kreditima od 51,4%. Kreditu dati stanovništvu bilježe rast od 546,3 mil. KM ili 8%, sa učešćem u ukupnim kreditima od 48,6% i iznose 7,4 mlrd. KM.

Depoziti su u 2018. godini porasli za 10,3% ili 1,8 mlrd. KM i iznose 19,4 mlrd. KM. Depoziti su i dalje najznačajniji izvor finansiranja banaka u FBiH, s učešćem od 80,2% ukupnih izvora finansiranja.

Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i odnose se na davanje kredita i prikupljanje depozita.

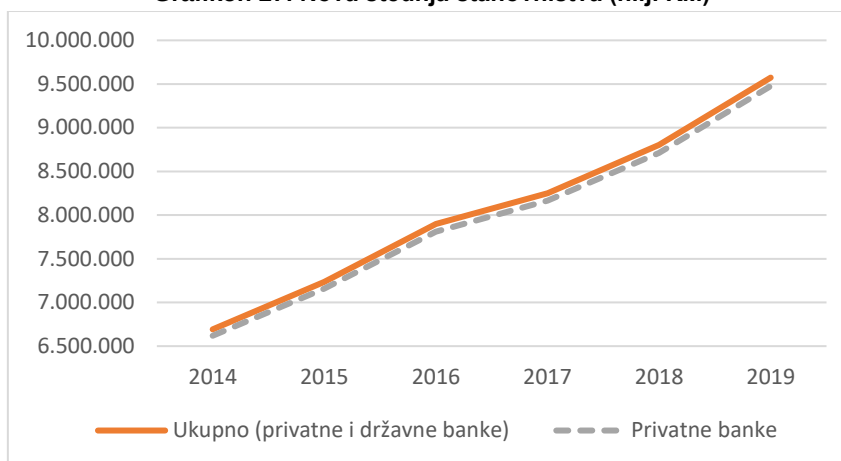
Depoziti stanovništva s učešćem od 50,9% ukupnih depozita i iznosom od 9,9 mlrd. KM su najveći depozitni izvor banaka. Drugi u strukturi depozita po visini i učešću su depoziti privatnih preduzeća sa učešćem od 16,7% i iznose 3,2 mlrd. KM.

Grafikon 26: Bilans stanja banaka u FBiH (mlrd. KM) lijevo, sektorska struktura depozita (mil. KM) desno

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2020)

Štedni depoziti, kao najznačajniji segment depozitnog i finansijskog potencijala banaka, zadržali su pozitivan trend rasta i na kraju 2019. godine iznosili su 9,6 mlrd. KM, što je za 8,7% ili 769,3 mil. KM više nego na kraju 2018. godine. Prosječna godišnja stopa rasta štednih depozita u periodu 2014. - 2019. godine iznosi 7,4%.

Grafikon 27: Nova štednja stanovništva (hilj. KM)

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2020)

Indikatori kvaliteta kredita u FBiH datih za dva najznačajnija sektora, pravnim licima i stanovništvu, ukazuju na trend poboljšanja u 2019. godini. Učešće nekvalitetnih kredita, kao ključni indikator kvaliteta kredita, smanjeno je sa 8,5% na 7,6%.

Tabela 7: Klasifikacija kredita datih stanovništvu i pravnim licima, (mil. KM)

Kategorija	31.12.2018.				31.12.2019.			
	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)
A – potpuna naplativost	6.275	6.108	12.383	86,4	6.794	6.564	13.357	87,8
B – niska vjerovatnoća gubitka	151	574	725	5,1	183	524	707	4,6
C-D-E – nekvalitetni krediti	428	790	1.218	8,5	424	732	1.156	7,6
Ukupno	6.854	7.472	14.326	100	7.400	7.820	15.221	100

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2020)

Najveće učešće u ukupnim kreditima kod pravnih lica imali su sektori trgovine (19,0%) i proizvodnje (14,9%). Kreditiranje sektora trgovine u izvještajnoj godini povećano je za 9,6% ili 253,4 mil. KM. Nivo kredita plasiranih sektoru proizvodnje se povećao za 6,4% ili 137,4 mil. KM.

Kod stanovništva najveće učešće imali su krediti za opću potrošnju (39,4%). Zabilježen je rast kredita za opću potrošnju za 7,6% i stambenih kredita za 11,1%, dok su krediti za obrt smanjeni za 7,8%.

Tabela 8: Granska koncentracija kredita (hilj. KM)

	31.12.2018.		31.12.2019.		Indeks
	Ukupno	Učešće (%)	Ukupno	Učešće (%)	2019/2018
Kreditirani pravnim licima					
Poljoprivreda	187.278	1,3	147.255	1,0	79
Proizvodnja	2.130.781	14,9	2.268.136	14,9	106
Građevinarstvo	441.833	3,1	498.624	3,3	113

Trgovina	2.642.599	18,4	2.895.977	19,0	110
Ugostiteljstvo	268.239	1,9	252.634	1,7	94
Ostalo	1.800.925	12,6	1.757.855	11,5	98
Kreditni stanovništvo					
Opća potrošnja	5.574.057	38,9	5.996.402	39,4	108
Stambena izgradnja	1.178.483	8,2	1.309.758	8,6	111
Obrt	101.439	0,7	94.118	0,6	93

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2020)

Stopa adekvatnosti kapitala¹⁷ bankarskog sistema, kao jedan od najvažnijih pokazatelja snage i adekvatnosti kapitala banaka, sa 31.12.2019. godine iznosila je 17,9% i znatno je veća u odnosu na zakonom propisani minimum od 12%. Može se zaključiti da postoji jaka osnova za očuvanje sigurnosti i stabilnosti bankarskog sistema.

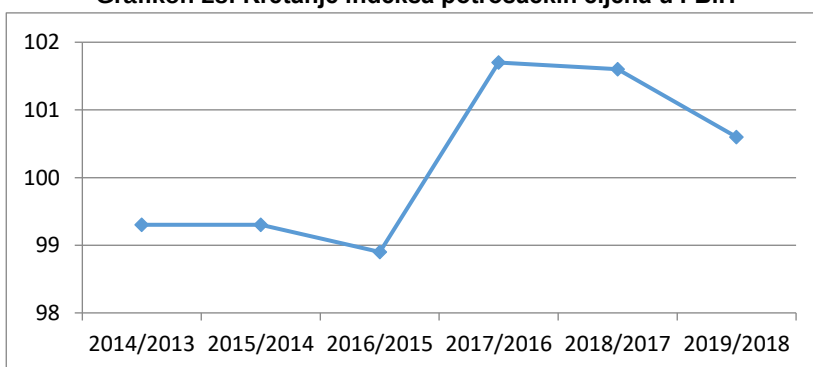
Na finansijskom tržištu kapitala u FBiH, tj. Sarajevskoj berzi (SASE), u 2019. godini ostvaren je ukupan promet od 430,9 mil. KM, što je znatno više u odnosu na 2018. godinu (288,2 mil. KM). Najveći promet ostvaren je od strane brokerske kuće "SEE Investment Solutions" d.o.o. Sarajevo u iznosu od 278,3 mil. KM.

Ostvareni promet na SASE čini 47,7% od ukupnog prometa koji je ostvaren na BiH berzama, što predstavlja povećanje udjela u ukupnom prometu u odnosu na 2018. godinu kad je ovo učešće iznosilo 40,3%.

2.9. Cijene

U 2019. godini zabilježen je rast prosječnih potrošačkih cijena po stopi od 0,6% u odnosu na prethodnu godinu. Kretanja potrošačkih cijena u periodu 2014. - 2019. godine ukazuju na opadajući trend tokom cijelog perioda, osim zabilježenog rasta cijena posljednje tri godine.

Grafikon 28: Kretanje indeksa potrošačkih cijena u FBiH

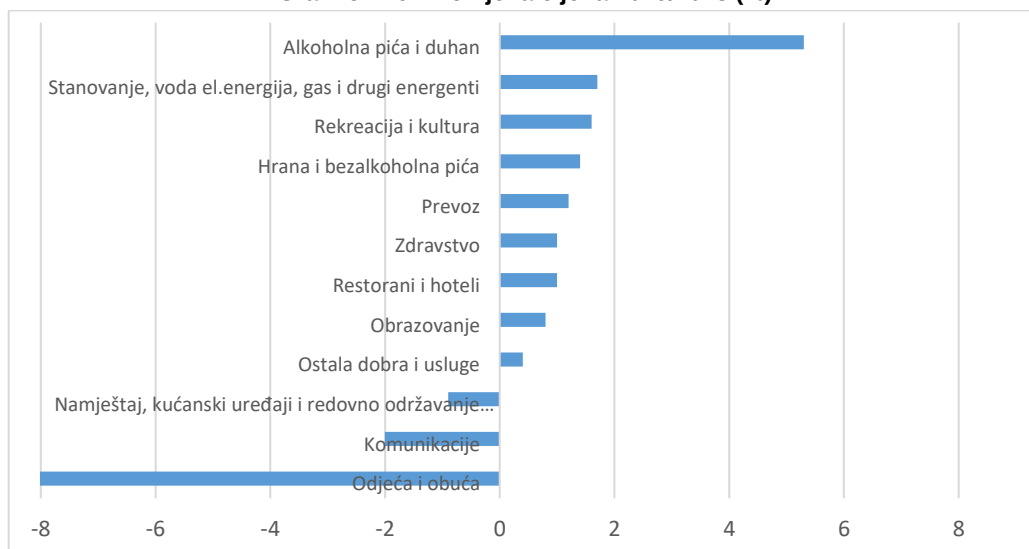
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Najveći prosječni pad cijena zabilježen je u odjeljcima Odjeća i obuća (9,7%). Zabilježen je pad cijena i u odjeljcima Komunikacije (2%) i Namještaj, kućanski uređaji (0,9%).

¹⁷ Stopa adekvatnosti kapitala je odnos između izdvojenog kapitala za pokriće gubitaka i rizične aktive banke. Adekvatnost kapitala prikazuje sposobnost banke da ispunjava kapitalne zahtjeve, tj. što je viši kapital banke za pokriće gubitaka veći je kapacitet za apsorpciju gubitaka nastalih lošim plasmanima.

Najveći prosječni rast cijena zabilježen je u odjeljcima Alkoholna pića i duhan (5,3%). Hrana i bezalkoholna pića, kao najznačajnija stavka u strukturi cijena, bilježi rast (1,4%).

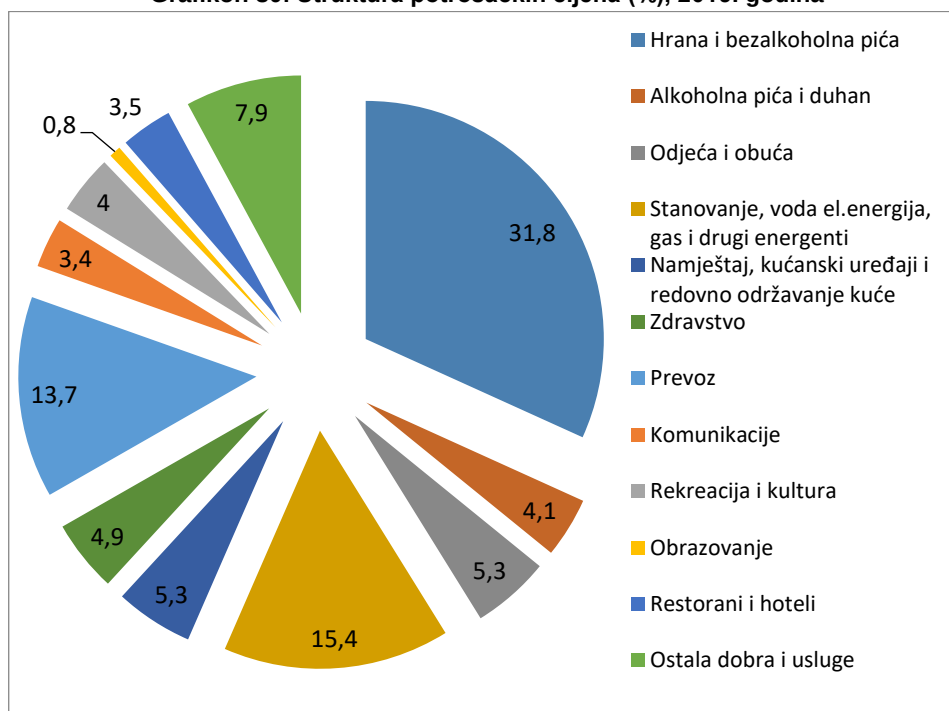
Grafikon 29: Promjena cijena 2019/2018 (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Cijene su u 2019. godini zadržale istu strukturu kao i prethodne godine. Analiza strukture cijena po stavkama pokazuje da su na kretanje ukupnih cijena najviše uticali hrana i bezalkoholna pića (31,8%), stanovanje (15,4%) i prevoz (13,7%).

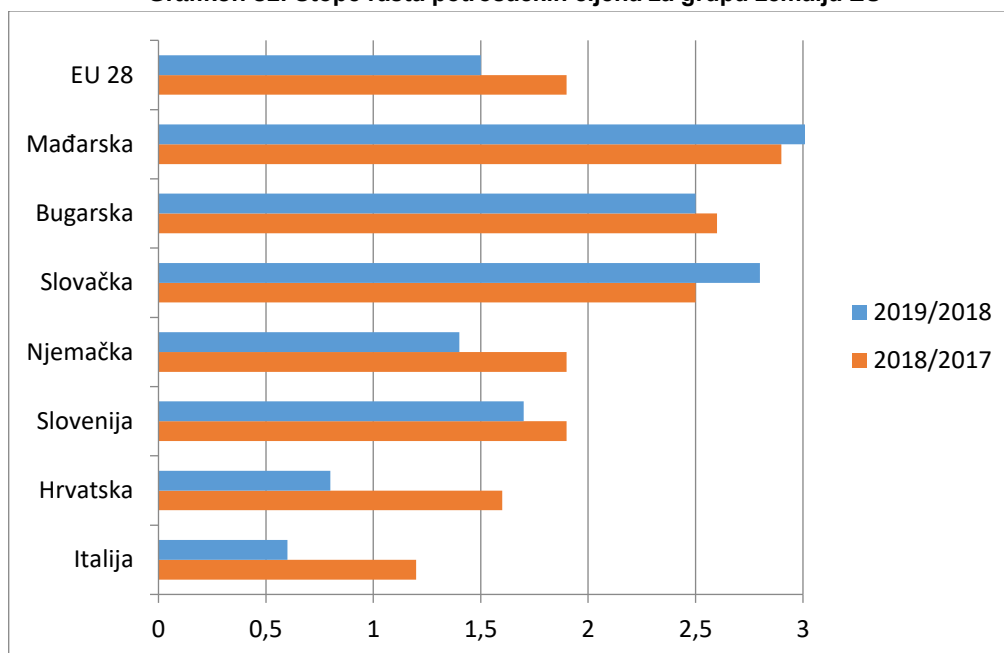
Grafikon 30: Struktura potrošačkih cijena (%), 2019. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020),
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Zabilježen je prosječan pad cijena u EU28 po stopi od 1,5% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast cijena bilježe Mađarska (3,4%) i Slovačka (2,8%). U Hrvatskoj je zabilježen pad cijena u procentu od 0,8%.

Grafikon 31: Stope rasta potrošačkih cijena za grupu zemalja EU

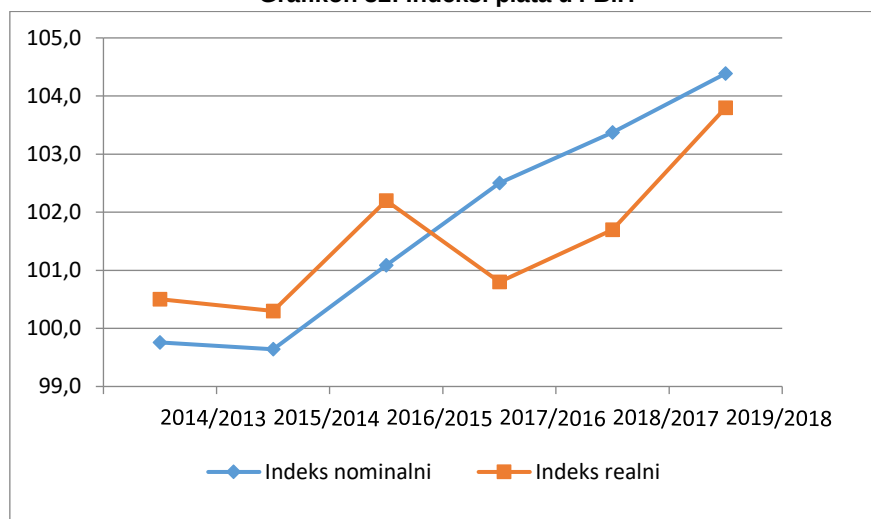
Izvor: (Eurostat, 2020)

2.10. Plate

U 2019. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 928 KM, ili 4,2% više u odnosu na prethodnu godinu. Stopa realnog rasta plata u FBiH iznosila je 3,8%.

U periodu 2014. - 2019. godine realni rast plata je bio veći od nominalnog, osim u posljednje tri godine, kada je i zabilježen rast potrošačkih cijena.

Grafikon 32: Indeksi plata u FBiH

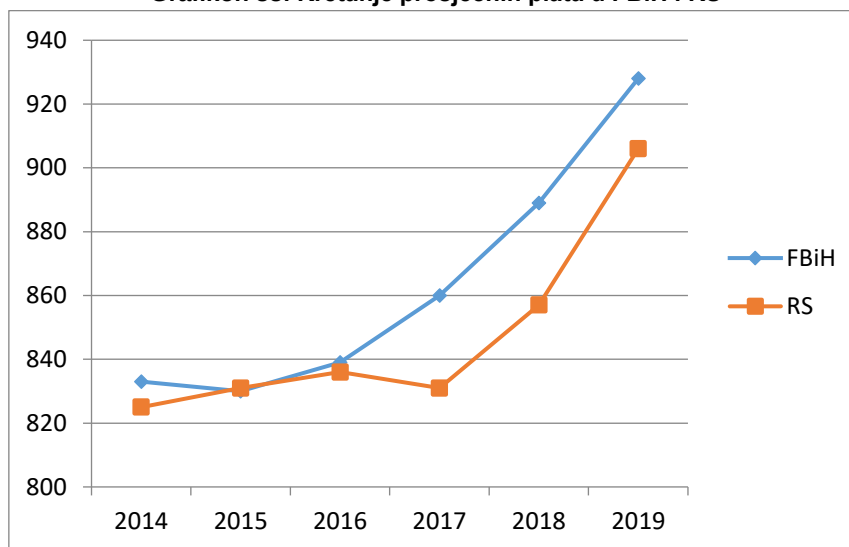

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Upoređujući entitete, prosječna plata u FBiH je viša u odnosu na RS (906 KM). Proteklih godina, prosječna plata u FBiH je bila viša u svim godinama osim 2015. godine kada su

plate u entitetima bile izjednačene. Treba imati u vidu da u RS u platu ulaze i naknade koje su neoporezive u FBiH (od 2002. godine u RS u neto plate ulazi topli obrok i regres).

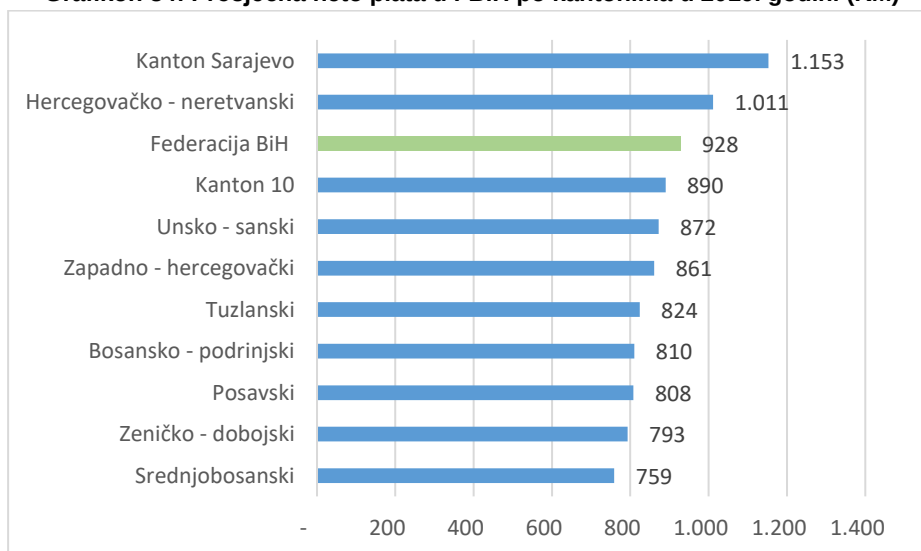
Grafikon 33: Kretanje prosječnih plata u FBiH i RS

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku)

U izvještajnoj godini najviša prosječna isplaćena plata zabilježena je u djelatnosti Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija u iznosu od 1.691 KM, dok je najniža u hotelijerstvu i ugostiteljstvu u iznosu od 545 KM. Najveće povećanje plate (i stopa rasta i iznos) zabilježeno je u oblasti Umjetnost, zabava i rekreacija za 13% (sa 649 KM na 732 KM), dok smanjenje plate nije zabilježeno niti u jednoj djelatnosti.

Grafikon 34: Prosječna neto plata u FBiH po kantonima u 2019. godini (KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Gledano po kantonima u FBiH, najviša prosječna neto plata u 2019. godini zabilježena je u Kantonu Sarajevo (1.153 KM), a najniža u Srednjobosanskom kantonu (759 KM).

Najveća stopa rasta prosječne mjesečne plate zabilježena je u Zapadno-hercegovačkom kantonu za 8,2%. Smanjenje plata nije zabilježeno niti u jednom kantonu u 2019. godini.

U parlamentarnoj proceduri nalazi se Prijedlog zakona o izmjeni Zakona o doprinosima, pri čemu se ukupna stopa doprinosa smanjuje sa 41,5% na 32,5%, uz povećanje osnovice za neoporezive naknade (topli obrok, regres).

Preporuke

- U dugoročnom periodu, sa 38,3% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a;
- U narednom periodu plate u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,6%, dovesti na nivo 8% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,1 pp učešća u BDP-u;
- Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda u cilju doprinosa privrednom rastu, kroz smanjenje tekuće potrošnje i povećanje javnih investicija;
- Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija i telekomunikacije, komunalne usluge;
- Nastaviti sa striktnom zabranom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade);
- Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove;
- Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plata u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plate u organima uprave i realnom sektoru.

3. KONKURENTNOST

Pojam konkurentnost koji je u akademskoj ekonomskoj literaturi postao značajnijim središtem rasprave krajem 1980-ih i početkom 1990-ih (Krugman, 1994; Porter, 1990), podrazumijeva sposobnost poduzeća, gospodarske grane, gradova i ekosustava da učinkovito plasiraju robu i usluge na određenom tržištu. Stoga je osnovna odrednica konkurentnosti, produktivnost i diversifikacija ekonomske aktivnosti.

Konkurentnija poduzeća imaju lakši pristup integraciji u globalne lance vrijednosti, doprinoseći konkurentnosti zemlje, odnosno gospodarskom rastu i stvaranju radnih mjesta. Ključni čimbenici koji omogućuju zemljama i poduzećima da iskoriste mogućnosti koje nudi međunarodna trgovina su: učinkovit i otvoren sustav istraživanja i inovacija, te pristup povoljnijem kapitalu, profesionalnim savjetima i tržišnim informacijama.

Pored navedenog ne smije se izostaviti obrazovanje i istraživanje, prometna i digitalna infrastruktura. Rast trgovine i izvoza ključni su pokretač gospodarskog razvoja.

Prema ukupnom indeksu konkurentnosti¹⁸, BiH je na 92. mjestu od ukupno 141 analiziranih zemalja (dokument Svjetskog ekonomskog foruma: Globalna konkurentnost 2019.). U ovom izvještaju smo napredovali u stubu usvajanja informatičkih i komunikacijskih tehnologija (80. mjesto), ali smo među najgore rangiranim u stubovima sposobnost inovacija (117.) i poslovne dinamike (117. mjesto).

Ako gledamo zemlje regije, najbolje pozicionirana je Slovenija na 35. mjestu, zatim Hrvatska na 63., Srbija na 72., slijedi je Crna Gora na 73., te Makedonija je na 82. poziciji.

I ovogodišnji izvještaj pokazuje slabosti na koje donosioci odluka moraju obratiti pažnju te ubrzano raditi na rješavanju istih da bi se stvorili uslovi u kojima bi se isplatilo investirati u zemlju, a samim tim povećale mogućnosti za osiguranje blagostanja svih građana zemlje.

Konkurentnost Federacije BiH značajno zaostaje za zemljama u regionu. Analizirajući izvoznu orijentaciju Federacije BiH, izdvojene su slijedeće grupe proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti i to:

- Resursima intenzivni proizvodi, primarni proizvodi;
- Nekvalifikovanim radom intenzivni proizvodi, nisko tehnološki;
- Tehnološki intenzivni proizvodi, srednje tehnološki;
- Ljudskim kapitalom intenzivni proizvodi, visoko tehnološki.

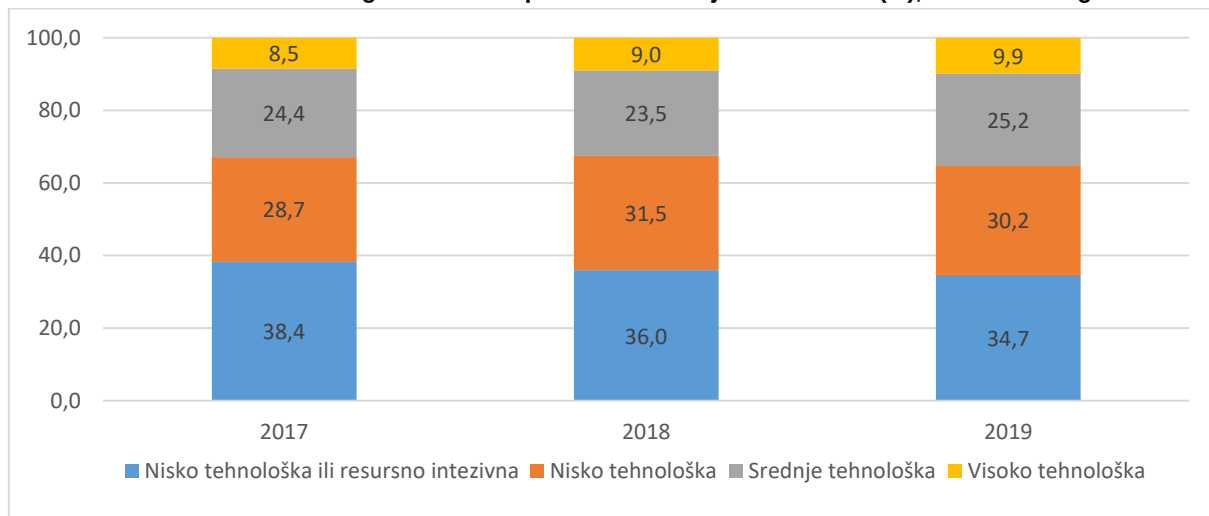
Proizvodi niskog nivoa dodane vrijednosti i niskog stepena finalizacije obuhvataju prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom intenzivne proizvode, pri čemu se stupanj finalizacije povećava krećući se od prve ka trećoj grupi proizvoda. Ljudskim kapitalom i tehnološko intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije. Važno je naglasiti da je dominantno učešće tehnološki intenzivnih proizvoda u strukturi izvoza karakteristika gotovo svih ekonomski razvijenih zemalja, te je stoga cilj povećanje udjela ovih proizvoda u ukupnom izvozu.

Izvoz u Federaciji BiH u 2019. bilježi pad od 3,9%, nakon perioda konstantnog rasta od 2013. do 2018. godine, kada je rastao po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,77%. Dosadašnji rast izvoza praćen je i rastom pokrivenosti uvoza izvozom do 59,6% u 2018. godini, međutim ovaj odnos u 2019. pada na 55%. Gledano po faktorskoj intenzivnosti, od ukupnog

¹⁸ Indeks konkurentnosti je kompozitni indeks kojeg čini 12 glavnih stubova

izvoza u 2019., više od jedne trećine otpada na proizvode niske dodane vrijednosti i niskog stupnja finalizacije sa visokim udjelom nekvalificirane radne snage.

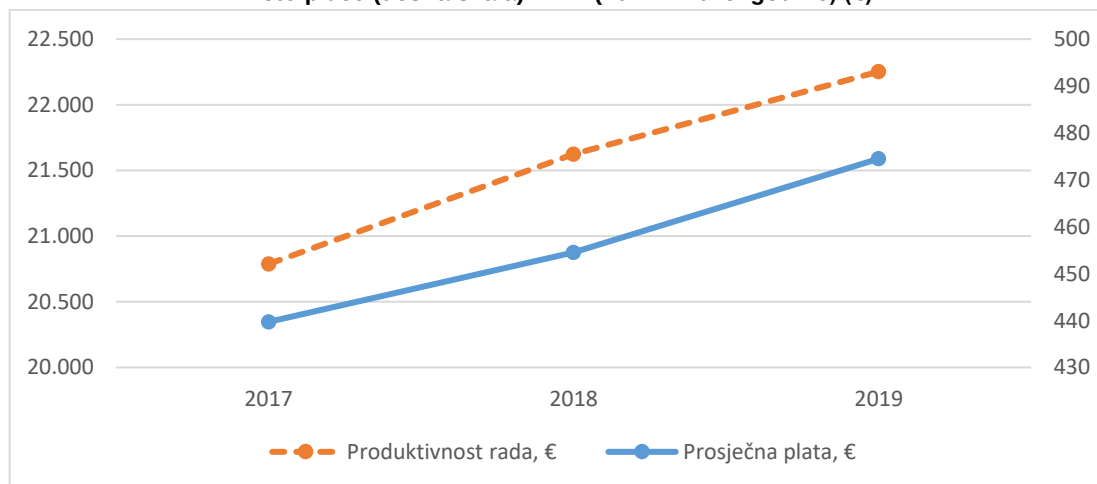
Grafikon 35: Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2017. - 2019. godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020);
Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Iz prethodnog grafikona, poredeći posljednje tri godine, ostvaren je odgovarajući napredak. Vidljiv je rast udjela visoko tehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu (sa 9,0% u 2018. na 9,9% u 2019. godini). Također, vidljiv je i rast udjela srednje tehnoloških proizvoda sa 23,5% u 2018. na 25,2% u 2019. godini. Udio nisko tehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu je pao sa 31,5% u 2018. na 30,2% u 2019. godini, dok je zabilježen pad udjela i resursno intenzivnih proizvoda sa 36,0% u 2018. na 34,7% u 2019. godini.

Grafikon 36: Produktivnost (mjerena kao odnos BDP-a i broja zaposlenih – lijeva skala) i prosječne neto plaće (desna skala) FBiH (2017. - 2019. godine) (€)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Minimalna bruto plaća u FBiH u 2019. godini iznosila je 315 eura, u Srbiji 308 eura, u Hrvatskoj 507 eura, u Crnoj Gori 331 eura. Ilustracije radi, u zemljama EU minimalne plaće

u 2019. godini iznosile su: Bugarska 286, Rumunija 439, Latvija 430, Litvanija 555, Slovačka 520, Estonija 540, Mađarska 460, Češka 524, Slovenija 887 eura.¹⁹

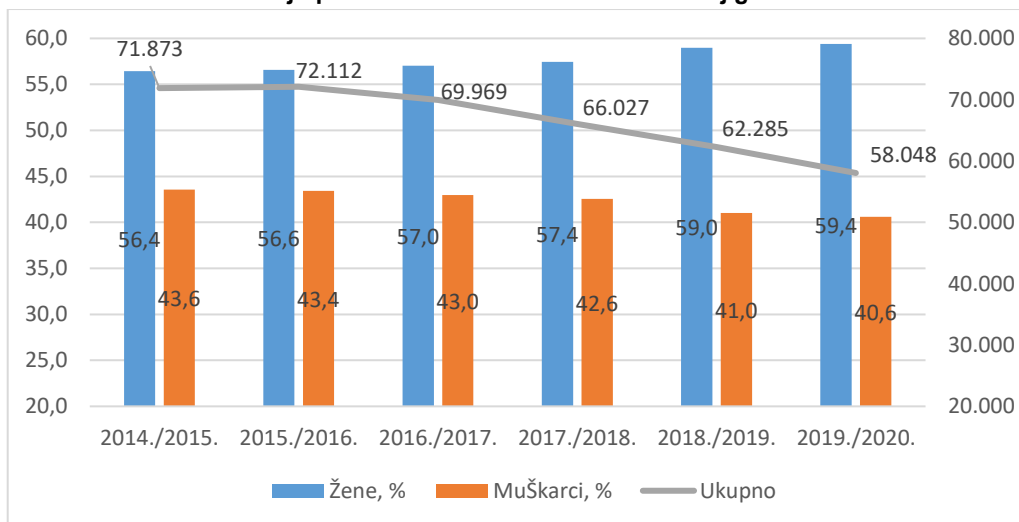
3.1. Kompetentnost ljudskih resursa

Konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju je izazov svim društvima neovisno od stupnja njihove razvijenosti. Viši nivo znanja i vještina osigurava viši nivo produktivnosti, poduzetništva, te posljedično i više stope ekonomskog rasta, više porezne prihode itd.

Prema podacima Svjetske banke koji se odnose na Indeks ljudskog kapitala u 2020. godini (HDI), osoba rođena u Bosni i Hercegovini, kad odraste, ostvarit će samo 58% produktivnog potencijala uz završeno kompletno obrazovanje i puno zdravlje, ona rođena u Sloveniji će ostvariti 77% produktivnog potencijala, a u Hrvatskoj 71% i Srbiji 77%.

Prema podacima UNDP Human Development Reports u 2017. godini, prosjek broja godina obrazovanja odraslih starijih od 25 godina u BiH je 9,7, u Albaniji 10, u Makedoniji 9,6, u Srbiji 11,1, u Hrvatskoj 11,3 i u Turskoj 8. (UNDP, 2019).

Grafikon 37: Broj upisanih studenata u FBiH u školskoj godini 2019./2020.

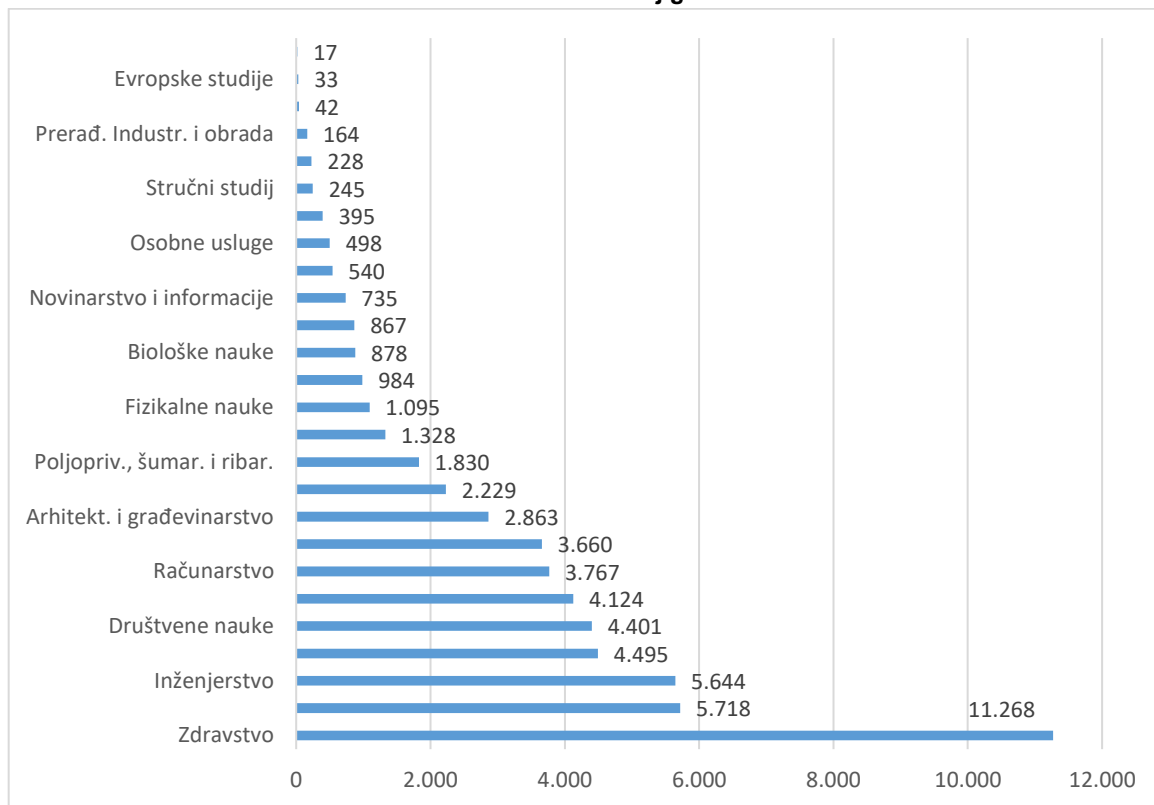

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika u 2019. godini je bio 26,5, što je manje u odnosu na 2018. kada je bilo 28,4 studenta na 1.000 stanovnika. U školskoj 2019./2020. godini upisano je ukupno 58.048 studenata, od tog broja 59,4% su žene. Tokom 2019./2020. školske godine 12.359 studenata je diplomiralo, od toga je 7.556 žena.

¹⁹ EUROSTAT https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en

Grafikon 38: Struktura upisanih studenata na univerzitetu u FBiH, prema polju obrazovanja u 2019./2020. školskoj godini

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

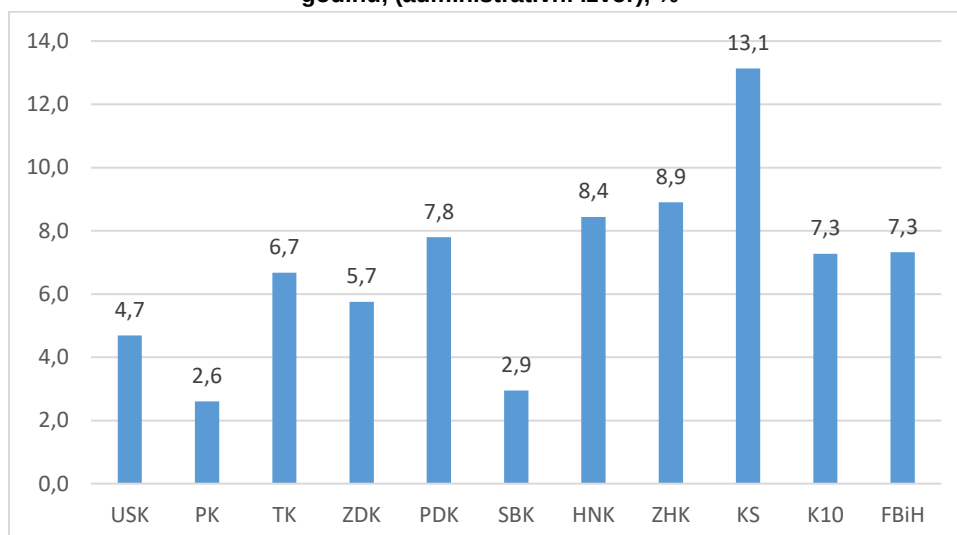
Dodatni izazov je struktura upisa na fakultete, koja ne prati razvojne potrebe FBiH, niti definisane globalne i EU trendove. Prema polju obrazovanja, u FBiH najviše studenata upisuje zdravstvene fakultete (oko 19,4% ukupnog broja upisanih studenata), pravne i ekonomske fakultete zajedno je upisalo oko 17% ukupnog broja upisanih studenata. Grupa fakulteta inženjerstva, računarstva, arhitekture i građevine, fizikalnih nauka, matematike i statistike, zajedno imaju udio od 24% upisanih.

Analiza o potrebama i kretanjima tržišta rada u 2019. (FZZZ) pokazuje iskazanu potrebu za inženjerima, informatičarima, doktorima i stomatolozima, te ekonomistima i pravnicima.

Prema Anketi o radnoj snazi iz 2019. godine, 9,3% radno sposobnog stanovništva u FBiH ima višu, visoku školu, magisterij ili doktorat (dok Evropa ide ka 40%). Prema istoj anketi, 54,3% ima završenu srednju školu, dok ostalih 36,4% imaju osnovno ili manje obrazovanje. Pozitivan trend obrazovne strukture radno sposobnog stanovništva u FBiH posljednjih godina, u smislu smanjenja broja stanovništva sa osnovnom školom i niže, odnosno povećanja radno sposobnog stanovništva sa srednjom i visokom školom, je zaustavljen u 2019. godini.

Prema Anketi o radnoj snazi iz 2019. godine, 69,7% zaposlenih ima završenu srednju školu. Problem raspoložive radne snage Federacije BiH je značajan udio nezaposlene visoko obrazovane radne snage. Ovo upućuje na strukturne probleme obrazovnog sustava, ali i veze obrazovnog sustava za zahtjevima tržišta.

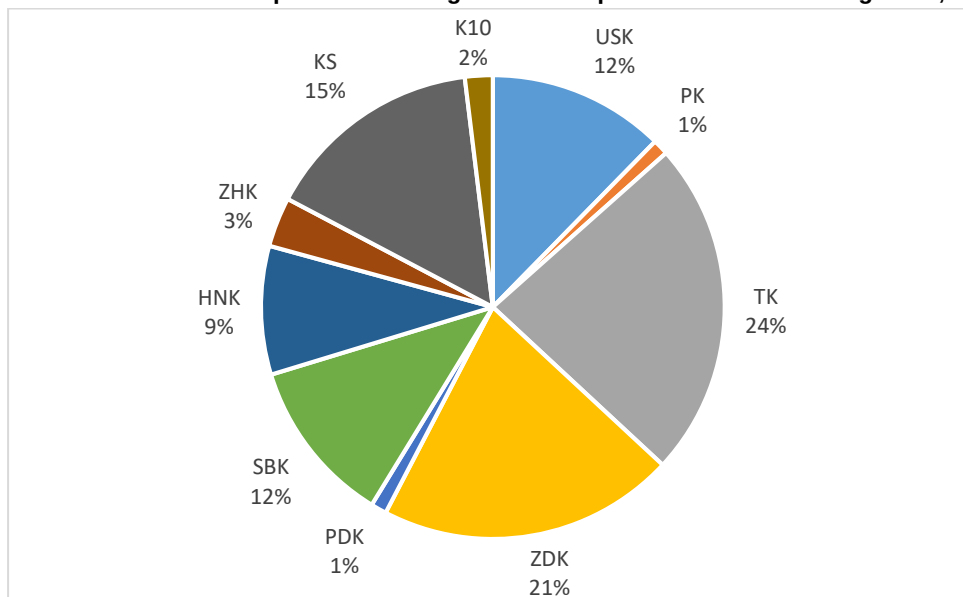
Grafikon 39: Udio osoba sa VSS u odnosu na broj ukupno nezaposlenih, po kantonima za 2019. godinu, (administrativni izvor), %

Izvor: (Federalni zavod za zapošljavanje, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Broj nezaposlenih mladih (15-24 godina starosti) na evidencijama zavoda za zapošljavanje, po kantonima, u odnosu na ukupan broj nezaposlenih, i dalje je najviši u Tuzlanskom kantonu (24%) i ZDK (21%), te u Unsko-sanskom kantonu (12%), dok je najmanji postotak nezaposlenih mladih u Bosansko-podrinjskom (1%), Kantonu 10 (2%) i Zapadnohercegovačkom kantonu (3,0%).

Grafikon 40: Udio nezaposlenih 15-24 god. starosti po kantonima za 2019. godinu, %

Izvor: (Federalni zavod za zapošljavanje, 2019);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Anketirani poslodavci u potrazi za radnicima ističu problem neadekvatne kvalifikacije radnika na tržištu rada, a najveće nezadovoljstvo su iskazali nedostatkom praktičnog rada u toku obrazovanja, te smatraju da stečene kvalifikacije kandidata za radna mjesta ne odgovaraju realnim potrebama tržišta rada. Također, poslodavci smatraju da kandidatima za posao nedostaju socijalne i organizacijske vještine, te opće znanje (FZZZ).

Također je bitno naglasiti i problem migracije stručne radne snage (kako zaposlenih tako i nezaposlenih) u zemlje Europske unije, naročito u Njemačku, Austriju i Sloveniju, što predstavlja veliki problem za dalji razvoj poslovnog sektora i ljudskih potencijala u BiH, a što ujedno ugrožava ukupne odnose na tržištu rada i sistem socijalne sigurnosti (zdravstveno osiguranje, penzijsko i invalidsko osiguranje, osiguranje za slučaj nezaposlenosti).

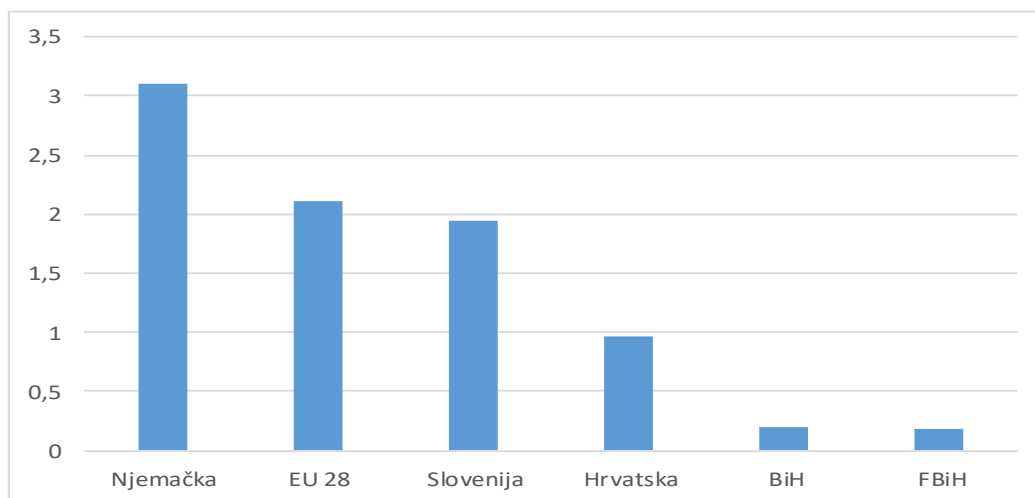
3.2. Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura

Istraživanje i razvoj (IR) je poduzimanje kreativnog rada na sistematičnim osnovama zbog povećanja znanja, znanja pojedinca, kulture ili društva, i korištenje ovog znanja kako bi se izumile nove primjene. Kako bi se dostigao veći nivo konkurentnosti potrebno je jačati nauku, tehnologiju i inovacije.

IR obuhvata tri vrste aktivnosti: osnovno istraživanje, primjenjeno istraživanje i eksperimentalni razvoj. Prema zadnjim raspoloživim podacima EUROSTAT-a, EU prosjek izdvajanja za istraživanje i razvoj u 2018. godini iznosi 2,11% BDP-a.

U 2018. godini Slovenija je za ove svrhe izdvojila 1,95%, Njemačka 3,12%, i Hrvatska 0,97% BDP dok je za razvoj i istraživanja u istoj godini, BiH izdvojila 0,20% BDP-a.

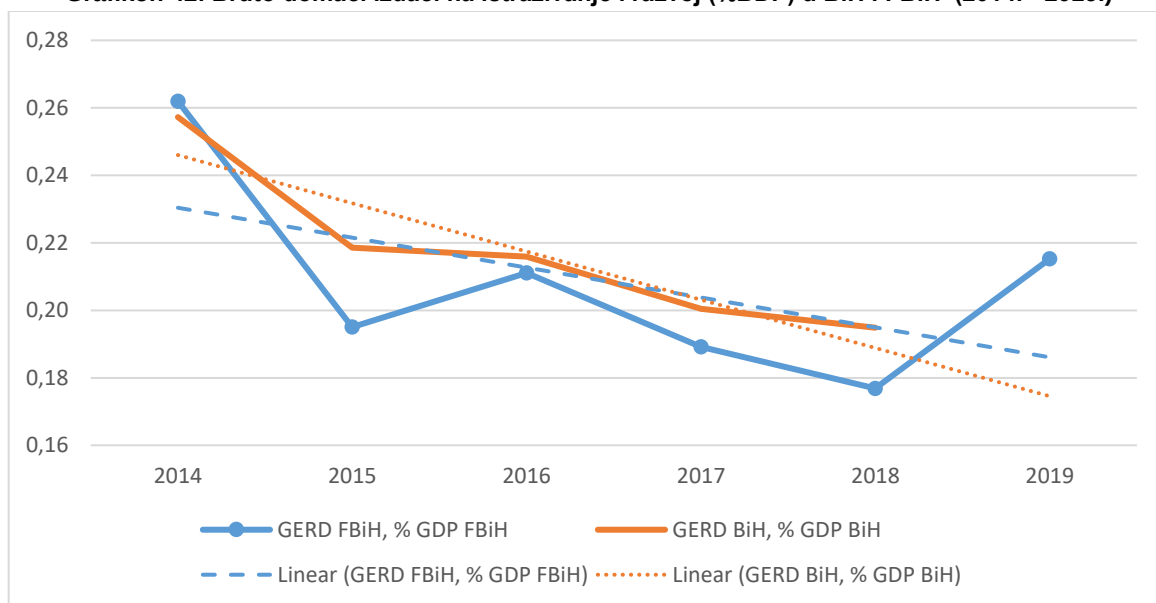
Grafikon 41: Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje za 2018. godinu iz budžeta (% BDP-a)

Izvor: (EUROSTAT, 2019); Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

U 2018. godini bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj (IR) u BiH u BDP-u iznose 0,20% BDP-a, na skoro istom nivou kao i prethodne godine. Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH kao udio u BDP-u FBiH u 2019. godini iznose 0,22% i veći su u odnosu na 2018. godinu (0,18%).

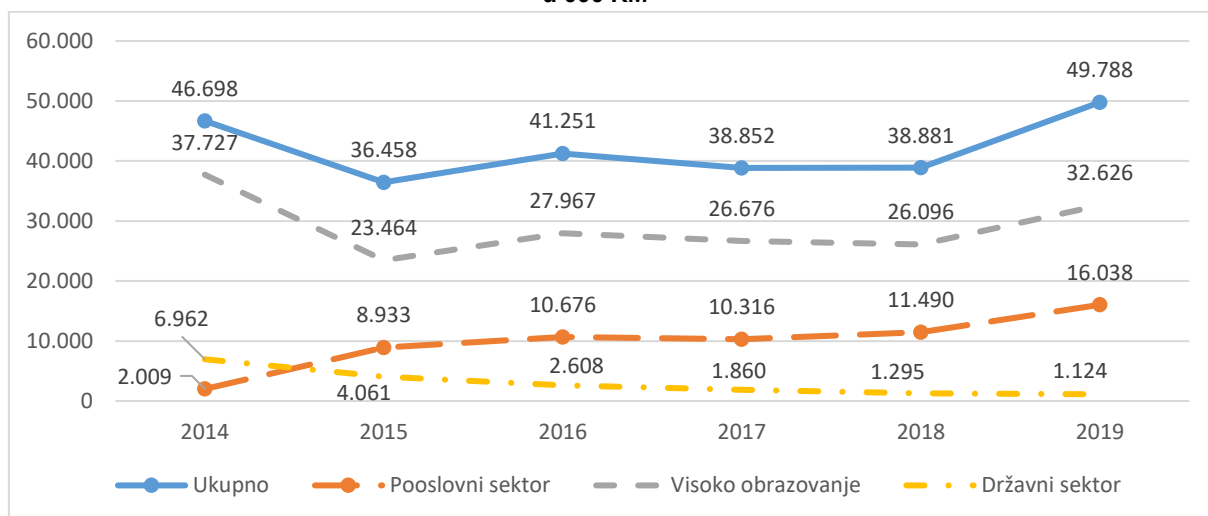
Grafikon 42: Bruto domaći izdaci na istraživanje i razvoj (%BDP) u BiH i FBiH (2014. - 2019.)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020) (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2019)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

U 2019. godini bruto izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH iznose 49,8 miliona, od čega se na oblasti inženjerstva i tehnologije odnosi 44,01%.

Grafikon 43: Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH, prema sektorima (2014. - 2019.), u 000 KM

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

U 2019. godini na poslovima istraživanja i razvoja u FBiH je ukupno zaposleno 1.786. Od ukupno zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja, 85,9% radi u sektoru visokog obrazovanja, 1,5 % u državnom sektoru, a 12,6% u poslovnom sektoru. Aktivnih istraživača je bilo 1.372, koji su u najvećem broju radili na poslovima inženjerstva i tehnologije (76,8%).

Statistički podaci o odobrenim patentima Evropskog Ureda za patente za 2019. godinu pokazuju da se Njemačka i dalje nalazi na prvom mjestu sa 21.198 odobrenih patenata, zatim Francuska sa 8.800 i Švicarska sa 4.770. Kada govorimo o regionu, najbolja je Slovenija sa 76 odobrena patenta, zatim Hrvatska sa 56, dok Srbija ima 6. Bosne i

Hercegovine i dalje nema u evidenciji odobrenih patenata, iako je po Globalnoj konkurentnosti po koristi od patenata na 77. mjestu (od 141 zemlje).

Tabela 9. Ukupan broj odobrenih patenata u pojedinim zemljama EU zone i zemalja regiona 2017. - 2019. godine po EPO²⁰

Zemlja	2017.	2018.	2019.
Njemačka	18 813	20 804	21 198
Francuska		8 611	8 800
Švicarska	3 929	4 452	4 770
Austrija	1 465	1 655	1 663
Belgija	1 215	1 373	1 389
Češka	124	126	172
Slovenija	92	76	72
Hrvatska	6	47	56
Bugarska	22	18	16
Srbija	1	10	6
Bosna i Hercegovina	0	0	0

Izvor: (EPO, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Statistika inovativnih aktivnosti malih, srednjih i velikih poduzeća pokazuje trend rasta ovakvih preduzeća:

Tabela 10. Inovativna preduzeća u FBiH

Veličina preduzeća	2012. – 2014.			2016.- 2018.		
	Ukupno	Inovatori		Ukupno	Inovatori	
		Broj	%		Broj	%
Sva preduzeća	3442	1335	38,8	3833	1563	40,08
Mala	2671	963	36,1	2918	1043	35,7
Srednja	642	297	46,3	751	415	55,3
Velika	129	74	57,1	166	105	64,0

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Prema nalazima dokumenta Globalna konkurentnost 2019. godine, BiH po XII stubu konkurentnosti koji se odnosi na sposobnost inovacija bilježi 117. mjesto od 141 zemlje.

3.3. Jedinstven ekonomski prostor

U svrhu razvijanja konkurentnih prednosti države, potrebno je, pored niza ekonomskih faktora, uspostaviti i institucionalne preduslove. U tom smislu, za razliku od zemalja višeg stepena razvoja, stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH od izuzetnog je značaja za konkurentnost privrede, ekonomski razvoj i nužnost je u procesu priključenja Evropskoj Uniji. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je nastavila ispunjavati reformske prioritete kako je definirano u Reformskoj agendi. Ti prioriteti su uključivali usvajanje zakona u oblastima kao što su tržište rada, fiskalna odgovornost i poslovno okruženje. Nedovoljna politička podrška za cjelodržavne reforme i fragmentacija javne službe ometa napore u pravcu institucionalnih i zakonodavnih reformi.

²⁰ European Patent Office

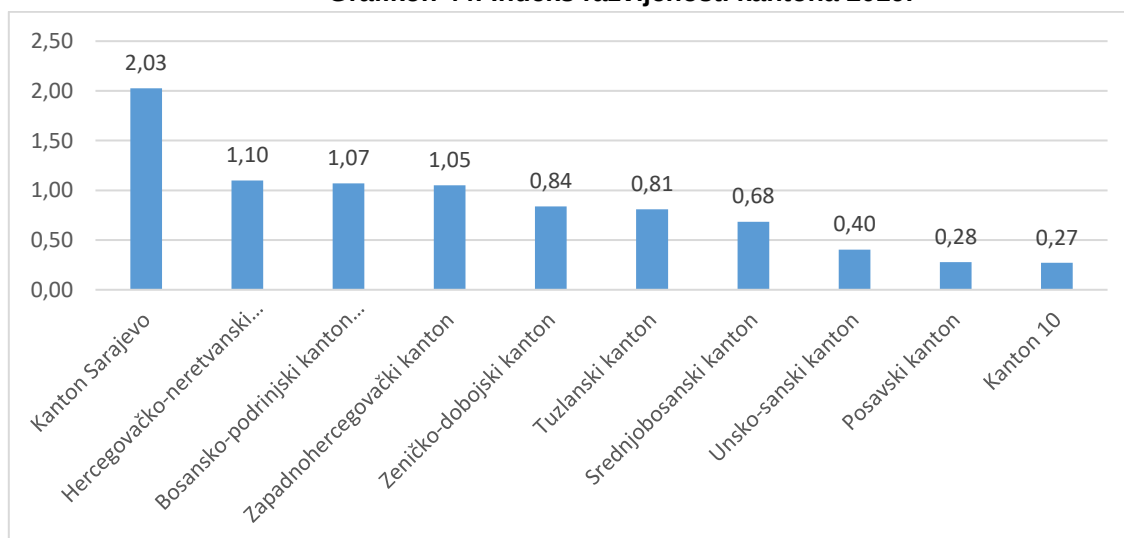
Prema mišljenju Evropske komisije „Reformska agenda“ socijalno-ekonomskih mjera, reforme javne uprave i vladavine prava, koje Bosna i Hercegovina provodi od 2015. godine, između ostalog, su omogućile stvaranje fleksibilnijeg tržišta rada i bolje usklađivanje propisa koji regulišu finansijski sektor sa međunarodnim standardima. Zbog snažnijeg ekonomskog rasta i efikasnosti prikupljanja poreza, javne finansije u zemlji su u velikoj mjeri uravnotežene, što pruža priliku za ulaganje u infrastrukturu zemlje koja je dugo bila zapuštena, ili za početak smanjenje visokog oporezivanja rada u cilju podrške novim radnim mjestima²¹.

U Federaciji BiH je po osnovu Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u toku 2019. godine započet proces izrade Strategije razvoja Federacije BiH, dok su kantoni također u procesu izrade strateških razvojnih dokumenata koji će biti usklađeni sa Strategijom razvoja Federacije 2021. - 2027.

Prostorni plan je temelj planiranja u ekonomiji, i on određuje dugoročne ciljeve i mjere prostornog razvoja u skladu sa planiranim privrednim, društvenim i historijskim razvojem. I pored toga što je Prostorni plan FBiH za period 2008. - 2028. godine usvojen od strane Predstavničkog doma Parlamenta FBiH 2014. godine, Dom Naroda Parlamenta FBiH ga nije prihvatio. To znači da FBiH još uvijek nema usvojen Prostorni plan i na snazi je Prostorni plan BiH za period od 1981. - 2000. godine. Zbog toga nema saradnje i koordinacije u radu istih i različitih nivoa vlasti u FBiH, ili je ista otežana, u postupku odobravanja projekata i izdavanja dozvola za izgradnju u okviru istog ili različitih sektora, što predstavlja ozbiljnu prepreku izvršenju kapitalnih infrastrukturnih projekata i mogućnosti razvoja.

Velike razlike u razvijenosti kantona ometaju provođenje uniformne ekonomske politike Federacije BiH i iziskuju intenzivno korištenje politika regionalnog razvoja.

Grafikon 44: Indeks razvijenosti kantona 2019.

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

U skladu sa ciljevima Programa ekonomskih reformi Federacije BiH 2017. - 2019. nastavljeno je poboljšanje postojećeg zakonskog okvira radi unaprijeđenja poslovnog

²¹ <http://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Misljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovina-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf>

okruženja i konkurentnosti privrede. U toku 2019. godine u Federaciji BiH su donešeni sljedeći zakoni²²:

- Zakon o izmjenama Zakona o finansijskoj konsolidaciji privrednih društava u Federaciji Bosne i Hercegovine (Sl.novine FBiH br. 54/19 od 31.7.2019.)²³ sa ciljem da unaprijedi pokretanje postupka finansijske konsolidacije privrednih društava, te u krajnjoj instanci unaprijedi i ubrza tržišne ekonomske procese (ako privredno društvo prema godišnjim izvještajima o poslovanju u prethodne tri godine posluje sa gubitkom i ne izmiruje redovno svoje tekuće finansijske obaveze).
- Zakon o izmjenama Zakona o doprinosima (Sl.n. Federacije Bosna i Hercegovina br. 99/19 od 31.12.2019.) kojim je produžen rok za dodatnih 36 mjeseci za primjenu povlaštene osnovice iz članka 20a. Zakona, koja se odnosi na zaposlenike u rudnicima, tekstilnoj, kožarskoj i industriji obuće i niskoakumulacijskim djelatnostima tradicionalnih zanata (ukoliko isplaćuju mjesečnu plaću u visini od 60 posto mjesečne neto place, osnovicu za obračun doprinosa čini umnožak prosječne plaće i koeficijenta 0,29)²⁴.

Bosna i Hercegovina je relativno liberalna po pitanju priliva kapitala. Pravni okvir tek treba uskladiti sa pravnom stečevinom EU. Tržište vrijednosnim papirima predstavlja glavnu pokretačku polugu razvoja jer je u oba entiteta posljednjih godina povećana razmjena putem domaćeg tržišta kapitala. Dalje unaprjeđenje jedinstvenog ekonomskog prostora bi učinilo zemlju znatno privlačnijom za strane investitore.

Po Indeksu lakoće poslovanja BiH je u 2020. godini rangirana na 90. poziciji dok je godinu ranije bila na 89. mjestu (od 190 analiziranih zemalja). Od tranzicijskih zemalja Europe i Centralne Azije jedino je Tadžikistan lošije rangiran u 2019. godini. 10 oblasti koje su uključene u indeks lakoće poslovanja su: osnivanje preduzeća, dobivanje građevinskih dozvola, priključenje električne energije, uknjižba imovine, mogućnost kreditiranja, zaštita manjinskih investitora, poreska politika, međunarodna trgovina, izvršenje ugovora i rješavanje nesolventnosti. BiH izuzetno loše stoji u indikatorima pokretanje tvrtke - 184. pozicija, dobijanje građevinske dozvole 173. pozicija i poreske politike – 141. Najbolja pozicija je po osnovu mogućnosti međunarodne trgovine – 27. pozicija, te rješavanje nesolventnosti – 37. pozicija.

Prema ocjeni Evropske komisije u BiH je kvalitet upravljanja ekonomskim prostorom narušen kašnjenjima u formiranju vlada i nedovoljnom saradnjom na entitetskom i državnom nivou, šte je, između ostalog, paralizovalo i mogući progres u stvaranju boljeg poslovnog okruženja²⁵. Ovo se ističe i u Izvještaju o tranziciji 2019. - 2020. Evropske banke za obnovu i razvoj, koji još ističe potrebu nastavka reforme u pravcu smanjenja prevelikog sistema javne uprave, što se navodi kao jedan od osnovnih razloga sporog privrednog rasta koji bi Bosni i Hercegovini omogućio da uhvati brži korak u približavanju osnovnim vrijednostima Evropske unije²⁶.

Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine (BATA) je izdao akreditacije za ukupno 62 tijela za ocjenjivanje usklađenosti sa propisima EU. Zakon o akreditaciji je potrebno izmijeniti, kako bi bio u cjelosti usklađen sa pravnom stečevinom EU. Potrebno je osigurati ulogu akreditacije ovlašćenih tijela za ocjenjivanje usklađenosti na državnom i entitetskom nivou.

²² <http://www.fbihvlada.gov.ba/english/zakoni/>

²³ Zakon-o-finansijskoj-konsolidaciji-privrednih-drustava -u-FBiH.pdf

²⁴ <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/zakon-o-doprinosima.html>

²⁵ http://europa.ba/wp-content/uploads/2020/10/2020_bosnia_and_herzegovina_report.pdf

²⁶ <https://www.ebrd.com/countries>

Preporuke

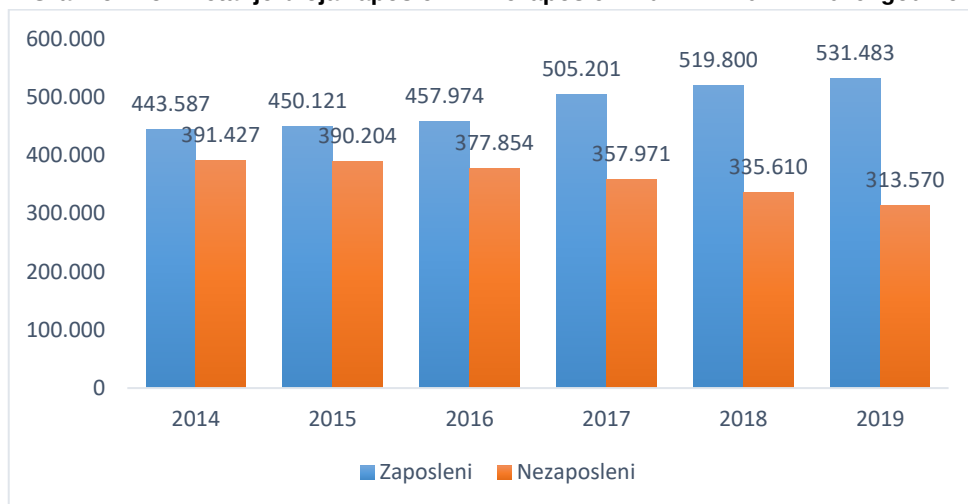
- Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip);
- Djelimična privatizacija BH Telekoma (manjinski dio), sa ciljem povećanja konkurentnosti;
- Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu;
- Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja;
- Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulirati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate;
- Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.

4. ZAPOSŁJAVANJE

Zapošljavanje je jedan od bitnih elemenata makroekonomske stabilnosti i ujedno ključni problem u BiH i FBiH. Rješavanje ovog problema vezano je za restrukturiranje nacionalne ekonomije. Dostizanje nivoa pune zaposlenosti predstavlja imperativ funkcionisanja privrede države koja teži blagostanju. Ostvarivanje ciljanog nivoa zaposlenosti je jedino moguće ako se uskladi politika zapšljavanja s ostalim instrumentima ekonomske politike.

Prioriteti za poboljšanje stanja u oblasti zaposlenosti su razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta, bolje funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja provođene kroz politiku zapošljavanja, poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga.

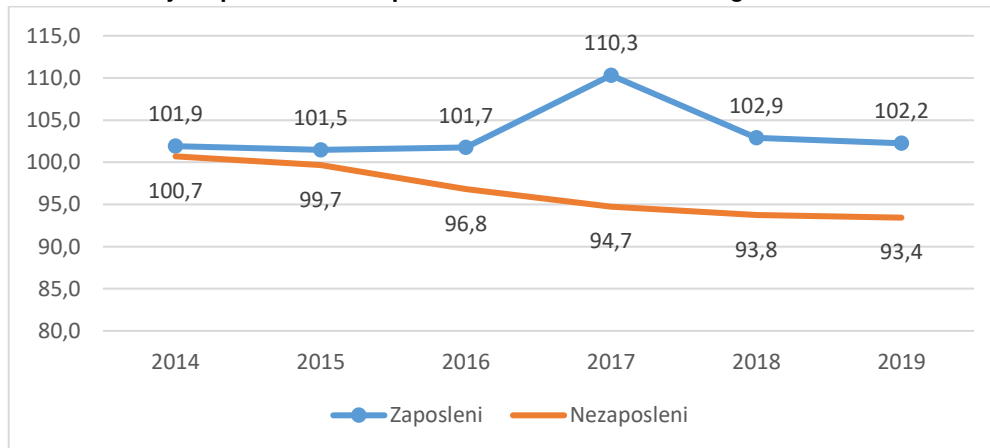
Grafikon 45: Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2014. - 2019. godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2019. godini iznosio je 531.483, što je u odnosu na 2018. godinu više za 11.683 uposlenih ili 2,2%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2019. godini dostigao 84,2% nivoa iz 1991. godine. Stepenn zaposlenosti u 2019. godini iznosio je 34,8% (mjerenn u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata – registrirana zaposlenost).

Grafikon 46: Kretanje zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2014. - 2019. godina iskazano kroz indekse

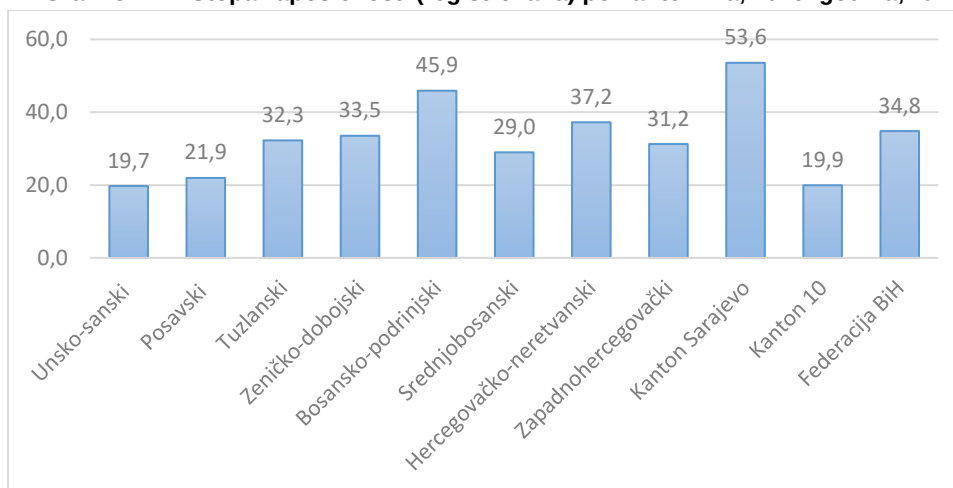

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Kada posmatramo kantone, u 2019. godini najveći broj zaposlenih imao je Kanton Sarajevo (152.394), zatim Tuzlanski kanton (99.067), Zeničko-dobojski (84.169), a dva kantona sa najmanjim brojem zaposlenih su Bosansko-podrinjski (7.083) i Posavski kanton (6.549).

Najveću stopu zaposlenosti imao je Kanton Sarajevo (53,6%), zatim Bosansko-podrinjski (45,9%), Hercegovačko-neretvanski (37,2%), Zeničko-dobojski (33,5%), te Tuzlanski (32,3%). Stepenn zaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u Sarajevskom, Hercegovačko-neretvanskom i Bosansko-podrinjskom kantonu, dok je ostvareni stepenn zaposlenosti u preostalih sedam kantona ispod prosjeka FBiH.

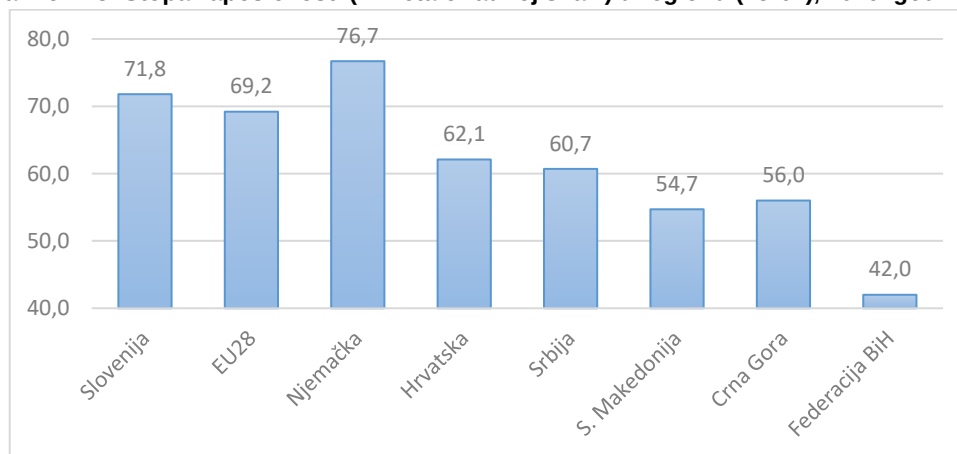
Grafikon 47: Stopa zaposlenosti (registrovana) po kantonima, 2019. godina, %

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

FBiH, prema metodologiji Ankete o radnoj snazi (15 do 64 godine)²⁷, ima najmanju stopu zaposlenosti u okruženju. Prema ovoj metodologiji, stopa zaposlenosti u FBiH iznosi 42,0% i značajno je niža od evropskog prosjeka (69,2%). Od zemalja u širem regionu, Njemačka je imala najvišu stopu zaposlenosti 76,7%, dok je od zemalja užeg regiona najvišu stopu zaposlenosti u 2019. godini imala Slovenija 71,8%.

Grafikon 48: Stopa zaposlenosti (Anketa o radnoj snazi) u regionu (15-64), 2019. godina, %

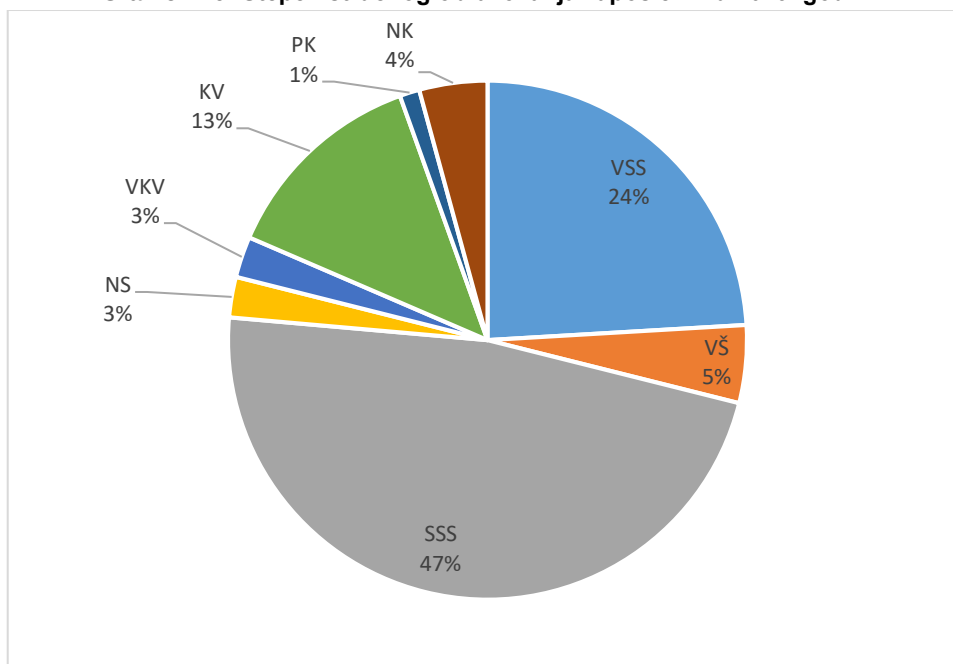
Izvor: (Eurostat, Anketa o radnoj snazi, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

²⁷ Stopa zaposlenosti prosjeka EU28 u 2019. godini iznosi 69,2%, Mađarske 70,1%, Bugarske 70,1%, Slovačke 68,4%, Rumunije 65,8%.

Vizija poboljšanja vještina na tržištu rada ima tri ključna prioriteta koji su zacrtani u Strategiji Evropske komisije: pametan rast (razvoj utemeljen na znanju i inovacijama), održivi rast (resursno efikasnija, ekološki prihvatljiva i konkurentnija ekonomija) i socijalno osjetljiv rast (ekonomija pune zaposlenosti koja pruža socijalnu i teritorijalnu usklađenost).

Neadekvatna kvalifikaciona struktura radno sposobnog stanovništva odražava se i na strukturu zaposlenosti. Najveće učešće zaposlenih u FBiH u 2019. godini prema stepenu stručnog obrazovanja odnosi se na SSS spremu (47%), VSS (24%), KV (13%), VŠ (5%), NK (4%), VKV (3%), NS (3%), PK (1%).

Grafkon 49: Stepen stručnog obrazovanja zaposlenih u 2019. godini

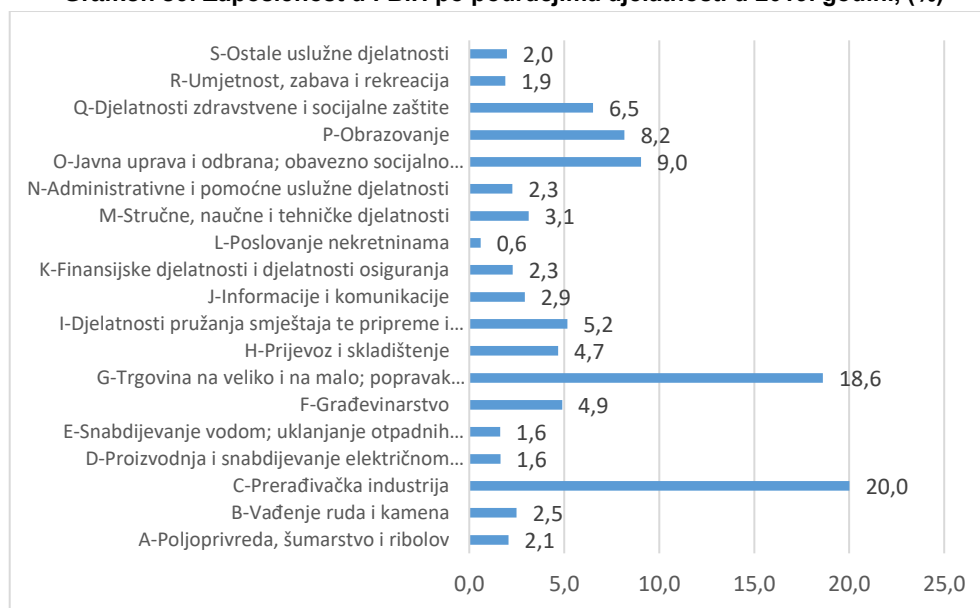
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019);
 Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Nedostatak stručnih vještina uveliko je rezultat nepostojanja moderne infrastrukture za profesionalnu obuku (dokvalifikacije, prekvalifikacije) i cjeloživotno učenje, zastarjelosti programa profesionalne obuke i razvoja ključnih kompetencija, niskog učešća zaposlenih i nezaposlenih u profesionalnim obukama, nedostupnosti kvalitetnih usluga treninga i obuke svim grupama građana.

Analiza zaposlenih radnika prema područjima djelatnostima u 2019. godini, značajna je jer pokazuje koja područja najviše doprinose zaposlenosti. Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (106.385 ili 20,0% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (98.951 ili 18,6 %), javna uprava i odbrana (48.077 ili 9,0%). Ova tri područja zapošljavaju skoro polovinu od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Najveći rast broja zaposlenih u 2019. godini, u odnosu na 2018. godinu, evidentiran je u području administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti za 7,7%, zatim u području informacija i komunikacija za 7,6% i u poslovanju nekretninama za 6,5%.

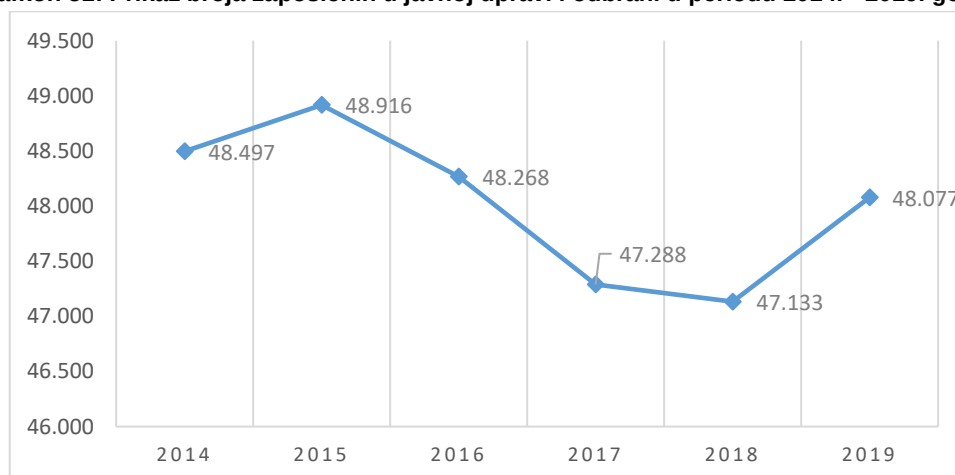
Grafkon 50: Zaposlenost u FBiH po područjima djelatnosti u 2019. godini, (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

U 2019. godini je došlo do povećanja broja zaposlenih u području javne uprave i odbrane za 944, odnosno za 2.0%.

Grafkon 51: Prikaz broja zaposlenih u javnoj upravi i odbrani u periodu 2014. - 2019. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Nezaposlenost je jedan od najvećih izazova sa kojima se suočava FBiH. Sve zemlje u tranziciji susreću se sa problemom nezaposlenosti, koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu tranzicijskih reformi. Pri tome, prisutni su i određeni specifični uvjeti koji generiraju nezaposlenost (nasljeđe rata, zastoji u privatizaciji, rascjepkanost tržišta, nedostatak strukturnih reformi i dr.). Također, potrebno je napraviti razliku između registrirane nezaposlenosti i nezaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi. Razlika u podacima i stopama proizlazi iz činjenice da je veliki broj neaktivnih osoba ili neformalno zaposlenih osoba registrovan na biroima za zapošljavanje kao nezaposlen radi zdravstvenog osiguranja.

U FBiH, po Anketi o radnoj snazi, u 2019. godini, gotovo dvije petine nezaposlenih ne radi duže od pet godina, a samo oko jedne petine ne radi kraće od godinu dana. Znači da nije u pitanju ciklična, već strukturna nezaposlenost, kod koje su šanse za ponovno zapošljavanje sve manje jer nastaje kao posljedica nesklada između strukture ponude i

tražnje za radnom snagom i rješava se dugoročnim strukturnim reformama na tržištu rada. Posebno su pogođeni mladi ljudi koji velikim dijelom godinama ne uspijevaju da se uključe na tržište rada. Međutim, ono što posebno brine je veliki broj mladih bez ikakvih kvalifikacija. Poslodavci u većini objavljenih oglasa traže dodatna znanja i vještine, što mladi tek izašli iz procesa obrazovanja ne posjeduju. Na evidencijama su najviše prijavljeni mladi sa trećim stepenom obrazovanja, koji posjeduju neadekvatna zanimanja sa zastarjelim znanjima i vještinama za kojima ne postoji tražnja na tržištu rada. S druge strane, izuzetno su tražena pojedina zanatska zanimanja za koja postoji mali ili nikakav interes učenika za upis. Značajan razlog nezaposlenosti mladih jeste nedovoljan broj radnih mjesta na tržištu rada i neravnomjeran položaj mladih bez radnog iskustva.

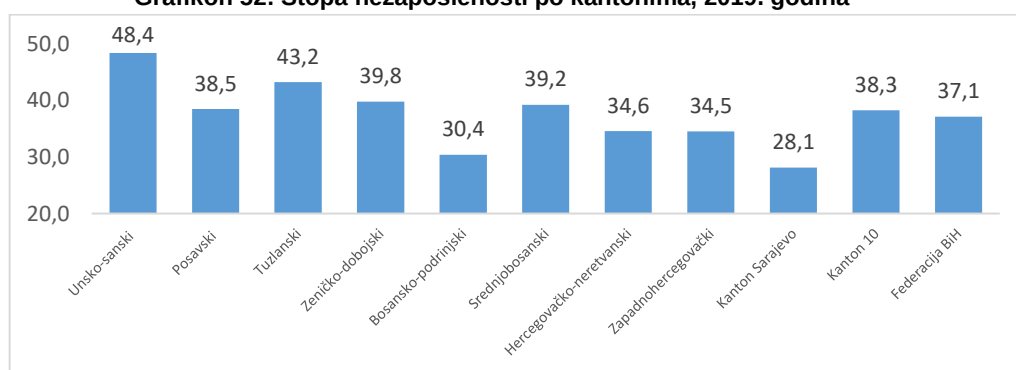
Prema Anketi o radnoj snazi, udio mladih (15-24 godine) u ukupnom broju nezaposlenih osoba ima blagu tendenciju pada, tako što se kretao od 26,5% u 2017. godini, 25,6% u 2018. godini, ka 24,7% u 2019. godini. Ovi podaci su obeshrabrujući i za cjelokupan sistem predstavljaju prijetnju na način da dolazi do iseljavanja mladih visokoobrazovanih ljudi, što dugoročno donosi negativne posljedice na privredu.

Prema evidenciji Federalnog zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih u FBiH u 2019. godini iznosio je 307.864 lica, što je manje za 22.043 lica ili 6.7% u odnosu na 2018. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost - mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na ukupnu radnu snagu) u 2019. godini iznosila je 37,1%, a u 2018. godini 39,2%. Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta.

U posljednje četiri godine provodili su se projekti koje je finansirala EU, ali nije napravljen značajniji pomak. Pored ekonomske krize, strukturnih problema privrede i pada investicija, ovako visokoj stopi registrirane nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi veoma velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji. Najviše radnika na „crno“ radi u oblasti ugostiteljstva i turizma, trgovine, eksploatacije i prerade drveta, te uslužnim djelatnostima.

Kada se posmatraju kantoni, najveću stopu nezaposlenosti imao je Unsko-sanski kanton (48,4%), zatim Tuzlanski (43,2%), Zeničko-dobojski (39,8%), Srednjobosanski (39,2%), Posavski (38,5%) te Kanton 10 (38,3%). Ovih šest kantona ima stopu nezaposlenosti iznad prosjeka FBiH, dok su sa nižom stopom od prosječne FBiH preostala četiri kantona (Bosansko-podrinjski 30,4%, Hercegovačko-neretvanski 34,6%, Zapadno-hercegovački 34,5% i Kanton Sarajevo 28,1%).

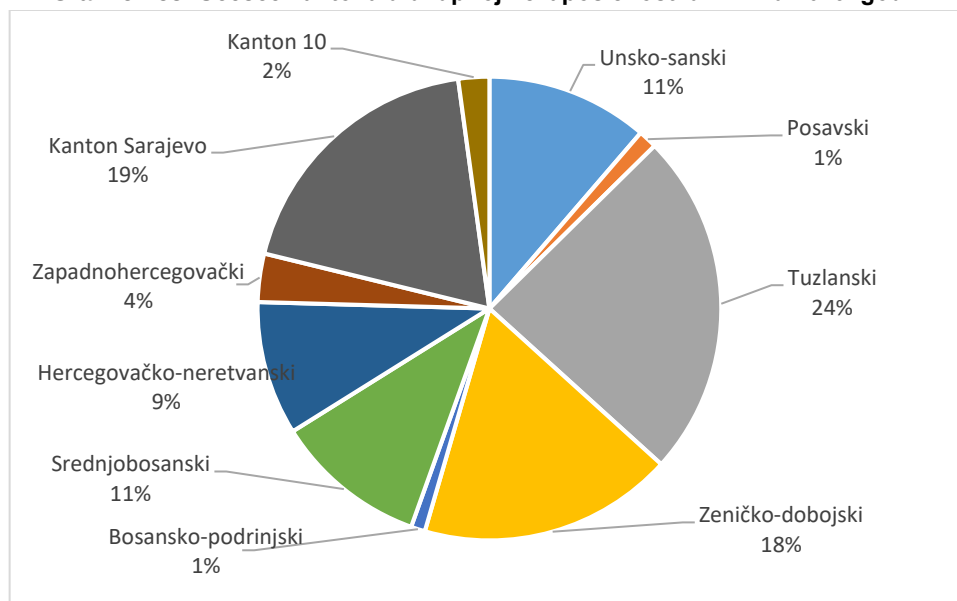
Grafikon 52: Stopa nezaposlenosti po kantonima, 2019. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Najveće učešće u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2019. godini imao je Tuzlanski kanton 24,1%, zatim Kanton Sarajevo 19,0%, pa Zeničko-dobojski 17,8%, Unsko-sanski 11,4%, Srednjobosanski 10,6%, Hercegovačko-neretvanski 9,3%, Zapadnohercegovački 3,4% Kanton 10 2,2%, Posavski 1,3% i Bosansko-podrinjski 1,0%.

Grafikon 53: Učešće kantona u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2019. godini

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

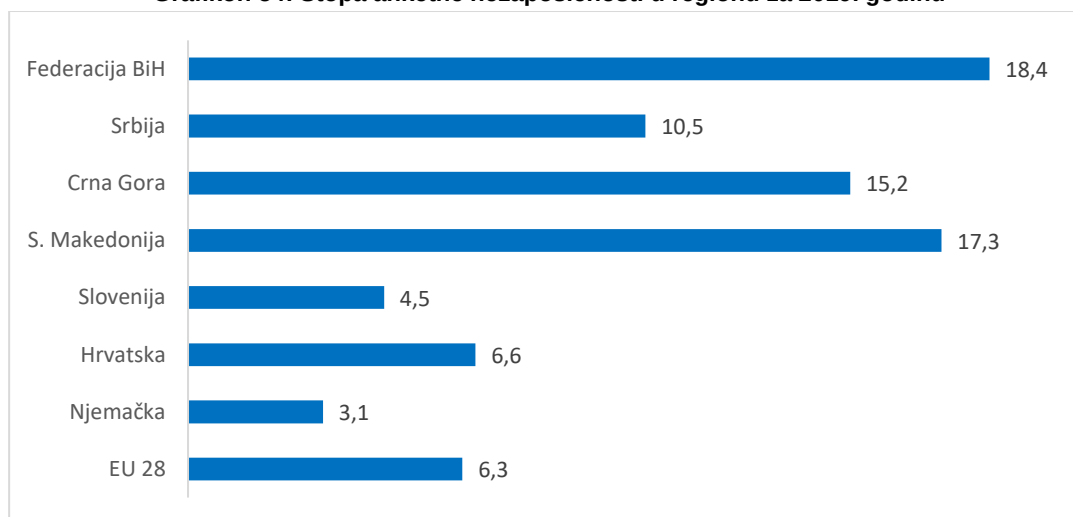
Međunarodna organizacija za rad upozorila je da je rad na „crno” u porastu u svim zemljama jugoistočne Evrope. Prema njihovim podacima, u BiH između 150.000 i 200.000 radnika radi na „crno” (svaki četvrti radnik), a ekonomska kriza, otkazi, te teška materijalna situacija doprinose povećanju ovog broja. Od ovog broja polovina su mlade osobe koje imaju i po desetak godina radnog iskustva „na crno”, a nijedan dan uplaćenog radnog staža.

Veliki je broj osoba koje su ostale bez posla zbog različitih okolnosti, a čiji radno pravni status još nije riješen. Stoga se prema Eurostatu nezaposlenost zemalja EU mjeri na osnovu anketa o radnoj snazi (anketna nezaposlenost). Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2019. iznosi 18,4%, što je pad u procentu od 5,2% u odnosu na 2018. godinu (takođe predstavlja odnos broja nezaposlenih prema anketi i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 2,9 puta je viša od stope anketne nezaposlenosti prosjeka EU 28 (6,3%)²⁸.

Kretanja na tržištu rada u 2019. godini ukazuju na nastavak negativnog trenda kako u zemljama Evropske unije tako i među zemljama u regionu. Ukupna stopa nezaposlenosti u EU 28, pala je sa 6,8% u 2018. godini na 6,3% u 2019. godini što predstavlja smanjenje za 0,5 procentnih poena, nakon sličnog smanjenja (p.p) prethodne godine. Što se tiče zemalja u regionu, u Hrvatskoj je stepen anketne nezaposlenosti, mjeren brojem nezaposlenih dobijenih anketom u odnosu na radnu snagu, u odnosu na 2018. godinu kada je bio 8,5%, smanjen na 6,6%, a u Sloveniji sa 5,1% u 2018. na 4,5% u 2019. godini. Od ostalih zemalja regiona, stepen anketne nezaposlenosti u 2019. godini, u Srbiji je 10,5%, Crnoj Gori je 15,2%, dok je Sjeverna Makedonija zabilježila stepen anketne nezaposlenosti u procentu od 17,3%.

²⁸ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_urban&lang=en

Grafikon 54: Stopa anketne nezaposlenosti u regionu za 2019. godinu

Izvor: (Eurostat, Anketa o radnoj snazi, 2019);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Nedovoljno artikulirana politika zapošljavanja na teritoriju BiH, a samim tim i u FBiH razlogom je nezadovoljavajućeg stanja u zapošljavanju. Problemi su najvećim dijelom nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo investicija i niska konkurentna sposobnost domaće privrede. Ovu oblast usložnjava neprovođenje potrebnih reformi na putu ka EU, što se direktno odražava na zapošljavanje (smanjena su direktna strana ulaganja, iskorištenost kapaciteta je u padu, smanjena je kupovna moć i potrošnja stanovništva i dr.).

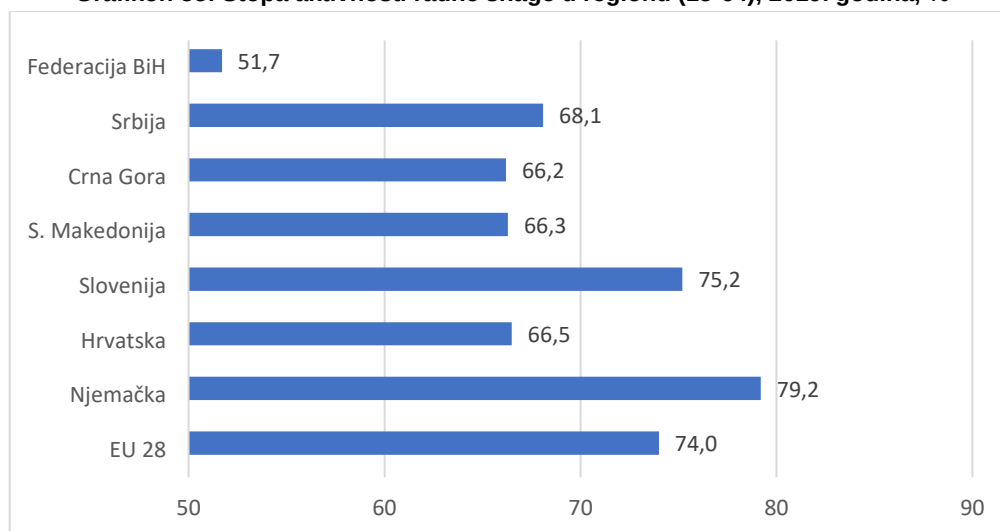
4.1. Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja

Tržište rada u BiH i dalje karakterišu niska stopa aktivnosti i visoka stopa nezaposlenosti, posebno među mladima. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i u određenim segmentima prilagoditi potrebama privrede kroz povećanje broja sati praktične nastave, bolju saradnju sa poslovnim subjektima, te primjenu novih tehnologija.

Tržište rada u FBiH karakterizira veoma niska stopa aktivnosti radne snage (aktivna radna snaga je suma broja zaposlenih i broja nezaposlenih) koja je u 2019. godini iznosila 51,7% (u zemljama EU 28 ova stopa iznosi 74,0%). To znači da je na tržištu rada dostupno svega 51,7% radnosposobnih osoba koje bi se mogle uključiti u proizvodnju roba i usluga. U odnosu na prošlu godinu stopa aktivnosti u Federaciji BiH zabilježila je rast za 1,2 p.p. Neaktivne osobe su osobe koje uopće nisu tražile posao i kao takve ne spadaju niti u zaposlene niti u nezaposlene. Posebno niska stopa aktivnosti se javlja kada radna snaga nije povezana sa tržištem rada i kada je obeshrabrena da traži posao. Razlozi za nisku stopu aktivnosti su neadekvatna, najčešće niska obrazovna kvalifikacija i mala mogućnost zarade.

U zemljama EU 28 stopa aktivnosti radne snage u 2019. godini iznosi 74,0% i bilježi blagi rast u procentu od 0,3% u odnosu na 2018. godinu. U zemljama regiona, najvišu stopu aktivnosti radne snage prema anketama o radnoj snazi ima Slovenija (75,2%), Hrvatska (66,5%), Makedonija (66,3%) dok Federacija BiH ima najnižu stopu aktivnosti radne snage (51,7%).

Grafikon 55: Stopa aktivnosti radne snage u regionu (15-64), 2019. godina, %

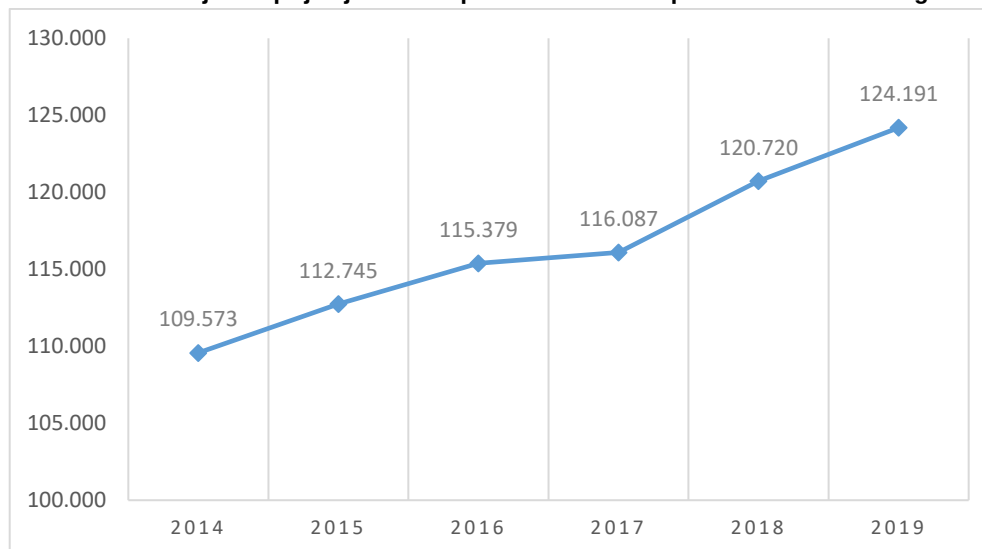

Izvor: (Eurostat, Anketa o radnoj snazi, 2019);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Od ukupnog broja nezaposlenih sa evidencije Federalnog zavoda za zapošljavanje (307.864), 124.191 lica traže prvo zaposlenje. Osim tih lica 80.778 lica je prijavljeno usljed prekida radnog odnosa. Najčešći razlozi prekida radnog odnosa u 2019. godini su prestanak ugovora na određeno vrijeme, sporazumni raskid ugovora i povreda radne obaveze²⁹

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje ima trend rasta, tako da je u Federaciji BiH u 2019. godini iznosio 124.191 osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 2,9%. Posmatrano po kantonima, broj novoprijavljenih osoba je najveći u Tuzlanskom kantonu (25.622) što je u odnosu na prošlu godinu manje za 4,4%, a najmanji u Posavskom kantonu (1.334) što je u odnosu na prošlu godinu više za 1,4%.

Grafikon 56: Broj novoprijavljenih nezaposlenih u FBiH u periodu 2014. - 2019. godina

Izvor: (Federalni zavod za zapošljavanje, 2019);
Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

²⁹ Federalni zavod za zapošljavanje; Bilten 12/19

Stanje na tržištu rada je, prema izvještaju Federalnog zavoda za zapošljavanje, takvo da je broj osoba koje su brisane sa evidencije zavoda radi zaposlenja (145.785) znatno veći od onih koje su se prijavile na evidenciju po prestanku radnog odnosa (80.778) i to za 80,5%. Prema istraživanjima Federalnog zavoda za zapošljavanje, poslodavci, i pored visoke stope nezaposlenosti, navode veliku prisutnost problema pronalaska novih uposlenika. Najveći broj poslodavaca navodi nedostatak potrebnih kvalifikacija radnika kao razlog trenutnog nedostatka zaposlenika. Evidentno je da postoji strukturna neravnoteža na tržištu rada, manifestirana kroz neusklađenost ponude i tražnje za radnom snagom u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija i vještina. Nažalost, u radno sposobnom stanovništvu i radnoj snazi participira veliki broj osoba bez ikakve kvalifikacije. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i prilagoditi potrebama privrede zbog čega bi se trebalo više pažnje posvetiti karijernoj orijentaciji kao jednom od segmenata prevencije nezaposlenosti.

Opće stanje na tržištu rada i dalje je teško. Stanje na tržištu rada dodatno je usložnjeno strukturom nezaposlenih, jer je uglavnom riječ o osobama koje se teže zapošljavaju (dugotrajno nezaposleni, osobe sa invaliditetom, bez kvalifikacija ili bez radnog iskustva).

4.2. Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta

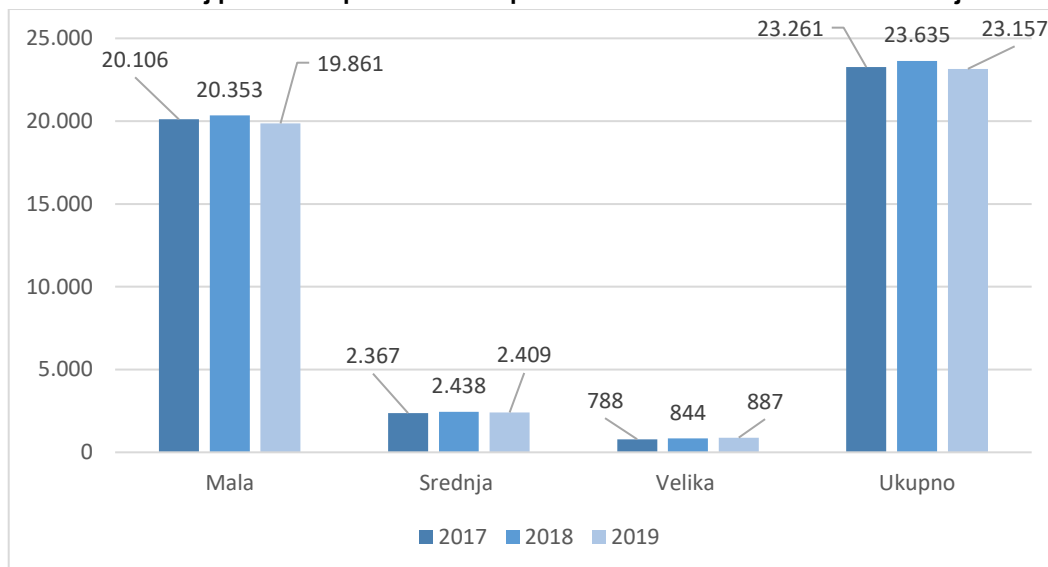
Mala i srednja preduzeća u svijetu predstavljaju najvažniji generator zapošljavanja i dodane vrijednosti. Tako npr. u EU u 2014. godini čak 99,0% svih preduzeća se nalazi u kategoriji malog i srednjeg poduzetništva i samo 1,0% u kategoriji velikih. Ipak, 1% velikih preduzeća (preko 250 zaposlenih) je agregirao 2/3 od ukupnog broja zaposlenih u EU-28. Zaposlenost malog i srednjeg poduzetništva EU-28 rasla je prosječno po stopi od 5,2% u razdoblju od 2013. do 2016., gotovo 50% brže od ukupnog zaposlenja u EU28 privredi u istom razdoblju (Evropska komisija, 2017.). U FBiH, u 2018. godini struktura broja zaposlenih prikazana je na grafikonu 62.

U izvještaju Evropske komisije izvršena je i uporedba rasta zaposlenosti i vrijednosti malog i srednjeg poduzetništva EU-28. Po tom izvješću broj zaposlenih u 2017. godini je nadmašio zaposlenost iz 2016. godine za 0,5% dok je dodana vrijednost u 2017. porasla za 1,3% do 1,5% u odnosu na 2016. godinu.

Dakle, jasno je da MSP generiraju zaposlenost. Polazeći od toga, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednje obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču na poduzetnički način razmišljanja. U FBiH već postoje neke aktivnosti, ali na dobrovoljnoj bazi, pa ih treba sistematizovati i uvesti u školski sistem kao obavezu.

Poseban problem u našem društvu je neusklađenost zakonodavstva sa EU zakonodavstvom, što se odražava na definiciju i razvrstavanje pravnih lica. U pripremi je Zakon o računovodstvu i reviziji kojim će se uskladiti definicije i pravna lica će se razvrstavati na mikro, mala, srednja i velika, u zavisnosti od visine poslovnog prihoda, prosječne vrijednosti poslovne imovine i prosječnog broja zaposlenih u toku poslovne godine, utvrđenih na dan sastavljanja finansijskih izvještaja u poslovnoj godini.

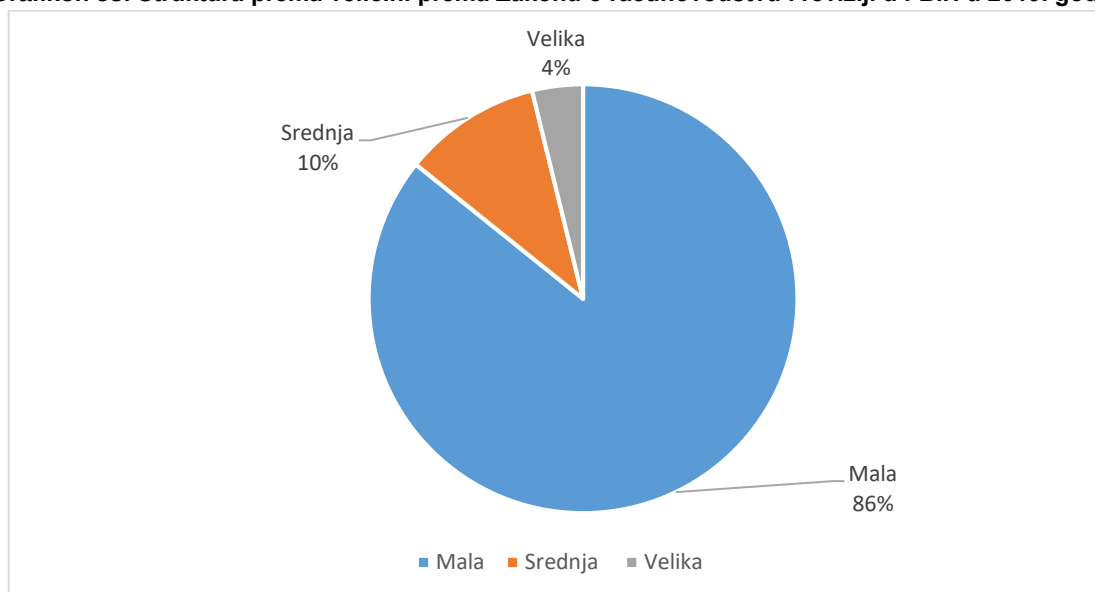
Grafikon 57: Broj preduzeća prema veličini prema Zakonu o računovodstvu i reviziji u FBiH

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Ukupan broj privrednih subjekata koji su registrovani u bazama FIA-e za 2019. godinu, prema važećem Zakonu o računovodstvu i reviziji FBiH, iznosi 23.157 i manji je za 2,0% u odnosu na 2018. godinu. Od toga najveći broj je malih preduzeća 19.861 (85,8%), potom srednjih 2.409 (10,4%), dok je velikih preduzeća bilo 887 (3,8%).

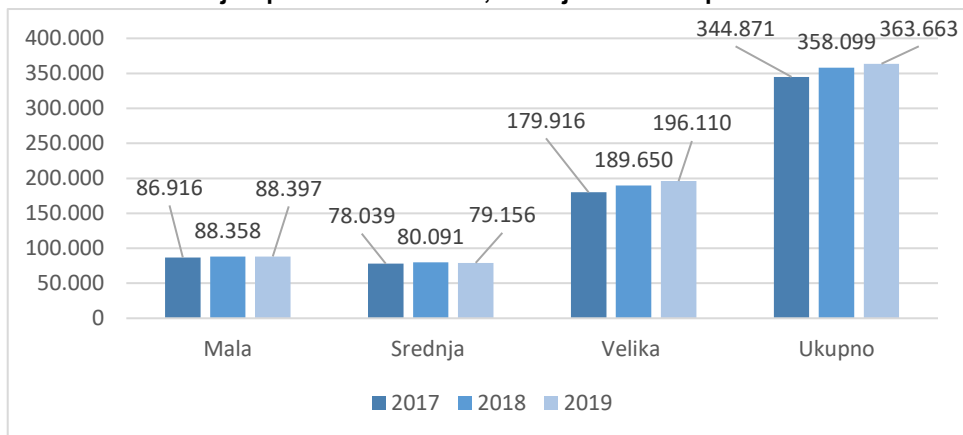
Grafikon 58: Struktura prema veličini prema Zakonu o računovodstvu i reviziji u FBiH u 2019. godini

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Ukupan broj zaposlenih osoba u privrednim subjektima, koji su registrovani u bazama FIA-e za 2019. godinu, iznosi 363.663 i veći je za 1,6% u odnosu na 2018. godinu. Od toga najveći broj je zaposlen u velikim preduzećima 196.110, potom u malim 88.397, te u srednjim preduzećima 79.156 zaposlenih osoba.

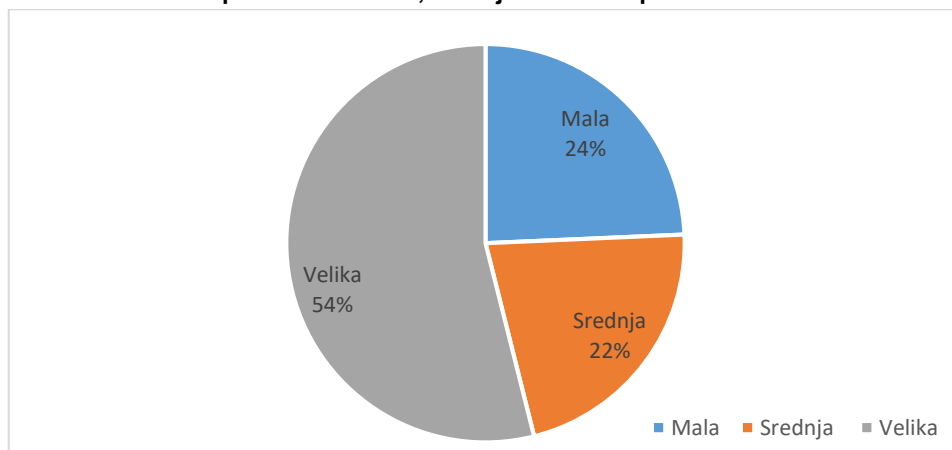
Grafikon 59: Broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim preduzećima u FBiH

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2020);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

U FBiH, u 2019. godini, od ukupnog broja zaposlenih, zaposlenih u malim preduzećima je bilo 24,3%, u srednjim preduzećima 21,8%, dok je najveći broj zaposlenih radio u velikim preduzećima 53,9%.

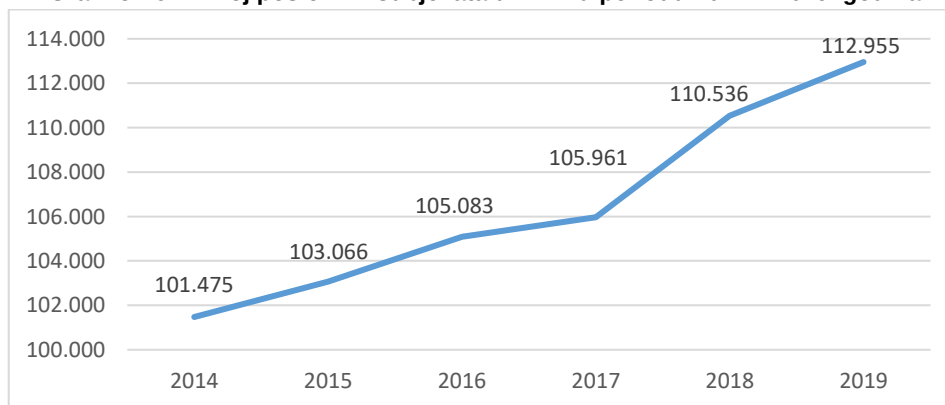
Grafikon 60: Struktura zaposlenih u malim, srednjim i velikim preduzećima u FBiH u 2019. godini

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2020); Obrada: FZZPR 2020

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku Federacija BiH posljednjih godina bilježi trend povećanja broja poslovnih subjekata.

Grafikon 61: Broj poslovnih subjekata u FBiH u periodu 2014. - 2019. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019);
Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Ukupan broj poslovnih subjekata u Federaciji BiH (pravna lica i fizička lica-obrtnici) u 2019. godini, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, iznosi 112.955, što je više za 2,2 % u odnosu na prethodnu godinu.

Preporuke

- Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima;
- Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika;
- Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja;
- Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencija nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.);
- Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi;
- Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona;
- Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP;
- Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP;
- Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje;
- Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“;
- Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada;
- Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa);
- Predefinirati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje;
- Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.

5. ODRŽIVI RAZVOJ

Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne resurse bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti – drugim riječima, bolji kvalitet života za sve, sada i za generacije koje dolaze. Koncept održivog razvoja slijedi i BiH izradom Okvira za implementaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, kao strateškog dokumenta koji se izrađuje na participatoran način i koji postavlja šire razvojne pravce BiH, te služi kao platforma za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja kroz razvojne dokumente i planove rada. U skladu s tim, u ovom dijelu dokumenta obrađene su slijedeće oblasti: poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj, ekologija, energija i obnovljivi izvori energije, te transport i komunikacije.

5.1. Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), u 2019. godini udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH iznosi 4,1%, što je niže u odnosu na 2018. godinu kada je taj udio iznosio 4,3%. Pri tome, u 2019. godini ostvaren je realni pad bruto dodane vrijednosti u sektoru poljoprivrede za 4,7% u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 11. Udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH

Godina	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Udio (%)	4,4	5,0	4,2	4,6	4,8	4,1	4,3	4,1
Broj zaposlenih	7.444	7.576	7.891	7.940	8.873	10.389	10.940	10.989

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

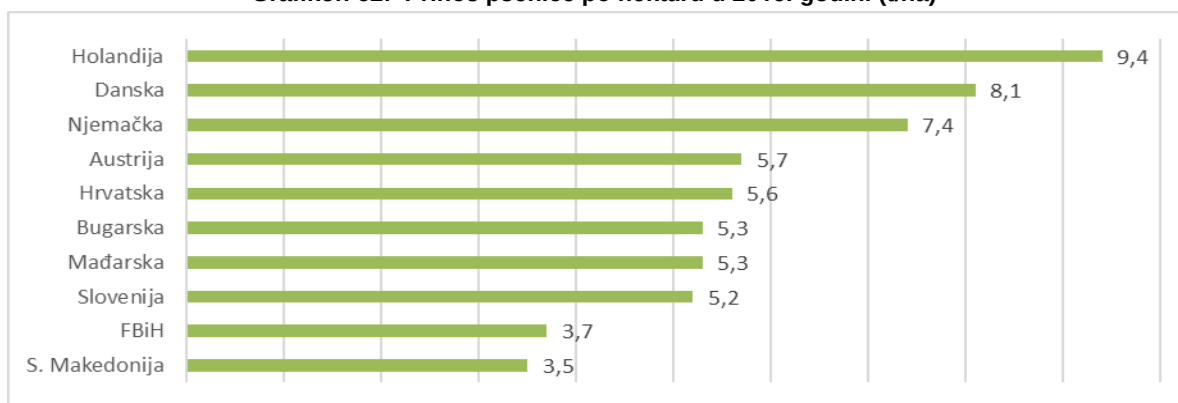
Prosječan broj zaposlenih u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribolova u izvještajnoj godini iznosio je 10.989, što iznosi 2,1% ukupnog broja zaposlenih u FBiH, a u odnosu na 2018. godinu veći je za 0,4%, čime je nastavljen pozitivan trend porasta broja zaposlenih u ovom sektoru.

U Federaciji Bosne i Hercegovine u sjetvenoj sezoni 2018/2019 zasijano je 195.309 ha oranične površine, što predstavlja smanjenje za 1,3% u odnosu na prethodnu sjetvenu sezonu. Posmatrano po grupama usjeva u proljetnoj i jesenjoj sjetvi, bilježi se uvećanje zasijanih površina industrijskog bilja za 1,6%, stočnog krmnog bilja za 3,3%, dok je smanjenje zasijanih površina zabilježeno kod žita za 3,9%, pšenice za 4,9%, te povrtnog bilja za 3,2% u odnosu na sjetvenu sezonu 2017/2018 (FZS, 2019).

Ukupna proizvodnja pšenice u FBiH u 2019. godini iznosi 70.982 tona, što predstavlja smanjenje proizvodnje za 5,3% u odnosu na prethodnu godinu. U izvještajnoj godini došlo je do povećanja proizvodnje ječma za 9,4%, dok je zabilježeno smanjenje proizvodnje zobi za 5,8%, raži za 8,0% i kukuruza za 10,1% u odnosu na 2018. godinu.

Prinos pšenice (tona/ha) u Federaciji BiH iznosi 3,7 t/ha, što je manje u odnosu na 2018. godinu (3,8 t/ha). U poređenju sa zemljama okruženja, Federacija BiH ima viši prinos po hektaru jedino od Sjeverne Makedonije (3,5t/ha), dok je znatno niži u odnosu na poljoprivredno najrazvijenije zemlje EU, gdje se prinos kreće od 7 do 9,4 t/ha.

Grafikon 62: Prinos pšenice po hektaru u 2019. godini (t/ha)

Izvor: (EUROSTAT, 2020)

U izvještajnoj godini smanjena je proizvodnja povrća za 0,5%, stočnog-krmnog bilja za 13,3%, industrijskog bilja za 3,9%, dok je ukupna proizvodnja voća smanjena za 29,1%.

Stočarstvo u Federaciji BiH, zbog usitnjenih posjeda, neadekvatnih uslova držanja stoke, otežanog pristupa finansiranju, malog broja grla po farmi, još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou. Gledano po vrstama uzgoja stoke, zabilježeno je povećanje proizvodnje u peradarstvu za 2,0%, dok je smanjenje proizvodnje zabilježeno u govedarstvu za 6,0%, svinjogojstvu i ovčarstvu za 2,4%, te u pčelarstvu za 15,1%.

Kada su u pitanju poticaji poljoprivredi neophodni za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, povećanje konkurentnosti i osiguranje stabilnog dohotka poljoprivrednim proizvođačima, prema Programu novčanih podrški poljoprivredi za 2019. godinu planirano je ukupno 68,7 mil. KM, od čega je realizovano oko 91%, što je nedovoljno za podršku svim modelima poticaja. Zakonom o novčanim podrškama poljoprivredi i ruralnom razvoju u FBiH utvrđeno je da se sredstva za ove namjene izdvajaju u iznosu od 3-6% ukupnih prihoda i primitaka Budžeta FBiH u tekućoj godini, što je u 2019. godini iznosilo 3,1%.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je pristupilo uvođenju aplikacije za obradu novčanih podrški poljoprivredi, bazirane na Registru poljoprivrednih gazdinstava i Registru klijenata, koja će uvesti systemska rješenja uz veću efikasnost, efektivnost i ekonomičnost, kao i transparentnost u obradi zahtjeva i isplati novčanih podrški. Ovaj sistem će omogućiti izradu različitih analiza i izvještaja, kao i monitoring realizacije propisanih mjera.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je preko svojih predstavnika u radnim grupama aktivno sudjelovalo u izradi i pripremi Strateškog plana ruralnog razvoja BiH 2018. - 2021. godine. Usvajanje navedenog dokumenta je bio osnovni preduslov za uključivanje sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja BiH u EU Instrument predpristupne pomoći (IPA II). S tim u vezi, aktivno se radilo na izradi Sektorskog planskog dokumenta za oblast poljoprivrede u BiH i pripadajućeg Akcijskog dokumenta sa definiranim prioritetima i aktivnostima koje bi bile finansirane iz sredstava IPA II za 2018. godinu.

Iako još uvijek nije usvojen, Program ruralnog razvoja Federacije BiH je uvršten u Program javnih investicija Federacije BiH 2020. - 2022., čime su stvoreni preduslovi za osiguravanje kreditnih sredstava za finansiranje projekata u okviru mjera ruralnog razvoja u Federaciji BiH.

Zakonsko uređenje oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja, i usklađivanje sa pravnom stečevinom i standardima EU, ne odvija se potrebnom dinamikom. U Federaciji BiH još uvijek nije uspostavljen adekvatan zakonski okvir za provođenje poljoprivrednog popisa, a nedostatak kapaciteta za izradu složenih zakona, te komplikovane procedure usvajanja istih dodatno usporavaju željeni razvoj. To se prije svega uočava kroz nedonošenje Programa ruralnog razvoja u Federaciji BiH za period 2018. - 2021., Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju FBiH, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Zakona o slatkovodnom ribarstvu u Federaciji BiH, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poljoprivrednom zemljištu, te Zakona o izmjenama i dopunama zakona o stočarstvu koji se dugo nalaze u izradi ili u procesu usvajanja.

Preporuke

- Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona;
- Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti obezbjeđenjem boljeg pristupa kreditnim sredstvima za poljoprivredne proizvođače;
- Kroz sistem poticaja podržavati individualne poljoprivrednike u uspostavljanju održivih sistema za navodnjavanje i odvodnju vode, te sistema zaštite od ekstremno niskih temperatura i mraza (sistemi zagrijavanja plastenika, agrotekstil i sl.) baziranih na obnovljivim izvorima energije;
- Poduzeti aktivnosti na stvaranju uslova za uspostavu sistemskog navodnjavanja (unaprijeđenje regulatornog okvira, izrada planova sistemskog navodnjavanja);
- Sistem poticaja poljoprivredi treba unaprijediti u cilju obezbjeđenja efikasnije i pravednije raspodjele poticaja i prilagođavanja zahtjevima za očuvanje okoliša. Veći dio poticaja treba usmjeravati na strukturno prilagođavanje poljoprivrednih proizvođača sa naglaskom na razvoj konkurentnih podsektora poljoprivrede kako bi se osigurala dugoročna produktivnost i snabdjevenost domaće potražnje;
- Izvršiti kvalitetan popis poljoprivrede, završiti proces definiranja statističkih regija prema NUTS klasifikaciji Evropske Unije, te ubrzati uspostavu i primjenu suvremenih i tehnološki naprednih registara (FADN, LPIS, zemljišne knjige i dr.);
- Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju;
- Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mlijeka;
- Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima;
- Hitno usvojiti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi;
- Opremiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta;

- Stvoriti preduslove za izdavanje potrebnih dozvola poljoprivrednim proizvođačima, te pojednostaviti procedure za dobijanje istih, svako u okviru svoje nadležnosti (kantoni, općine);
- Kreirati efikasne instrumente zaštite i interventnog djelovanja u kriznim situacijama sa ciljem osiguranja stabilnog dohotka poljoprivrednih proizvođača.

5.2. Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije

Prema prvim rezultatima Federalnog zavoda za statistiku, proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (područje D)³⁰ u BDP-u FBiH u 2019. godini učestvuje sa 3,7%, što je niže u odnosu na 2018. godinu za 0,1 pp.

Sektor snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša (područje E) u BDP-u FBiH je u 2019. godini ostvario udio u BDP-u u procentu od 1,0%, za 0,1 pp niže u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 12. Udjeli područja D i područja E u BDP-u FBiH

Područje	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Područje D (%)	4,2	3,9	3,8	3,6	3,2	3,8	3,7
Područje E (%)	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prosječan broj zaposlenih u sektoru proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije u 2019. godini iznosio je 8.724, što je za 21 radnik ili 0,2% više u odnosu na prethodnu godinu. U sektoru snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša prosječan broj zaposlenih u 2019. godini iznosio je 8.652, što je više za 101 radnik ili 1,2% u odnosu na 2018. godinu (FZS, 2020).

U Federaciji BiH posljednjih godina sve je izraženiji problem velike zagađenosti zraka. Pravilnikom o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka, kvalitet zraka se prati mjerenjem koncentracija sumpordioksida, azotnih oksida, lebdećih čestica PM10 i PM2.5, olova, benzena, ugljičnog monoksida, arsena, kadmija, žive, nikla, te benzo-a-pirena. Postojeći uslovi u Federaciji Bosne i Hercegovine ne omogućavaju redovan monitoring svih navedenih parametara, a pojedini parametri se uopšte ne mjere (kao što je benzen, benzopiren i sastav lebdećih čestica).

U Federaciji Bosne i Hercegovine u 2019. godini ukupno je 21 automatska stanica vršila monitoring kvaliteta zraka kojima su upravljale nadležne institucije. Pored njih, u funkciji je i jedna stanica kojom upravlja ambasada Sjedinjenih Američkih Država u našoj zemlji.

Na skoro svim mjernim mjestima evidentne su izuzetno visoke, po zdravlje opasne koncentracije lebdećih čestica. U mjestima u kojima se i u čijoj se blizini vrši obimno spaljivanje uglja evidentne su vrlo visoke, po zdravlje opasne koncentracije

³⁰ Područja djelatnosti prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 – usklađeno sa EU NACE Rev 2.

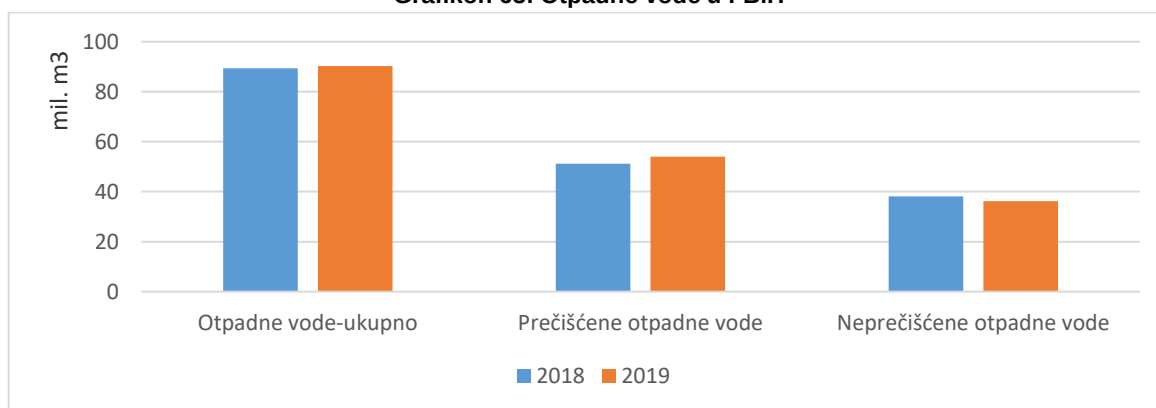
sumpordioksida. Visoke vrijednosti koncentracija ovih materija se ne javljaju samo tokom hladnijeg dijela godine, već tokom bilo kojeg perioda u godini. Koncentracije ozona su visoke na pojedinim mjernim mjestima tokom ljeta. Značajniji trendovi u smanjenju koncentracija lebdećih čestica u posljednjih nekoliko godina nisu zabilježeni. Monitoring kvaliteta zraka u Federaciji BiH nadležne institucije obavljaju uz brojne nedostatke s aspekta održavanja, kalibracije i osiguranja kvaliteta. Ipak, evidentan je razvoj u pogledu broja mjernih mjesta i postepenog rasta broja validnih mjerenja.

Postojeći Registar postrojenja i zagađivača koji vodi Federalno ministarstvo okoliša i turizma sadrži nepotpune i često pogrešne podatke o emisiji zagađenja. Ne postoje precizne liste operatera postrojenja koji su dužni dostaviti podatke o emisiji zagađujućih materija u zrak, ne postoje kriteriji za odabir metode mjerenja emisije zagađujućih materija u zrak u zavisnosti od vrste, tipa i kapaciteta postrojenja, ne postoji pravilnik za proračun emisija zagađujućih materija u zrak, te kontrole mjerenja emisija zagađujućih materija u zrak nisu dovoljno efikasne. Svi ovi nedostaci značajno ograničavaju mogućnosti kreiranja adekvatnih politika održivog upravljanja okolišem.

U FBiH je i dalje izražen ekološki problem upravljanja otpadnim vodama. Ukupna količina otpadnih voda u izvještajnoj godini iznosila je 90.217 hilj. m³, što je za 1,0% više u odnosu na 2018. godinu. Udio prečišćenih otpadnih voda u u ukupnoj količini otpadnih voda u 2019. godini je i dalje je vrlo nizak i iznosi 59,9%. Ipak, posljednjih godina bilježi se sporiji, ali pozitivan trend povećanja udjela prečišćenih otpadnih voda u ukupnim otpadnim vodama.

Najviše otpadnih voda potiče iz domaćinstava (68,0%), zatim iz industrije i građevinarstva (9,7%), poljoprivrede, lova i šumarstva (0,2%), te iz ostalih djelatnosti (22,1%).

Grafikon 63: Otpadne vode u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

U cilju postizanja kvalitetne zaštite zdravlja ljudi i okoliša, te održivog upravljanja okolišem, potrebno je kontinuirano raditi na unapređenju zakonskog okvira prema standardima EU, kao i horizontalno i vertikalno usklađivanje istih u Federaciji BiH. Održivo korištenje i upravljanje prirodnim resursima predstavlja jednu od osnovnih pretpostavki povećanja konkurentnosti svake ekonomije u dugoročnom periodu.

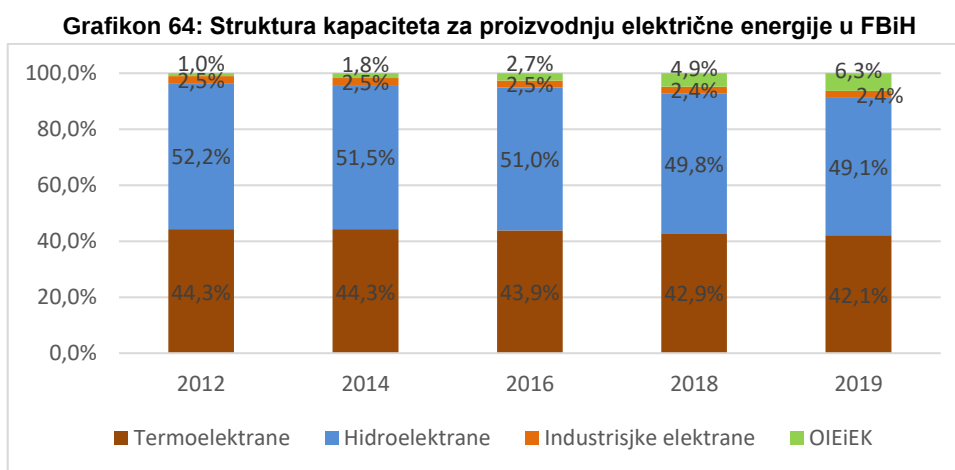
Razvoj i unaprjeđenje pravnog okvira u Federaciji BiH teče vrlo sporo. Izrađeni važni propisi se još uvijek nalaze u proceduri usvajanja. U septembru 2019. godini na sjednici Predstavničkog doma Parlamenta FBiH utvrđeni su Prijedlog Zakona o zaštiti okoliša, te

Nacrt Zakona o zaštiti zraka koji čekaju na usvajanje u Domu naroda. U izradi je niz podzakonskih propisa iz oblasti procjene uticaja na okoliš i industrijsko zagađenje.

Pripremljeni su prijedlozi Uredbe o proizvodima koji poslije upotrebe postaju posebne kategorije otpada i kriterijima za obračun i način plaćanja naknada i Uredbe o načinu raspodjele i ulaganja prikupljenih naknada za posebne kategorije otpada koji su upućeni na mišljenje relevantnim institucijama.

Donešen je Pravilnik o građevinskom otpadu ("Službene novine Federacije BiH", broj: 93/19), dok su pripremljeni nacrti sljedećih Pravilnika: Pravilnik o upravljanju otpadnim baterijama i akumulatorima, Pravilnik o upravljanju otpadnim uljima, Pravilnik o upravljanju otpadnim gumama.

Ukupni instalirani kapaciteti za proizvodnju električne energije u FBiH u 2019. godini iznose 2.803 MW, od čega se na termoelektrane odnosi 1.181 MW ili 42,1% ukupnih kapaciteta, na hidroelektrane (uključujući i male distributivne hidroelektrane u sastavu JP Elektroprivreda BiH) 1.376 MW ili 49,1%, industrijske energane (energane u sastavu „GIKIL“ d.o.o. Lukavac i energane u sastavu Natron Hayat d.o.o. Maglaj) 69,0 MW ili 2,4%, te na kapacitete na bazi obnovljivih izvora energije (kvalifikirani proizvođači - ne uključuju male distributivne elektrane u sastavu EPBiH) 178 MW ili 6,3%.³¹

Važno je naglasiti da se udio kapaciteta postrojenja za proizvodnju električne energije iz OIEiEK od 2012. godine značajno povećao. U 2012. godini ovaj udio je iznosio 1,0%, da bi se do 2019. godine ovaj udio povećao na 6,3% od ukupno instaliranih kapaciteta.³² Ovom povećanju kapaciteta značajno je doprinijelo puštanje u rad VE Mesihovina instalirane snage od 50,6 MW. Ako ovom podatku dodamo i velike hidroelektrane koje su u sastavu EPBiH i EP HZHB, onda ukupni kapaciteti koji koriste OIE iznose 55,4% ukupnih kapaciteta.

Ukupna proizvodnja električne energije u FBiH u 2019. godini iznosila je 8.986,07 GWh, što je za 5,8% manje u odnosu na 2018. godinu. Ostvarena proizvodnja u termoelektranama

³¹FERK, prema odredbama Zakona o električnoj energiji u Federaciji Bosne i Hercegovine, proizvođačima električne energije koji u pojedinačnom objektu za proizvodnju električne energije koriste otpad ili obnovljive izvore energije na ekonomski primjeren način, uključujući kombinirani ciklus proizvodnje toplinske i električne energije, u skladu sa mjerama zaštite okoliša, daje status kvalificiranog proizvođača.

³²Ovdje su uključena sva izgrađena i na mrežu priključena postrojenja koja električnu energiju proizvode iz obnovljivih izvora energije, koji se vode u registru postrojenja Operatora za OIE, kao i VE Mesihovina koja se nalazi u sastavu EP HZHB Mostar.

iznosila je 4.527,31 GWh, što je za 19,8% manje nego prethodne godine. Za isti period u hidroelektranama je proizvedeno 3.981,37 GWh električne energije, što je za 13,2% više u odnosu na 2018. godinu, a to povećanje rezultat je povoljnih hidroloških prilika, kao glavnim faktorom iskorištenja kapaciteta hidrocentrala.

Ostvarena proizvodnja električne energije iz OIE u 2019. godini je na najvišem nivou u posljednjih pet godina i u odnosu na prethodnu godinu veća je za 30,2%.

U ukupnoj proizvodnji električne energije, proizvodnja iz termoelektrana učestvuje sa 50,4%, proizvodnja iz hidroelektrana 44,3%, dok proizvodnja iz obnovljivih izvora energije učestvuje sa 5,1%, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 1,4 pp, a u odnosu na 2015. godinu za 3,4 pp.

Ukupna ostvarena godišnja potrošnja električne energije u 2019. godini iznosila je 6.817 GWh, što je za 0,2% manje u odnosu na 2018. godinu. Smanjenje potrošnje električne energije najvećim dijelom je rezultat smanjenja distributivne potrošnje, koja je u odnosu na prethodnu godinu manja za 7,3%, što je pokazatelj efikasnije potrošnje el. energije. Od ukupne potrošnje, najviše se odnosi na distributivnu potrošnju (83,0%), dok se na potrošnju velikih kupaca odnosi 15,6% ukupne potrošnje.

Tabela 13. Proizvodnja i potrošnja električne energije u FBiH (GWh)

	2015	2016	2017	2018	2019
Hidroelektrane	3.259,42	2.935,27	2.228,81	3.518,50	3.981,37
Termoelektrane	5.413,40	5.792,01	6.007,23	5.648,33	4.527,31
Neovisni industrijski proizvođači	21,35	30,89	21,33	17,44	20,82
OIEiEK - kvalifikovani proizvođači	152,84	224,93	210,02	350,66	456,57
Proizvodnja UKUPNO	8.847,01	8.983,10	8.467,39	9.534,93	8.986,07
Distributivna potrošnja	5.919,00	5.913,00	6.130,00	6.098,00	5.656,61
Veliki kupci	2.213,00	1.961,00	1.229,00	595,00	1.064,74
Vlastita potrošnja elektrana	14,00	52,00	266,00	137,00	96,28
Potrošnja UKUPNO	8.146,00	7.926,00	7.625,00	6.830,00	6.817,63

Izvor: (FERK, DERK, 2019)

Budući razvoj energetike će se posebno morati usaglašavati sa zahtjevima za ublažavanje klimatskih promjena. Potpisivanjem Ugovora o EnZ, UN Agendom 2030 i Pariškim sporazumom, kao i na osnovu ostalih ugovora i sporazuma koje je potpisala (npr. Ugovor o Energetskoj povelji, Protokol iz Kyota, Inicijativa za Zapadni Balkan) BiH je iskazala jasno opredjeljenje za održivi razvoj energetskog sektora. Stoga se smjernice za razvoj energetike FBiH trebaju bazirati na politikama održivog razvoja koje imaju tri aspekta: a) sigurnost snabdijevanja, b) konkurentnost cijena i dostupnost energije i c) politika dekarbonizacije, odnosno korištenje čiste energije. Uz ciljano povećanje efikasnosti sektora i korištenja obnovljivih energijskih resursa, FBiH može postići paralelnu konvergenciju preuzetim obavezama i politikama EU, te pozicionirati energetiku kao motor stabilnosti i održivog razvoja ekonomije. Sekundarni efekti dovest će do rasta održivog zapošljavanja, smanjenja javnog duga i povećanja konkurentnosti sektora. Stoga energetska tranziciju treba promatrati kao razvojnu priliku.

Federacija BiH ima trenutno solidan udio hidroelektrana u proizvodnom miksu, ali je izvjesno da raspoloživi resursi i dinamika izgradnje postrojenja iz OIE neće u skorijoj

budućnosti moći zamijeniti potrebu za energijom iz termoelektrana. Potrebno je, kao strateški izazov za iduće razdoblje, definisati razvoj termo portfelja kako bi se postigla održivost energetskeg sistema sa udjelom fosilnih goriva (uglja), s obzirom da trenutni kapaciteti ne zadovoljavaju ekološke standarde, dok uz to pridruženi rudnici uglja posluju neefikasno.

U 2019. godini su nastavljene aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje TE Tuzla Blok 7-450 MW. Parlament Federacije BiH je dao prethodnu saglasnost u postupku izdavanja energetske dozvole za izgradnju TE Tuzla Blok 7, te donio Odluku o izdavanju garancije Federacije BiH. Nastavljene su aktivnosti na izdavanju garancija od strane Federalnog ministarstva finansija, koje su okončane potpisivanjem ugovora između JP Elektroprivrede BiH d.d. Sarajevo i Federalnog ministarstva finansija. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je, pismom namjere prema kineskim partnerima, potvrdilo opredjeljenje za realizaciju ovog projekta. Sekretarijat EnZ je Bosni i Hercegovini – Vijeću za državnu pomoć uputio Otvoreno pismo u slučaju ECS-10/18 zbog činjenice da, prema njihovom tumačenju, izdato Rješenje o garanciji Vijeća za državnu pomoć, ima karakter nedozvoljene državne pomoći. U okviru otvorenog postupka vođen je postupak medijacije koji je okončan bez postignutih dogovora. Krajem 2019. godine, započeti su pripremni radovi na izgradnji zamjenskog Bloka 7 čiji je rok za završetak 12 mjeseci, nakon kojeg radove preuzima kineski konzorcij zadužen za izgradnju bloka sa planiranim rokom završetka od 56 mjeseci.

Zabilježen je napredak u realizaciji projekta istraživanja nafte, kondenzata i prirodnog plina na prostoru Federacije BiH. Aktivnosti na realizaciji Projekta istraživanja i eksploatacije nafte i plina u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2019. godini odnosile su se na pripremu i organizovanje promocije Federacije BiH, pripremu tenderske dokumentacije, pripremu i izradu preporučenih modela ugovora i fiskalnih parametara optimalnih za Federaciju sa stanovišta njihovog uticaja na kratkoročni/dugoročni privredni razvoj, te organizovanje i raspisivanje međunarodnog javnog poziva za istraživanje i eksploataciju nafte i plina na prostoru Federacije.

Vlada Federacije BiH je u maju 2019. godine potpisala Ugovor sa konsultantskom kompanijom IHS Global Ltd iz Londona, te je formirala stalnu Interresornu radnu grupu zaduženu za pripremu dokumentacije za nadmetanje, pregled i davanje stručnih mišljenja o pojedinim poglavljima prijedloga ugovora o koncesiji.

U novembru 2019. godine Vlada FBiH je usvojila Prijedlog odluke o pokretanju aktivnosti za dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina na prostoru Federacije BiH, pripremljena je dokumentacija za nadmetanje i Model ugovora za dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina, a pred kraj 2019. godine Vlada FBiH je donijela Zaključak kojim se usvaja tekst Tenderske dokumentacije i Model ugovora za dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina na prostoru Federacije BiH.

U 2019. godini nastavljene su aktivnosti na izradi studije „Strateške procjene uticaja na okoliš programa regionalnih geoloških istraživanja nafte, kondenzata i prirodnog plina na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine“. U toku je tenderska procedura za izbor ponuđača usluga izrade studije.

Kada su u pitanju naftne rezerve, prema EU direktivi 2009/119/EC, okončani su radovi na terminalu Živinice, I faza, koja obuhvata sanaciju rezervoara ukupnog kapaciteta 5.900 m³.

Slijedi ishođenje upotrebne dozvole i pribavljanje licence za skladištenje naftnih derivata, čime se stvaraju uslovi za početak obavljanja osnovne djelatnosti društva Operator-Terminali Federacije d.o.o. Sarajevo.

U 2019. godini provedene su određene aktivnosti u oblasti energetske efikasnosti. U skladu sa Zakonom o energijskoj efikasnosti u Federaciji BiH (Zakon o EE) donesen je Pravilnik o informacionom sistemu energijske efikasnosti ("Službene novine Federacije BiH", broj: 2/19), kojim se uređuje struktura, forma, sadržaj i funkcionalne karakteristike sveobuhvatnog Informacionog sistema energijske efikasnosti Federacije Bosne i Hercegovine, kao i način unosa i dostavljanja potrebnih podataka, te način izvještavanja. Na osnovu Zakona o EE i Uredbe o provođenju energijskih audita i izdavanju energijskog certifikata, donesen je Pravilnik o redovnim auditima sistema grijanja i sistema klimatizacije ("Službene novine Federacije BiH", broj:72/19) kojim se, između ostalog, propisuje način, uslovi, ovlaštenja i procedure provođenja redovnih energijskih audita sistema grijanja i sistema klimatizacije, vremenski intervali obavljanja redovnih energijskih audita zavisno od tehničkih karakteristika sistema, te forma i sadržaj izvještaja o redovnom energijskom auditu.

Preporuke

- Uspostaviti informacioni sistem upravljanja otpadom putem kojeg će se prikupljati podaci o vrstama, količinama i kretanju otpada, koji će biti osnov za donošenje planskih dokumenata;
- Uspostaviti mehanizme plaćanja za prava na emisije stakleničkih plinova po ugledu na EU sistem trgovine emisijama – ETS;
- Uspostavljanje federalne mreže za automatski monitoring kvaliteta zraka, izrada katastra zagađivača zraka, te uvođenje ovlaštenih nezavisnih laboratorija ili formiranje referentne laboratorije za emisije u zrak za FBiH;
- Kreirati programe podrške investicijama u kogeneracijska postrojenja i prečišćivače u krugu kompanija, poduzetničkih zona, poslovnih inkubatora i sl. sa ciljem povećanja iskoristivosti energije, kao i smanjenja emisija štetnih materija;
- Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH, uvesti obligacione šeme za poboljšanje EnE;
- Donijeti programe jačanja svijesti o energijskoj efikasnosti;
- Uvesti sisteme energetskog menadžmenta (EnM) prema standardu ISO 50001 u javnom sektoru;
- Formirati namjenske kreditno-garantne fondova za podršku projektima energetske efikasnosti, EnM i za proizvodnju energije za vlastite potrebe (proizvođači-protrošači energije) u MSP i lokalnim zajednicama;
- Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektro-energetske projekte;

- Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina;
- Kroz proces približavanja EU stalno usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU;
- Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH;
- Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi;
- Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete i zaštite okoliša.

5.3. Transport i komunikacija

Sektor prevoza i skladištenja u BDP-u FBiH posljednjih nekoliko godina pokazuje stabilan udio i u 2019. godini iznosi 3,7%, dok sektor informacija i komunikacija učestvuje sa 4,2%, sa nešto višim učešćem u odnosu na prethodnu godinu. Prosječan broj zaposlenih u sektoru prijevoza i skladištenja u 2019. godini iznosi 24.857 ili 4,7% ukupne zaposlenosti u FBiH. U sektoru informacija i komunikacija prosječan broj zaposlenih u 2019. godini iznosi 15.509 (2,9% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH). Posmatrajući zajedno ova dva područja djelatnosti, u 2019. godini je zabilježeno povećanje zaposlenosti za 4,9%.

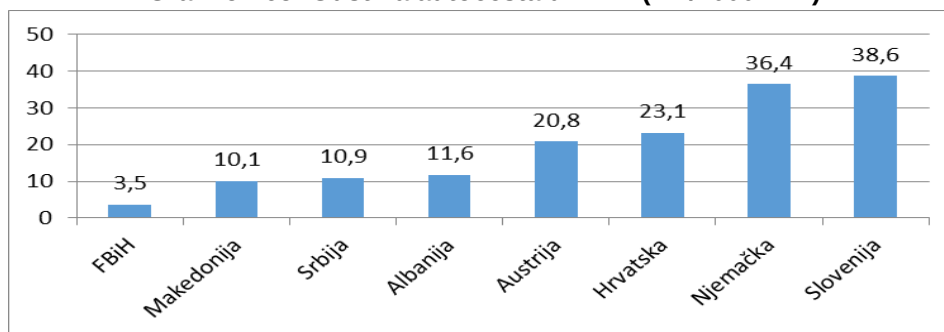
Tabela14. Zaposlenost u transportu i komunikacijama (sektori prevoz i skladištenje i informacije i komunikacije zajedno)

Zaposlenost	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Zaposleni u TiK	33.938	34.388	35.370	36.240	35.963	37.451	38.481	40.366
Zaposleni u FBiH	437.33 1	435.11 3	443.58 7	450.12 1	457.97 4	505.20 1	519.80 0	531.48 3
Zaposleni u TiK (%), FBiH = 100	7,8	7,9	8,0	8,1	7,9	7,4	7,4	7,6

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U izvještajnoj godini nije zabilježen značajniji napredak u razvoju prometne infrastrukture. Dužina u potpunosti izgrađene i funkcionalne autoceste na Koridoru Vc na kraju 2019. godine iznosi 92 km, što je na istom nivou kao u posljednjih šest godina. Radovi na izgradnji novih dionica autoputa teku vrlo sporo, s tim da su započeti radovi na više različitih međusobno nepovezanih dionica.

Zaostatak u razvoju moderne transportne mreže najbolje ilustruje poređenje u dužini autocesta regije, gdje FBiH zaostaje čak i za Republikom Srpskom koja je do sada pustila u promet 106 km autoceste. Albanija koristi 334 km autocesta, Makedonija 259 km, Srbija 963 km, Hrvatska 1.310 km, Slovenija 783 km.

Grafikon 65: Gustina autocesta u FBiH (km/1000 km²)

Izvor: EUROSTAT, FZS, obrada FZZPR

Gustina modernih autocesta u FBiH iznosi 3,5 km na 1000 km² geografske površine, što je za oko 3 puta manje u odnosu na Albaniju (11,6 km/1000 km²), Srbiju (10,9 km/1000 km²) i Makedoniju (10,1 km/1000 km²), a u odnosu na Hrvatsku i na druge zemlje EU ovaj jaz je mnogo veći.

Tabela 15. Cestovna infrastruktura u FBiH

Godina	CESTE (km)					
	Autoceste	Magistralne		Regionalne		UKUPNO
		asfalt	makadam	asfalt	makadam	
2012	37	1.900	77	1.988	546	4511
2013	50	1.900	77	1.990	550	4517
2014	92	1.900	77	2.088	550	4.615
2015	92	1.900	77	2.095	543	4.615
2016	92	1.998	70	2.060	513	4.733
2017	92	1.998	70	2.049	497	4.706
2018	92	2.002	66	2.048	520	4.728
2019	92	2.173	66	1.921	487	4.739

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Kada su u pitanju magistralne ceste, dosadašnja ulaganja odnosila su se uglavnom na radove rekonstrukcije postojećih magistralnih cesta (sanaciju asfaltnih slojeva, poboljšanje odvodnje i sigurnosnih komponenti, te sanaciju cestovnih objekata), dok se malo radilo na poboljšanjima vezanim za povećanje prometa i povećanje sigurnosti. U 2019. godini ukupna dužina magistralnih i regionalnih cesta je neznatno veća u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 16. Broj registriranih putničkih motornih vozila u FBiH prema starosti vozila

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Do 2 god.	11.786	8.853	7.143	7.174	8.887	10.249	10.875	11.106
3-5 god.	25.086	22.127	22.998	21.419	17.739	16.394	18.6683	21.538
6-10 god.	83.303	80.043	73.105	69.123	69.643	66.696	60.652	64.748
11-15 god.	121.817	149.041	175.343	186.043	168.075	156.691	157.503	152.692
Više od 15 god.	223.765	222.280	220.988	232.500	270.592	297.322	318.524	336.781
Udio vozila starijih preko 15 god u ukupnom broju vozila	48,0%	46,1%	44,2%	45,0%	50,6%	54,3%	56,3%	57,4%
UKUPNO	465.757	482.344	499.577	516.259	534.936	547.352	566.237	586.865

Izvor: FZS

Nastavljen je trend povećanja ukupnog broja registriranih putničkih automobila starijih od 15 godina. U 2019. god. takvih vozila je 57,4% od ukupnog broja registrovanih putničkih motornih vozila, što negativno utiče ne samo na sigurnost prometa, već i na okoliš zbog vrlo niskih ekoloških normi, udaljavajući FBiH od propisanih standarda EU po pitanju emisija štetnih ispušnih gasova (najprije CO₂).

Broj prometnih nesreća u FBiH je u 2019. godini iznosio 24.093, što je za 7,0% manje u odnosu na prethodnu godinu. Smrtno je stradalo 139 osoba, dok je 6.871 osoba teže ili lakše povrijeđeno. U posljednje 4 godine evidentan je pozitivan trend smanjenja broja saobraćajnih nesreća, kao i broja pognutih osoba.

Tabela 17. Prometne nesreće u FBiH

Godina	Prometne nesreće	Broj poginulih	Broj povrijeđenih
2013	26.698	184	6.637
2014	27.578	159	6.900
2015	28.982	186	7.168
2016	29.321	188	7.477
2017	27.720	176	6.835
2018	25.905	143	6.756
2019	24.093	139	6.871

Izvor: FZS, 2020

U Federaciji BiH dominira cestovni prevoz putnika i robe. Količina prevezene robe cestovnim prevozom u 2019. godini zabilježila je najveću vrijednost u periodu od 2012. godine i iznosi 2.894 mil. tonskih kilometara, što je za 2,7% više u odnosu na prethodnu godinu, sa prosječnom stopom rasta u navedenom periodu od 10,4%.

Željeznički transport robe je još uvijek na niskom nivou u poređenju sa cestovnim prevozom robe. U 2019. godini ostvareni željeznički prevoz robe iznosio je 856 mil. tonskih km, što je povećanje od 6,1% u odnosu na prethodnu godinu, sa prosječnom stopom rasta od 2,2% u periodu od 2012. do 2019. godine.

Kod prevoza putnika, takođe, dominira cestovni vid transporta. U 2019. godini 1.390 mil. putničkih km ostvareno je u cestovnom prevozu, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 5,1%.

Željeznički prevoz putnika u 2019. godini iznosi 40 mil. putničkih km i u cjelosti se fokusira na unutrašnji putni promet, dok je za razvoj međunarodnog putnog transporta željeznicom od posebne važnosti kvalitet putne infrastrukture i interes za uspostavu međunarodnih putnih linija koji pokazuju uprave željeznica susjednih zemalja, najprije Hrvatske, Srbije i Mađarske.

Tabela 18. Prevoz putnika i robe u FBiH prema vrsti transporta

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Prevoz putnika željezničkim transportom (mil.putničkih km)	35	25	22	21	12	22	30	40
Prevoz robe željezničkim transportom (mil.tonskih km)	734	787	885	835	768	730	807	856

Prevoz putnika cestovnim transportom (mil.putničkih km)	1.328	1.279	1.227	1.292	1.326	1.239	1.322	1.390
Prevoz robe cestovnim transportom (mil.tonskih km)	1.448	1.638	2.050	2.448	2.401	2.686	2.818	2.894
Prevoz putnika zračnim transportom (000 putnika)	658	792	926	1.103	1.199	1.533	1.656	1.727
Prevoz robe zračnim transportom (000 tona)	1.807	1.865	2.397	4.177	7.847	2.170	1.986	1.892

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

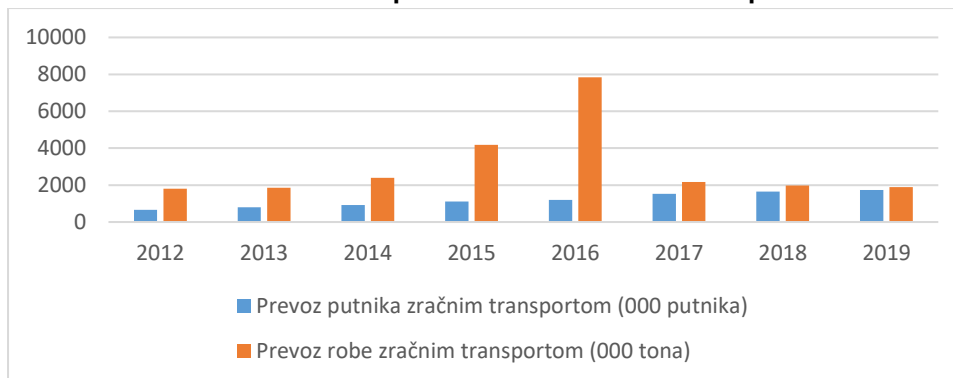
Željezničko tržište još uvijek nije otvoreno za strane operatore, jer željeznička infrastruktura nije u potpunosti obnovljena i modernizirana u skladu sa standardima EU. Pristup mreži je dostupan samo za željezničke kompanije koje su licencirane i imaju sigurnosni certifikat. „Izjave o željezničkoj mreži“ od strane dva upravitelja infrastrukture nisu objavljene. Bosna i Hercegovina je djelimično implementirala zakone o sigurnosti željeznica i u potpunosti primjenjuje Konvenciju o međunarodnom željezničkom prijevozu (COTIF). Licenciranje i izdavanje sigurnosnih certifikata zahtijeva daljnje poboljšanje, kako u regulatornom, tako i u proceduralnom smislu.

Razvojnu šansu Federacija BiH ima u aktuelizaciji projekta izgradnje dijela pruge na dionici Vareš – Banovići. Realizacijom ovog projekta bi se uspostavila značajno kraća dužina željezničkog putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko (za oko 130 km), što bi doprinijelo razvoju teretnog željezničkog saobraćaja i razvoju i većem korištenju Luke Brčko, ali i razvoju putničkog prevoza željeznicom. Postojeća putna linija Sarajevo – Doboj – Tuzla bi bila skraćena sa 260 km na 130 km, dok bi linija Sarajevo – Beograd bila skraćena sa 500 na 370 km.

Takođe, ova željeznička konekcija dala bi veliki doprinos stabilnosti elektroenergetskog sektora u našoj zemlji, budući da će doprinijeti sigurnosti u snabdijevanju elektrana u Kaknju i Tuzli. Ovim projektom dobila bi se niža cijena transporta zbog kraće relacije, što bi u konačnici imalo ekonomske efekte u jeftinijem kilovat-satu električne energije.

Prevoz putnika zračnim transportom u FBiH bilježi porast u odnosu na 2018. godinu za 4,3% u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 1,73 miliona putnika. U periodu od 2012. do 2019. godine godine zabilježeno je prosječno godišnje povećanje broja prevezenih putnika za 14,8%, što je pokazatelj značajne ekspanzije ovog vida transporta i potrebe za povećanim ulaganjima u razvoj i modernizaciju aerodromske infrastrukture.

Grafikon 66: Prevoz putnika i robe zračnim transportom

Izvor: FZS

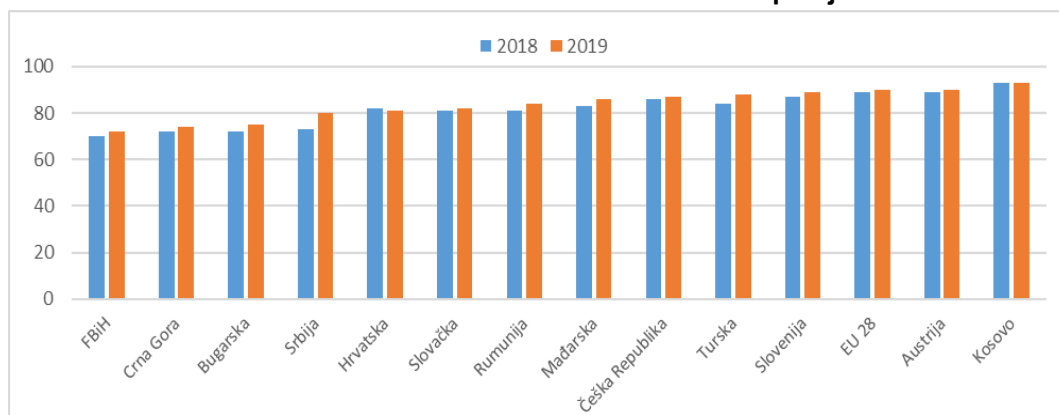
Kod prevoza robe zračnim transportom, četvrtu godinu zaredom bilježi se smanjenje količine prevezene robe. U odnosu na prethodnu godinu, zabilježeno je smanjenje za 4,7% i iznosi 1,98 mil. tona.

Glavno pitanje u vezi zračnog saobraćaja je potreba da se razvije mreža ruta. Nedostatak inter-regionalne povezanosti smanjuje atraktivnost regije. S obzirom na nerazvijenost cestovne i željezničke transportne infrastrukture, najbrži i najjeftiniji način da se povećaju intraregionalne veze između zemalja regije može biti zrakom. Sinergija može biti realizirana u skadu s inicijativom zračne politike na Zapadnom Balkanu (Joint Service 31 Provision Area) koja ima za cilj stvaranje proaktivnog odnosa između regionalnih uprava civilnog zrakoplovstva i pružatelja usluga. Neophodna je i koherentnost sa programom ISIS (Implementation of the Single European Sky in South-East Europe – Provedba Jedininstvenog evropskog neba u jugoistočnoj Evropi).

FBiH zaostaje u odnosu na zemlje regije i Europe kada su u pitanju informaciono komunikacione tehnologije. U FBiH 72% domaćinstava posjeduje internet priključak, ne zaostaje mnogo za Crnom Gorom (74%), ali je značajno ispod nivoa ostalih zemalja okruženja i prosjeka EU (90%).

U izvještajnoj godini bilo je registrovano 505.533 internet pretplatnika, što je za 0,4% više u odnosu na prethodnu godinu. Od toga najveći je broj pretplatnika xDSL pristupa i kablovskog interneta (86,9%), pri čemu se bilježi pozitivan trend povećanja zastupljenosti ovih tehnologija. Kad je u pitanju brzina prenosa podataka, najveći broj pretplatnika pristupa brzinom većom od 10 Mbit/s.

Grafikon 67: Pokrivenost domaćinstava internet priključkom

Izvor: FZS, EUROSTAT

Broj pretplatnika fiksne telefonije pokazuje trend opadanja, dok se bilježi trend povećanja broja pretplatnika mobilne telefonije. Zastupljenost mobilne telefonije (broj mobilnih korisnika na 100 stanovnika) iznosi 106% u 2019. godini.

Zabilježen je značajan porast korištenja interneta putem mobilnih mreža. Imajući u vidu sve veću potrebu korisnika za korištenjem interneta putem mobilnih mreža, operatori kreiraju tarifne pakete koji uključuju sve veće količine besplatnog mobilnog interneta. Osim toga, operatori nude mobilni Internet putem USB modema i SIM kartice na kojoj je onemogućen govorni saobraćaj i koja je namijenjena isključivo za prijenos podataka.

Tabela 19. Broj internet pretplatnika i pretplatnika telefonije

	2014	2015	2016	2017	2018 ³³	2019
Pristup modemom	38.877	38.419	38.075	36.790	51.330	36.790
Pristup iznajmljenim linijama	1.022	475	962	816	1004	998
Broj ISDN pretplatnika	39.482	36.003	33.560	31.065	28.007	28.409
Broj ADSL pretplatnika	230.216	242.993	259.871	276.105	423.254	439.336
Ukupno internet pretplatnika	309.597	317.890	332.468	344.776	503.595	505.533
Pretplat. fiksne telefonije u 000	488	447	411	384	460	427
Pretplat. mobilne telefonije u 000	2.216	2.163	2.232	2.242	2.306	2.327

Izvor: FZS

Preporuke:

- Ubrzati izgradnju prioriternih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu;
- Ubrzati razvoj intermodalnog transporta uz primjenu novih tehničko-tehnoloških rješenja, IKT-a i korištenje „koridorskog“ pristupa za uvođenje drugih magistralnih infrastrukturnih komponenti (toplovodi, telekomunikacijska optika i druga infrastruktura koja ne služi transportu) i donijeti pravni okvir za provedbu inteligentnog transportnog sistema na osnovnim mrežama u Bosni i Hercegovini;
- Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o financijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća;
- Intenzivirati aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd;
- Intenzivno raditi na modernizaciji željezničke infrastrukture u skladu sa međunarodnim standardima, te omogućiti razvoj međunarodnog putničkog željezničkog transporta;
- Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti privrede;
- Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture;
- Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.

³³ Podaci za 2018. godinu uključuju i druge manjinske operatore, zbog čega se znatno razlikuju u odnosu razliku od prethodnu godinu

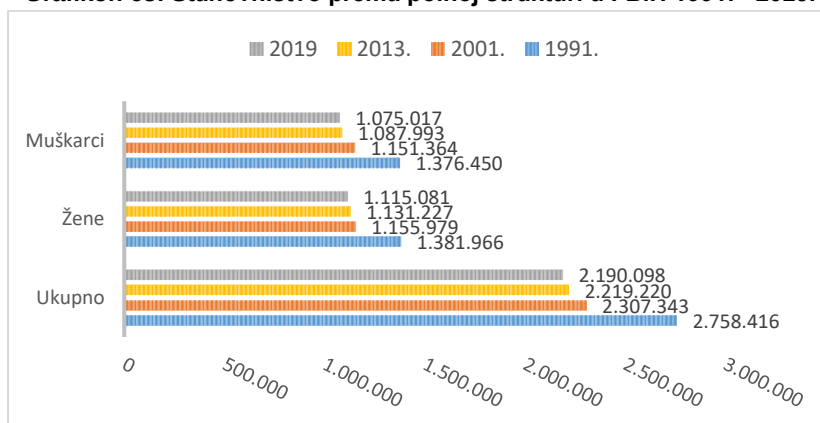
6. SOCIJALNA UKLJUČENOST

Cilj svake uređene države je donošenje i provođenje kvalitetnih mjera socijalne politike koje će građanima omogućiti ostvarenje osnovnih materijalnih i socijalnih prava. Socijalne politike najčešće predstavljaju novčana ili naturalna davanja, usluge i pravno regulisane servise koji su usmjereni prema stanovništvu, a posebno za pomoć socijalno isključenom stanovništvu i grupama koje su potencijalno u riziku od siromaštva. To su uglavnom porodice sa većim brojem djece, samohrani roditelji, nezaposleni, starije osobe (posebno žene) bez penzionih primanja, osobe sa invaliditetom, raseljene osobe i izbjeglice, demobilisani borci, porodice šehida i poginulih boraca, kao i nacionalne manjine. Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva. To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobnih ili spolnih razlika, invalidnosti, finansijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa i mjesta prebivališta (DFID, 2005). Najugroženija su djeca, stari, osobe sa invaliditetom, povratnici i Romi.

Na putu pristupanja EU, potpisivanjem brojnih konvencija, i međunarodnih politika, potpisivanjem UN Agende 2030 za provođenje ciljeva održivog razvoja (Sustainable Development Goals - SDG), Bosna i Hercegovina, a time i FBiH se obavezala za donošenje kvalitetnih socijalnih politika koje će omogućiti bolja prava i ravnopravniji položaj svih stanovnika, borbu protiv siromaštva u zemlji i socijalnu isključenost.

Prema prvom poslijeratnom popisu stanovništva³⁴ koji je obavljen 2013. godine, broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 3.531.159 i u odnosu na popis iz 1991³⁵. godine smanjio se za 19,3%. Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4,38 mil. stanovnika 1991. godine), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH naseljava 2,76 mil. a RS-u 1,62 mil. stanovnika.³⁶ Prema popisu 2013. godine, u Federaciji BiH je bilo 2.219.220 stanovnika. Najveći broj stanovnika zabilježen je u Tuzlanskom kantonu 445.028 i Kantonu Sarajevo 413.593 stanovnika.

Grafikon 68: Stanovništvo prema polnoj strukturi u FBiH 1991. - 2019.

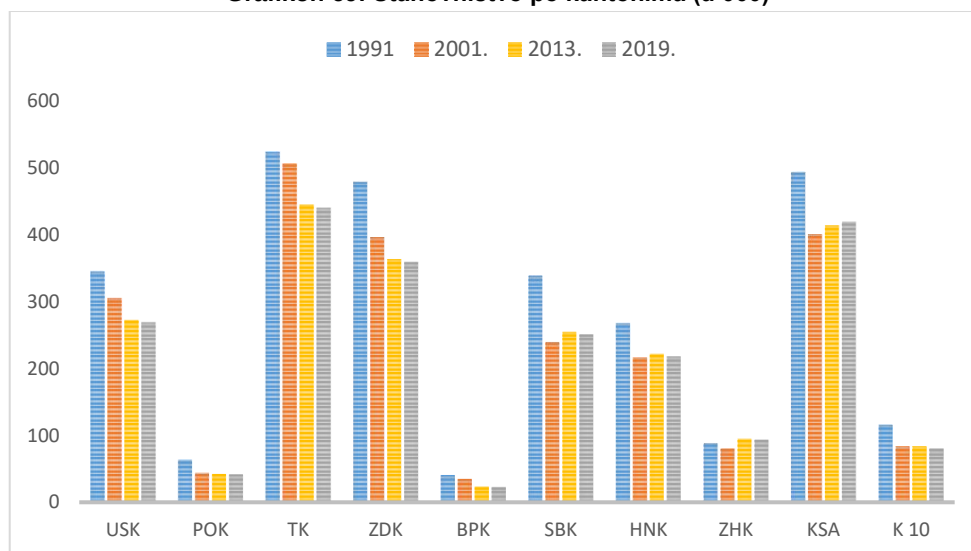
Izvor podataka: Prema popisu iz 1991. procjena za teritoriju FBiH u 1991. – FZZPR; Procjena 2001.; Popis 2013. i Procjenjeni broj stanovnika za 2019. (stanje sredina godine) - FZS;

³⁴ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine

³⁵ Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava u Bosni i Hercegovini 1991. godine

³⁶ Podaci za FBiH u 1991. godini su svedeni na političko-teritorijalni nivo poslije Dejtona samo radi mogućnosti statističkih poređenja.

Grafikon 69: Stanovništvo po kantonima (u 000)

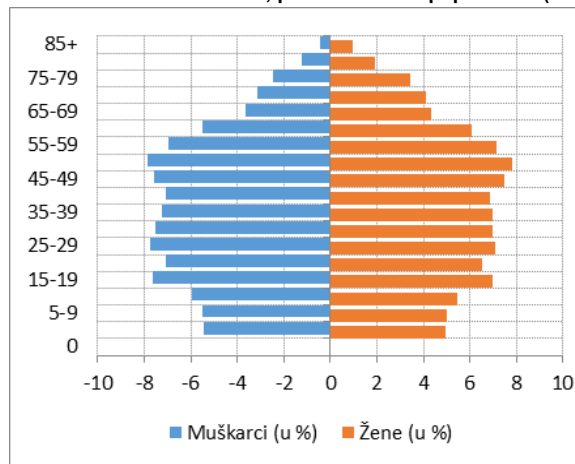

Izvor podataka: Prema popisu iz 1991. procjena za teritoriju FBiH u 1991. – FZZPR;
Procjena 2001.; Popis 2013. i Procjenjeni broj stanovnika za 2019. (stanje sredina godine) - FZS;

Nakon što su podaci popisa iz 2013. zvanično objavljeni 2016. godine, Federalni zavod za statistiku vrši procjenu broja stanovnika zasnovanu na podacima iz popisa 2013. godine. Takođe, prije zvanično objavljenog popisa 2016. godine, Federalni zavod za statistiku je izvršio i reviziju procjena broja stanovnika za godine 2013., 2014. i 2015. godinu.

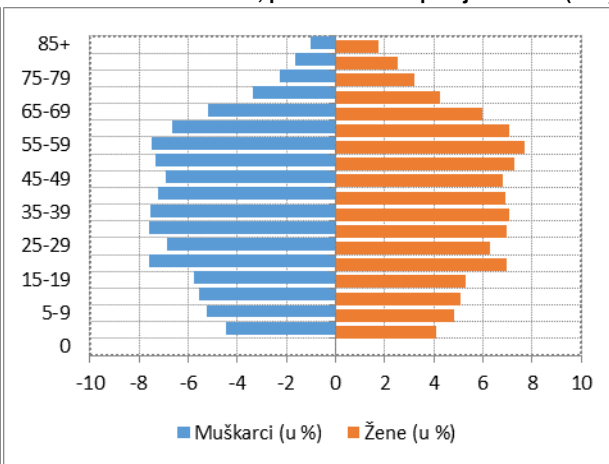
Prema procjenama, ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 30.06.2019. godine iznosio je 2.190.098 od čega 1.115.081 žena i 1.075.017 muškaraca. U periodu 2013-2019. godina broj stanovnika opao je po prosječnoj stopi od 0,2%.

Grafikon 70: Stanovništvo, polna struktura popis 2013. (u %)

(FZS, Popis stanovništva po petogodištima 2013. godine

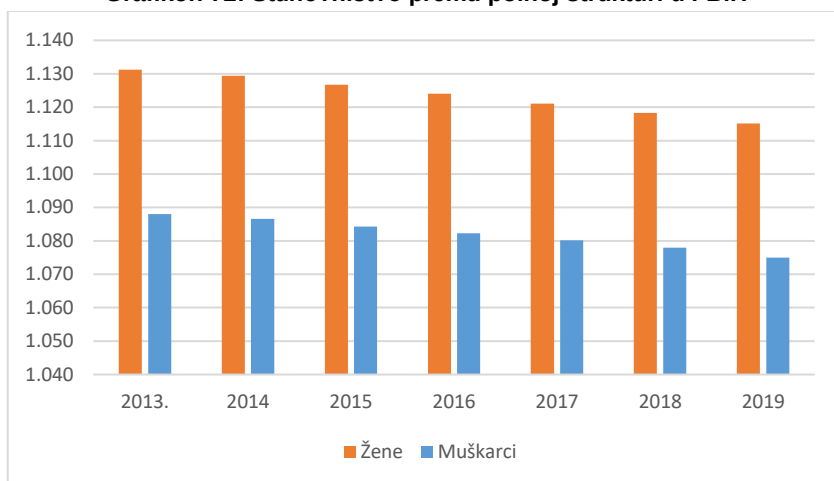
Grafikon 71: Stanovništvo, polna struktura procjena 2019. (u %)

Izvor: FZS, Procjene stanovništva po petogodištima 2019., stanje sredina god.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)

Nakon što je rat ostavio ozbiljne posljedice na demografsku sliku, i u godinama poslije nastavljaju se negativni demografski trendovi, a posljednjih godina negativne promjene su intenzivirane. Reprodukcija stanovništva je duboko poremećena i neizvjesno je kada će se normalizirati. Osnovne promjene u strukturi stanovništva ogledaju se u smanjenju broja mlade populacije 0-14 ili 0-19 godina, smanjenju nataliteta, izraženom starenju stanovništva, odnosno povećanom broju populacije starije od 65 odnosno 60 godina.

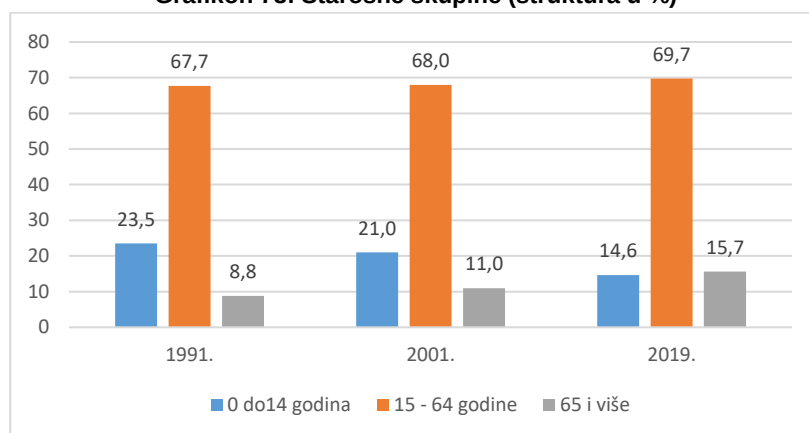
Grafikon 72: Stanovništvo prema polnoj strukturi u FBiH

Izvor: (Procijenjeni broj stanovnika sa stanjem sredina godine 2013-2019, FZS, 2019.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)

Migracije, kako unutrašnje tako vanjske su sve izraženije. Ozbiljan demografski, ali i problem za cjelokupni razvoj FBiH i BiH predstavlja emigracija stanovnika u evropske ili druge zemlje. Posebno zabrinjava odlazak mladih obrazovanih i stručnih ljudi u reproduktivnim godinama života. Pored ekonomskih razloga koji utiču na iseljavanje stanovnika, sve više je prisutno nezadovoljstvo ukupnim političkim i društvenim ambijentom u kojem obični građanin ne nalazi smisao življenja. Povratak izbjeglih i raseljenih lica nažalost još uvijek nije završen. Najveći broj povrata ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira.

Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH. Prema podacima iz ranijih popisa stanovništva, evidentno je da se broj stanovnika dobne skupine 0-14 godina konstantno smanjivao. Od ukupnog broja stanovnika Federacije BiH u 2019. godini, populacija 0-14 godina čini 14,6%, a Kanton Sarajevo je sa najvećim učešćem mladih u ukupnom broju mladih FBiH starosti 0-14 godina (20,6%). Radno sposobnu populaciju od 15-64 godine u FBiH čini 69,7% ukupne populacije, dok 15,7% čini populacija stara 65 i više godina.

Grafikon 73: Starosne skupine (struktura u %)

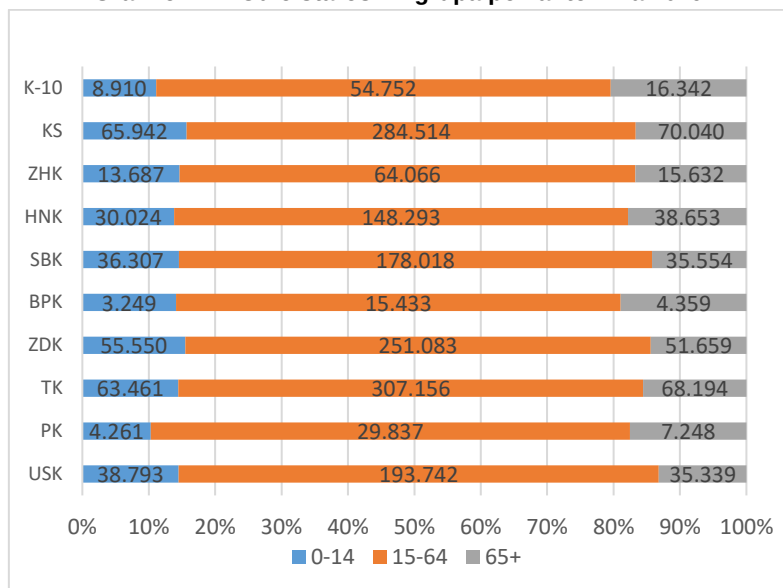
Izvor: (FZS, 2019.); Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)³⁷

³⁷ Izvor podataka: Prema popisu iz 1991. procjena za teritoriju FBiH u 1991. – FZZPR; Podaci za 2013. i 2019. godinu - Popis 2013. i Procijenjeni broj stanovnika za 2019. – stanje sredinom godine - Federalni zavod za statistiku.

Kolika je brzina starenja pokazuje nam i podatak da je index starenja stanovništva u FBiH u 2019. godini iznosio je 111,9³⁸, znatno iznad granične vrijednosti od 40³⁹, što ukazuje da je populacija ušla u fazu intenzivnog starenja.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku⁴⁰ očekivani životni vijek po rođenju u Federaciji BiH je 77,5 godina (za muškarce 75,14 a za žene 79,27 godina).

Grafikon 74: Udio starosnih grupa po kantonima 2019.

Izvor: (FZS, 2019.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)

Ukupna dobna ovisnost⁴¹ u FBiH u 2019. godini iznosila je 43,4%, dok je ovisnost osoba dobne starosti 65 i više godina 22,5% a mladih do 15 godina 21%.

Prema popisu stanovništva, u 2013. godini je bilo ukupno 715.665 domaćinstava od čega 340.976 ili 47,64% gradskog. Prosječan broj članova domaćinstva je 3,09 dok je prosječan broj djece u porodicama 1,71. Najviše je dvočlanih domaćinstava 167.372. Prosječan broj članova gradskih domaćinstava je 2,8 dok je 3,35 prosječan broj članova kod domaćinstava koja žive u naseljenim mjestima tipa „ostalo“.⁴²

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), u FBiH procenat siromašnih domaćinstava iznosio je 16,0%, dok je siromašnih pojedinaca bilo 17,1%. Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi⁴³ - 1.943.513 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 332.341 stanovnik živio u relativnom siromaštvu. Jaz siromaštva⁴⁴ iznosio je 25,8%. U

³⁸ Indeks starosti predstavlja odnos starog (60 godina i više) i mladog (0-19 godina) stanovništva. Različit je pristup i metodologija izračuna indikatora starenja (indeksa i koeficijenta starenja). Prema metodologiji UN-a ovi indikatori se računaju na osnovu populacije 60+ i 0-14, dok u metodologiji Eurostat-a neke zemlje uzimaju u obzir populacije 65+ i 0-14, a neke zemlje (kao npr. Hrvatska) na osnovu populacije 60+ i 0-19. Takođe, mnoge zemlje i ne prate ove pokazatelje.

³⁹ Indeks veći od 40 kazuje da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja. Izvor: Metodologija stanovništva Hrvatska

⁴⁰ Skraćene aproksimativne tablice mortaliteta, FBiH, 2018, zadnji raspoloživi podaci.

⁴¹ Ovisnost populacije 0-14 i 65+ o populaciji 15-64 godine starosti. Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, izračun FZZPR

⁴² <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/>

⁴³ Federalni zavod za statistiku – Anketa o potrošnji domaćinstava u FBiH, 2015. (konačni rezultati)

⁴⁴ Jaz siromaštva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

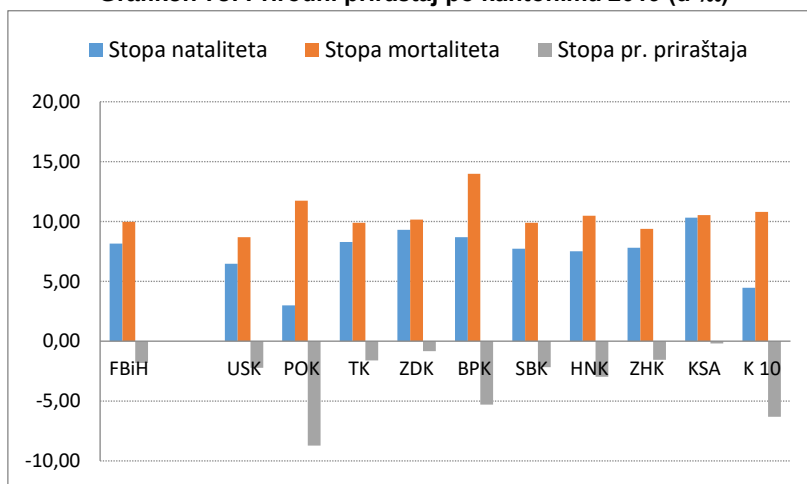
odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstva u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da se broj siromašnih u FBiH minimalno smanjio (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

Pri tome, relativno siromaštvo predstavlja situaciju u kojoj pojedinac i uz vlastitu imovinu i prihode ne može dostići standarde života prosječnog građanina datog društva. Ove osobe nisu beskućnici niti su u ekstremnom siromaštvu, ali imaju potrebu za nekom vrstom socijalne intervencije. Relativna linija siromaštva (prag siromaštva) je prag u odnosu na izdatke za potrošnju po kojem se domaćinstva svrstavaju u kategoriju siromašnih domaćinstava i onih koja nisu siromašna. Prag je postavljen na 60% medijane ekvivalentne potrošnje domaćinstava⁴⁵.

Iako je u zadnje dvije godine zabilježen lagani rast broja živorođenih, situacija za prosto obnavljanje stanovništva je i dalje nepovoljna. Na broj rađanja utiče smanjenje broja stanovnika i njihova starosna struktura koja vrši povratni uticaj na rađanje stanovništva. Taj uticaj se pored ostalog ogleda kroz udio žena starosne dobi 15 do 49 godina u ukupnoj ženskoj populaciji. Prema procjenama stanovništva za 2019. godinu, od ukupnog broja žena u 2019. godini 46,3% je bilo u reproduktivnoj fazi života. Od 2013. godine, učešće ove grupacije žena u ukupnom broju se smanjuje.

Prema popisu stanovništva 2013. godine, u FBiH 48,84% (u BiH 47,23%) ženskog stanovništva bilo je u reproduktivnoj dobi. U okviru ove grupacije žene koje su u starosnoj grupi optimalnoj za rađanje (20-34 godine) čine 42,2%. Opšta stopa fertiliteta u 2018. godini iznosila je 36,2‰ (2017. 37,5‰, 2016. godine 36,8‰, 2015. 35,8‰, 2014. 36,4‰, a 2013. godine 36,5‰)⁴⁶. Stopa ukupnog fertiliteta⁴⁷ u 2018. godini iznosila je 1,25 djece. Uzimajući u obzir činjenicu da, kako bi se obezbijedila stopa proste reprodukcije stanovništva, stopa ukupnog fertiliteta treba da bude na nivou 2,1 djeteta po ženi, može se reći da ovi pokazatelji ukazuju na veoma nepovoljnu demografsku sliku.

Grafikon 75: Prirodni priraštaj po kantonima 2019 (u ‰)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019.); Obrada: FZZPR 2020.

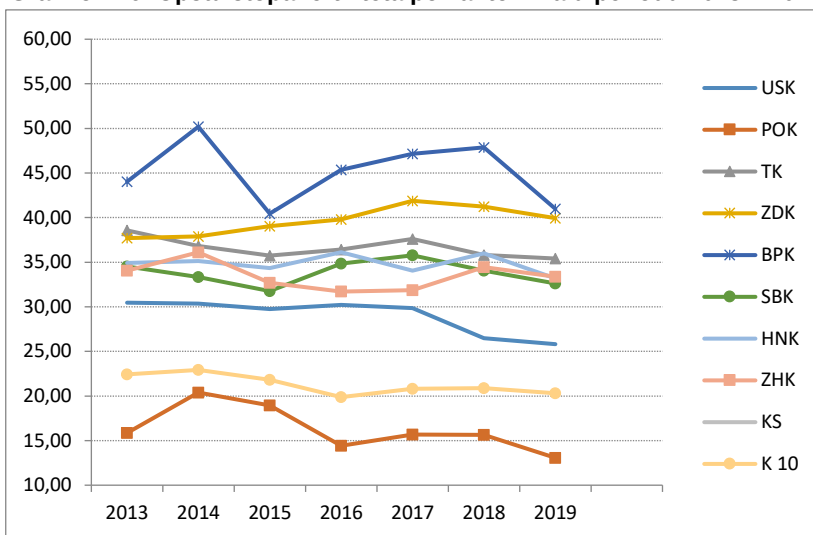
⁴⁵Za izračun ekvivalentne veličine domaćinstva/kućanstva, mjerene brojem odraslih osoba, korištena je modifikovana OECD skala ekvivalencije – Federalni zavod za statistiku, Anкета o potrošnji domaćinstva u FBiH 2015.

⁴⁶Opšta stopa plodnosti ili fertiliteta je godišnji broj živorođenih na 1000 žena u fertilnom kontingentu (od 15. do 49. godine starosti). Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2019., zadnji raspoloživi podaci.

⁴⁷Stopa ukupnog fertiliteta - ukupan broj živorođene djece na jednu ženu uz uslov fertiliteta po starosti iz godine posmatranja, zanemarujući smrtnost. Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2019., zadnji raspoloživi podaci.

Stopa nataliteta u FBiH u 2019. godini iznosila je 8,2‰, a stopa opšteg mortaliteta 10,1‰. U 2019. godini broj živorođenih je i dalje manji od broja umrlih po kantonima. Prirodni priraštaj je negativan (-1,8‰) (2018. -1,16‰, 2017. -0,80‰, 2016. -0,66, 2015. -0,84, 2014. -0,08, 2013. -0,01‰, 2012. 0,65‰). U svih deset kantona u FBiH zabilježena je negativna stopa prirodnog priraštaja. Izuzetno negativna situacija je i dalje u Posavskom kantonu (-8,7‰) i Kantonu 10 (-6,3‰). Takođe negativna stopa prirodnog priraštaja 2019. godine mnogo je veća i u Bosansko - podrinjskom kantonu (2019. -5,3‰, 2018. -1,55‰).⁴⁸

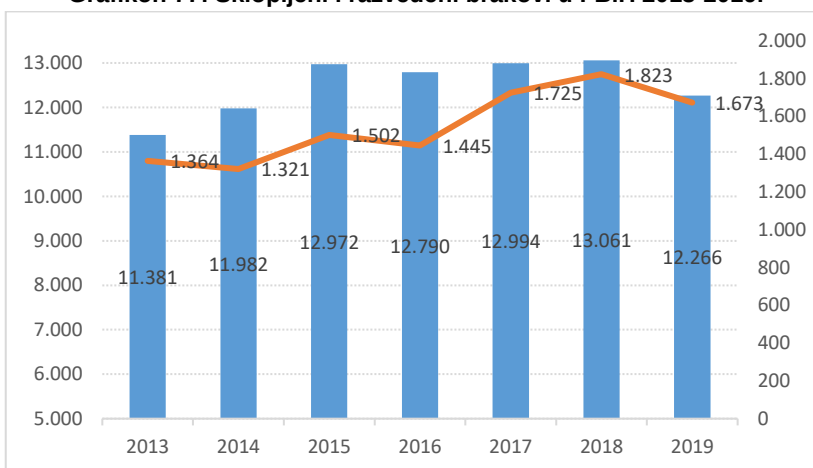
Grafikon 76: Opšta stopa fertiliteta po kantonima u periodu 2013 – 2019

Procjena za kantone: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)

Vitalni indeks koji predstavlja odnos živorođenih i umrlih na 100 stanovnika, jedan je od osnovnih pokazatelja prirodnog kretanja stanovništva. U 2013. godini, vitalni indeks iznosio je 98,97 što prema naučnim teorijama predstavlja regresiju stanovništva. U periodu 2013-2019. godine zabilježen je njegov pad, tako da je 2019. godine bio 81,8⁴⁹.

Grafikon 77: Sklopljeni i razvedeni brakovi u FBiH 2013-2019.

Izvor: (FZS, Demografska statistika 2019.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

U 2019. godini u Federaciji BiH sklopljeno je 12.266 brakova dok ih je 1.673 razvedeno. Prosječna stopa rasta zaključenih brakova u periodu 2013-2019. godina iznosila je 0,2%.

⁴⁸Izvor podataka: FZS, Demografska statistika 2019. Obrada FZZPR

⁴⁹ Izvor podataka: FZS, Demografska statistika 2019.

U istom periodu prosječna stopa rasta razvedenih brakova iznosila je 5,2%. Prema broju izdržavane djece najviše razvedenih brakova je sa jednim djetetom (528).

Migracije u FBiH su sve izraženije, posebno one uzrokovane ekonomskim razlozima, političkom nestabilnosti i izraženom korupcijom prilikom zapošljavanja ali i u ostalim oblastima društvenog življenja. Pored ovih razloga, na strukturu stanovništva utiče i nezavršen povratak izbjeglih i raseljenih lica.

U periodu 01.01.1996. - 31.12.2018. u Federaciju BiH vratilo se 744.261 raseljena osoba i izbjeglica. Od toga 352.628 je raseljenih osoba, a 391.633 izbjeglica. U toku 2018. godine ostvareno je 42 povratka i to u Tuzlanski (36) i Kanton Sarajevo (6).⁵⁰

Prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica (stanje 03.12.2018.), u FBiH živi 5.097 raseljenih porodica čije je i ranije prebivalište bilo u FBiH, 7.527 raseljenih porodica čije je ranije prebivalište bilo u općinama RS, i 18 porodica čije je ranije prebivalište bilo u Brčko Distriktu. Ukupan broj raseljenih osoba na dan 03.12.2018. godine u FBiH iznosio je 36.564, od čega 15.813 je interno raseljenih osoba (ranije i sadašnje prebivalište u FBiH), 20.706 osoba čije je ranije prebivalište bilo u RS, a sada borave u FBiH i 45 raseljenih osoba čije je ranije prebivalište bilo u BD (FMROI, 2019)⁵¹.

Za potrebe rješavanja problema izbjeglica i raseljenih lica, a u okviru Tekućih transfera u Budžetu FBiH za 2018. godinu Federalnom ministarstvu raseljenih osoba i izbjeglica odobren je transfer za raseljena lica i povratnike u iznosu od 16.100.000 KM, za programe povratka u RS 3.000.000 KM, a za zajedničke međuentitetske i općinske projekte i projekte sa nevladinim organizacijama odobren je transfer u iznosu od 2.000.000 KM. U okviru kapitalnih transfera, za podršku povratka izbjeglica i prognanih osoba sa područja regije Srebrenica odobreno je 1.500.000 KM.

U cilju osiguranja uvjeta održivog povratka i ekonomskog jačanja povratnika i njihove reintegracije u BiH tokom 2019. godine nastavljena je realizacija Programa podrške održivog povratka. Kroz Programe obnove i izgradnje infrastrukturnih i drugih objekata od značaja za širu društvenu zajednicu u povratničkim sredinama na prostoru BiH, realizirano je ukupno 220 projekata⁵².

Prema podacima o migracijama, koji predstavljaju samo registrovane slučajeve dolazaka/odlazaka⁵³, u periodu 2013.-2019. godine broj doseljenih u Federaciju BiH se smanjivao po prosječnoj stopi od 3,4%, dok se broj osoba koji su napustili FBiH smanjivao po prosječnoj stopi od 4%. Saldo migracija u navedenom periodu je uglavnom negativan što se loše odražava na ukupna demografska kretanja. Od 22.451 odseljenih stanovnika u 2019. godini, 19.881 predstavlja migracije na teritoriji BiH (na teritoriji FBiH između kantona 17.282, ostalo u Republiku Srpsku i Brčko Distrikt), dok je 2.570 odselilo u inoanstvo. Od ukupnog broja odseljenih u inoanstvo 15,6% je stanovnika starosne dobi 30-34 godine. Gledajući prema polnoj strukturi više odseljenih je muškog spola (1.290). Najviše odseljenih u inoanstvo je iz Unsko-sanskog kantona (648), Tuzlanskog (522) i Kantona Sarajevo (340).⁵⁴

⁵⁰ Pregled povratka raseljenih osoba i izbjeglica na područje FBiH - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica 2019., zadnji raspoloživ podatak.

⁵¹ Prema informaciji FMROI stanje u oblasti povratka nije se bitno mjenjalo ni u 2019. godini.

⁵² Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

⁵³ Obzirom da su ovo samo registrovani podaci, smatra se da su ovi podaci, posebno koji se tiču odlazaka iz zemlje, podcijenjeni.

⁵⁴ Migracije stanovništva 2019., Federalni zavod za statistiku, obrada FZZPR.

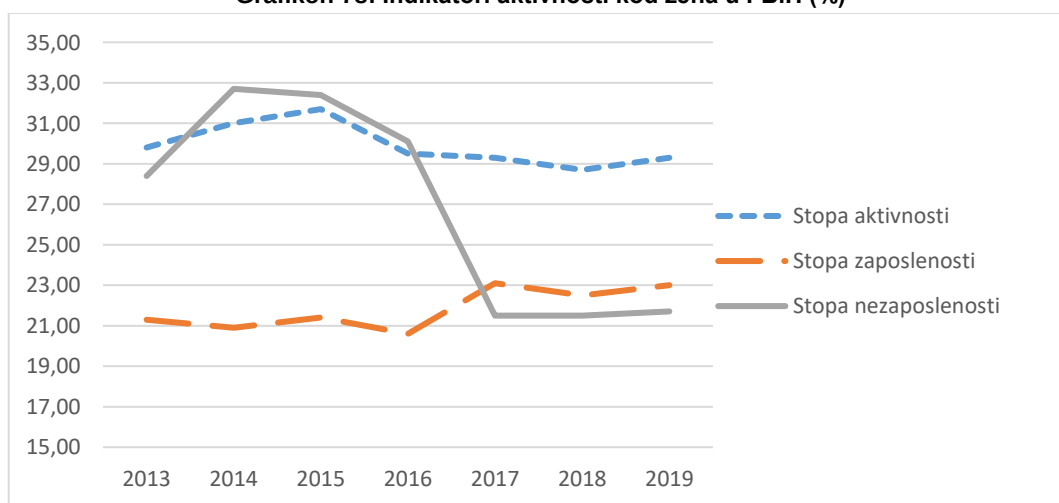
6.1. Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

Kao i prethodnih godina, i u 2019. godini znatna finansijska sredstva usmjerena su za materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba (novčana naknada, zdravstveno osiguranje i penzijsko-invalidsko osiguranje nezaposlenih osoba), ali i u programe aktivne politike zapošljavanja, čijom je realizacijom obuhvaćen veći broj osoba. Tako je u 2019. godini 10.732 nezaposlenih osoba koristilo novčanu nadoknadu, što je više za 2,3%, i za šta su kantonalne službe zapošljavanja utrošile 53,96 miliona KM.

Zdravstvenim osiguranjem bilo je obuhvaćeno mjesečno u prosjeku 213.416 nezaposlenih osoba, što je za 5,6% manje u odnosu na prošlu godinu, a za šta je iz sredstava kantonalnih službi izdvojeno 20,23 miliona KM. Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje uplaćivani su u prosjeku mjesečno za 682 nezaposlene osobe, i u ove svrhe kantonalne službe su izdvojile 1,77 miliona KM. Takođe, kao i prethodnih godina, u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja pružena je podrška za poboljšanje zapošljivosti nezaposlenih osoba, ali i poboljšanje njihove konkurentnosti na tržištu rada, sticanje radnog iskustva i vještina, poticanje samozapošljavanja i sprečavanje dugotrajne nezaposlenosti⁵⁵.

Grafikon 78: Indikatori aktivnosti kod žena u FBiH (%)

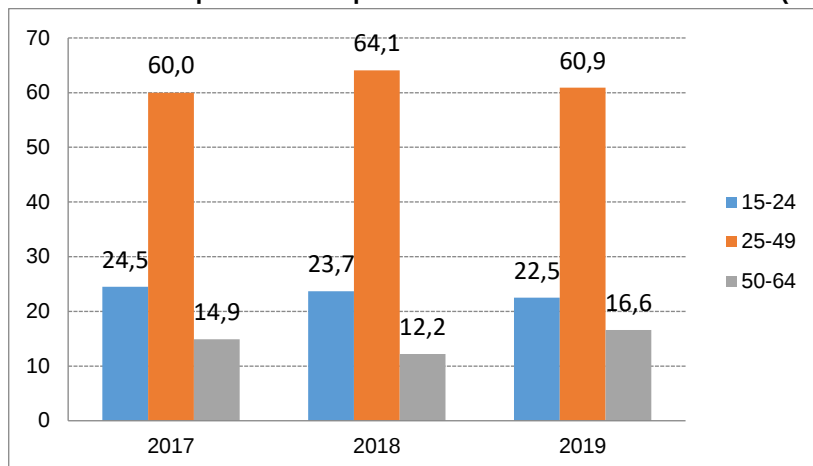
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2019.; Obrada: FZZPR, 2020.

Zaposlenost žena u FBiH i dalje je vrlo niska. Prema Anketi o radnoj snazi 2019., zabilježen je rast stope zaposlenosti žena sa 22,5% u 2018. godine na 23% u 2019. godini (2017. 23,1%, 2016. 20,6%, 2015. 21,4%, 2014. 20,9%, 2013. 21,3%). Stopa nezaposlenosti žena nešto je viša u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 21,7% (kod muškaraca 16,3%). Stopa aktivnosti žena (odnos ženske radne snage koja predstavlja zbir zaposlenih i nezaposlenih žena i radno sposobnog stanovništva) iznosi 29,3% (stopa aktivnosti muškaraca bilježi pad zadnjih godina i u 2019. godini iznosila je 49,7%). Stopa nezaposlenosti žena u dobnoj

⁵⁵ Izvor: Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2019. godinu.

starosti 25-49 godina bilježi blagi pad u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 23,1% (2018. 23,2%, 2017. 21%, 2016. 31,7%, 2015. 30,9%, 2014. 31,5%, 2013. 28,1%).

Grafikon 79: Nezaposlene žene prema intervalu starosti 2017. - 2019. (u %)

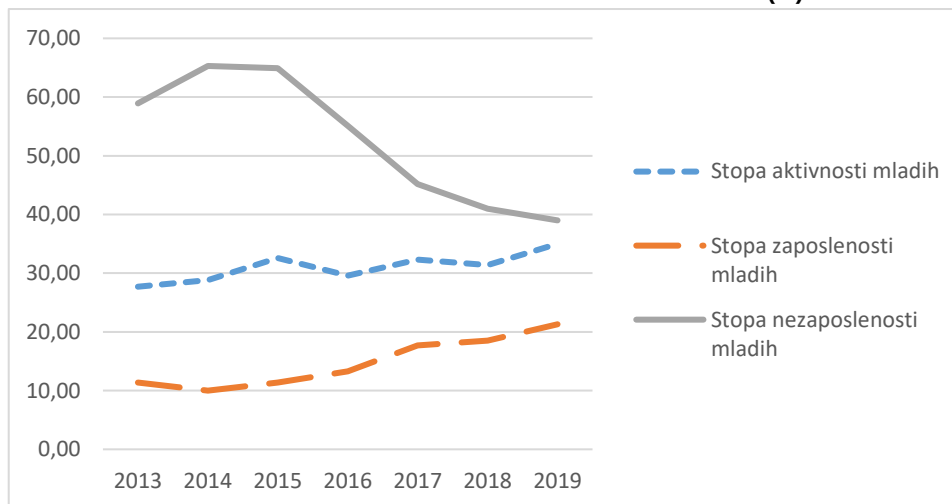

Izvor: Federalni zavod za statistiku 2019.

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.

Prema Anketi o radnoj snazi 2019. godine, stopa zaposlenosti mladih iznosila je 21,3% i nešto je viša u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 18,5%. Posljednjih godina bilježi se lagani rast stope zaposlenosti mladih (odnos broja zaposlenih u starosnoj dobi od 15-24 godine u odnosu na radno sposobno stanovništvo). Stopa aktivnosti mladih (odnos radne snage starosne dobi 15-24 (zaposleni i nezaposleni) i radno sposobnog stanovništva starosne dobi 15-24 godine) u 2019. godini nešto je veća u odnosu na prethodnu i iznosila je 35% (2018. 31,4%, 2017. 32,3%, 2016. 29,6, 2015. 32,6%, 2014. 28,8%).

Grafikon 80: Indikatori aktivnosti kod mladih u FBiH (%)

Izvor: Federalni zavod za statistiku 2019.; Obrada: FZZPR 2020.

Nekoliko zadnjih godina, stopa nezaposlenosti mladih bilježi pad, međutim, u 2019. godini iznosila je 39% (2018. 41%, 2017. 45,2%, 2016. 55,1%). Nezaposlenost mladih je veća i u odnosu na zemlje okruženja. U Crnoj Gori ova stopa iznosila je 25,2%, dok je u Sjevernoj Makedoniji bila 35,6%. Posmatrajući zemlje EU u 2019. godini, najniže stope nezaposlenosti mladih zabilježene su u Češkoj Republici 5,6% i Njemačkoj 5,8%, dok su najviše bile u Grčkoj 35,2%, Španiji 32,5% i Italiji 29,2%. U Hrvatskoj je ova stopa iznosila

16,6%, a u Sloveniji 8,1%. Prosjek EU 28, prema EUROSTAT-u, iznosio je 14,3% i u poređenju sa 2018. godinom zabilježen je pad stope nezaposlenosti mladih.⁵⁶

U sklopu aktivne politike zapošljavanja, u 2019. godini pružana je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja nastojalo se ostvariti zapošljavanje što većeg broja osoba sa evidencije nezaposlenih u FBiH sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, jačanjem njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprečavanjem dugotrajne nezaposlenosti, te stvaranjem uslova za sticanje radnih vještina. U toku 2019. godine osigurana su sredstva za ranije započete aktivnosti, a takođe, u sklopu Programa sufinansiranja zapošljavanja 2019. implementirana je nova mjera zapošljavanja – Nova prilika 2019. (Federalni zavod za zapošljavanje 2019.).

Tabela 20. Pregled realizacije mjera Aktivne politike zapošljavanja 2019. godine

Naziv mjere	Broj zaključenih ugovora sa poslodavcima	Iznos u KM	Broj obuhvaćenih osoba	Žene
Prvo radno iskustvo 2019.	420	2.799.459,40	626	357
Zapošljavanje žena 2019	927	4.612.529,87	1.477	1.477
Prilika za sve 2019. – mogućnost produženog sufinansiranja zapošljavanja	2.169	12.540.796,20	4.967	2.000
Doprinos 500 -2019.	31	140.783,00	55	14
Periodično/sezonsko zapošljavanje 2019.	471	2.538.077,85	1.235	490
Nova prilika 2019.	228	1.005.418,50	376	161
Javni radovi 2019.	36	290.020,00	181	23
Tražim poslodavca 2019.	660	2.715.592,82	740	330
Služba u zajedničkim projektima 2019.		2.908.454,00	654	
Poduzetništvo za mlade 2019.	243	1.907.253,25	407	140
Poduzetništvo za žene 2019.	247	1.707.827,80	325	325
Poduzetništvo za sve 2019.	455	3.069.410,14	672	455
Druga prilika 2019.	102	594.456,00	127	61

Izvor: FZZ, Izvještaj o radu Federalni zavod za zapošljavanje za 2019. godinu

I u 2019. godini nastavljen je Program zapošljavanja mladih (YEP) putem kojeg se kroz mjere realizacije Klubovi za traženje posla, izrade Individualnih planova zapošljavanja (IPZ), pružanje usluga u centrima za informisanje, savjetovanja i obuke o aktivnom traženju posla (CISO), nastoji omogućiti i olakšati zapošljavanje mladih osoba.

U skladu sa Memorandumom o razumjevanju o implementaciji Akcionog plana Bosne i Hercegovine, a u sklopu realizacije Programa zapošljavanja Roma, krajem 2019. godine raspisan je Javni poziv s ciljem sufinansiranja zapošljavanja i samozapošljavanja Roma sa evidencije nezaposlenih u FBiH.

Pravo na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika je i dalje, pored pitanja zdravlja, socijalne zaštite i obrazovanja, jedna od najvećih prepreka održivom povratku u BiH. Kao i prethodne, i u toku 2018. godine raspisano je nekoliko javnih poziva za programe podrške i pomoći (Podrška zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u periodu

⁵⁶ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem140/default/table?lang=en>

2018. i 2019. godine, Programu zapošljavanja povratnika u maloj privredi za 2018. i 2019. godinu, Program podrške investicijskim projektima u cilju zapošljavanja povratnika za 2019. i 2020. godinu, Program - podrška razvoju start-up (početnog biznisa) povratnika u 2019. godini, te Program pomoći u obavljanju pripravnčkog staža kroz rad bez zasnivanja radnog odnosa povratnik sa visokom stručnom spremom na području Republike Srpske i u općinama Federacije BiH)⁵⁷. Kroz Programe pomoći u zapošljavanju i samozapošljavanju povratnika u poljoprivedi i maloj privredi, te projekte stručnog osposobljavanja mladih visokoobrazovanih povratnika, na prostoru BiH odobreno je 1.038 projekata, kroz koje je pomoć ostvarilo preko 1.200 povratničkih domaćinstava.⁵⁸

Za rješavanje problema zapošljavanja boračkih kategorija, u Budžetu FBiH za 2019. godinu, planiran je "Tekući transfer pojedincima - Transfer za pomoć u zapošljavanju putem boračkih zadruga" u iznosu od 2 miliona KM⁵⁹. Sredstva predviđena Budžetom FBiH su sa pozicije Transfera za zapošljavanje i samozapošljavanje pripadnika boračkih kategorija preusmjerena na poziciju provođenja Zakona o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica koji je stupio na snagu 08.08.2019. godine. Naime, nakon što je usvojen Zakon o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BiH“, broj: 54/19) i Zakon o izmjenama i dopunama zakona o prijevremenom povoljnijem penzionisanju branilaca odbrambeno-oslobodilačkog rata, u skladu s odredbama člana 19. Zakona o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica, pravo na novčanu egzistencijalnu naknadu ostvarilo je ukupno 12.300 demobiliziranih branilaca u ukupnom iznosu od 9.086.040,20 KM⁶⁰.

Za izvršenje obaveze koja proističe iz Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, a koja se odnosi na izdvajanje 10% planiranih sredstava za aktivnu politiku zapošljavanja radi financiranja Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, Federalni zavod za zapošljavanje je u 2019. godini izdvojio 3,97 miliona KM što je za 4,7% više u odnosu na prethodnu godinu. I pored zakonske obaveze o obaveznom izdvajanju 5% sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, samo tri kantonalne službe za zapošljavanje (Kantona Sarajevo, Srednjobosanskog kantona i Bosansko – podrinskijskog kantona) su doznačile sredstva Fondu u ukupnom iznosu od 885.685 KM.

Navedenim Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem lica sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom⁶¹, kao i druga pitanja u vezi sa profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem lica sa invaliditetom. Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja

⁵⁷ <http://www.fmroi.gov.ba/v2/>

⁵⁸ Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

⁵⁹ Budžet Federacije BiH za 2019. godinu.

⁶⁰ Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata

⁶¹ Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je javna ustanova koju je osnovao Parlament FBiH. Prihode Fonda čine: sredstva iz budžeta Federacije, sredstva posebnog doprinosa, sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih finansijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, drugi prihodi ostvareni na osnovu zakona i drugih propisa i donacije domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica. Ako sredstva Fonda prikupljena po ovim osnovama nisu dovoljna za podmirenje svih obaveza nastalih u toku godine, predviđeno je da će se nedostajuća sredstva osigurati iz budžeta Federacije. Fond ima tijelo rukovođenja, tijelo upravljanja i tijelo nadzora.

lica sa invaliditetom za odgovarajući posao, zapošljavanja, zadržavanja posla, napretka u poslu ili promijene zanimanja.

U toku 2019. godine, za potrebe finansiranja novčanih naknada, subvencija plata, programa razvoja, održivosti i profesionalne rehabilitacije, kao i zapošljavanja osoba sa invaliditetom, Fond je izdvojio 24.603.513,40 KM što je za 4% više u odnosu na 2018. godinu⁶².

Naime, na osnovu dva raspisana Javna poziva za finansiranje/sufinansiranje programa za održavanje postojećeg nivoa zaposlenosti osoba sa invaliditetom, finansiranje/sufinansiranje programa za razvoj privrednih društava za zapošljavanje osoba s invaliditetom i zaštitnih radionica, finansiranje/sufinansiranje programa profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom na koje osobe sa invaliditetom same apliciraju, kao i za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti osoba s invaliditetom koje obavljaju samostalnu djelatnost ili poljoprivrednu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje uključujući i osobe s invaliditetom koje su zaposlene u skladu sa članom 56. stav 2. i 3. Zakona⁶³, donešene su dvije odluke o finansiranju 582 programa u ukupnom iznosu 5.664.997,89 KM, kroz koje je podržano 1.381 osoba.

Takođe u toku 2019. godine, na osnovu raspisanih Javnih poziva za dodjelu novčanog stimulansa za novo zapošljavanje i samozapošljavanje osoba sa invaliditetom, donešene su odluke o dodjeli 9.769.550 KM za 740 osoba. Pored toga, Fond je u toku 2019. godine za 2.403 osobe izvršio uplatu novčanih naknada po osnovu poreza i doprinosa za zaposlene osobe sa invaliditetom u ukupnom iznosu od 7.419.549,10 KM, te subvencija na plate za 608 zaposlenih osoba sa invaliditetom u zaštitnim radionicama u ukupnom iznosu od 1.749.416,41 KM.

Strategija zapošljavanja u Federaciji BiH za period od 2018. do 2021. godine koja je pripremljena u toku 2017. godine sa ciljem povećanja formalnog zapošljavanja žena i muškaraca u privatnom sektoru s naglaskom na mlade i osobe u nepovoljnom položaju, bila je upućena u parlamentarnu proceduru u julu 2018. godine. Međutim, u oktobru 2019. godine povučena je iz parlamentarne procedure zbog, kako su parlamentarni zastupnici smatrali, nedostataka posebno u smislu da pripremljena Strategija nije bila na tragu razvojne komponente, te da ne sadrži viziju upošljavanja.

Preporuke

- Reformisati sisteme socijalne zaštite uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinosa;
- Uspostavljanje baze podataka svih korisnika socijalnih davanja u FBiH i kantonima;
- Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa;

⁶² Izvještaj o radu Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom za 2019. godinu.

⁶³ Član 56. Prava iz člana 48. ovog Zakona, izuzev prava koja imaju zaštitne radionice, pripadaju i licima sa invaliditetom koja obavljaju samostalnu djelatnost ili poljoprivrednu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje. Prava iz stava 1. ovog člana pripadaju i roditelju, bračnom drugu ili djetetu koji sa tim licem zasnjuje radni odnos u svojstvu zaposlenog i koji prema tom licu ispunjava obaveze poslodavca iz radnog odnosa. Prava iz stava 1. ovog člana pripadaju i roditelju, bračnom drugu ili djeci lica sa invaliditetom koja su starija od 15 godina i mlađa od 65 godina, koja obavljaju poljoprivrednu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje i koja za lica sa invaliditetom kao člana domaćinstva plaćaju obavezne doprinose za zdravstveno osiguranje i za penzijsko i invalidsko osiguranje. Potvrdu o ispunjavanju uvjeta iz st. 2. i 3. ovog člana, na zahtjev lica iz stava 1. ovog člana izdaje općinski organ uprave nadležan za rad.

- Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora;
- Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva⁶⁴ uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.
- Izrada Strategije zapošljavanja FBiH koja će biti usklađena sa razvojnim prioritetima FBiH u oblasti zapošljavanja i novim trendovima na tržištu rada.

6.2. Položaj porodica sa djecom

Porodice sa djecom su posebno ranjiva skupina u društvu, pa poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece. U sveobuhvatnoj reformi socijalnog sektora, posebnu pažnju potrebno je posvetiti ovoj kategoriji društva. Prvenstveno je potrebno uskladiti legislativu iz oblasti socijalne i zaštite porodica s djecom s ratificiranim međunarodnim dokumentima - konvencijama, poveljama i standardima, ali i nastaviti s provođenjem mjera kojim se poboljšava dostupnost i kvalitet usluga socijalne i dječije zaštite, posebno u oblasti vaninstitucionalnog zbrinjavanja djece, bolje zaštite socijalno isključene djece, posebno Roma, te bolje podrške djeci s poteškoćama. Takođe je izražena potreba za uspostavljanjem mehanizma za povećanje finansijske podrške djeci što se odnosi na dječiji dodatak i druga primanja koja pripadaju djeci, odnosno porodicama s djecom i na taj način osigura socijalni minimum dovoljan za osnovne potrebe porodica s djecom.

Značajan pravac reforme odnosio se na načine alternativnih oblika zbrinjavanja, s posebnim naglaskom na djecu i transformaciju ustanova koje se bave njihovim zbrinjavanjem te je s tim u vezi donesen Zakon o hraniteljstvu u FBiH, a sa ciljem olakšanja procesa zbrinjavanja djece, prvenstveno djece bez roditeljskog staranja i djece s invaliditetom, kao i odraslih osoba s invaliditetom, te starih ljudi bez porodičnog staranja, a o kojima mogu da se brinu hranitelji, pojedinci ili porodice. Utvrđivanjem jedinstvenog minimuma za budžetsko finansiranje hraniteljstva omogućit će se izjednačavanje naknada, a time i poboljšan kvalitet usluga hraniteljstva, te osigurano izjednačavanje naknada za smještaj i hraniteljstvo u cijeloj FBiH i poboljšan kvalitet usluga hranitelja. Prema posljednjim pokazateljima⁶⁵, od ukupnog broja hraniteljskih porodica u FBiH, 164 na hraniteljstvu ima maloljetne osobe, od čega 10 porodica imaju maloljetna lica sa posebnim potrebama. Ukupan broj maloljetnika smještenih u hraniteljske porodice u 2019. godini iznosio je 246. Najveći broj djece je starosti 15-18 godina (104). Takođe, u 2019. godini, 795 korisnika bilo je smješteno u 12 domova za djecu i omladinu koliko je registrovano u FBiH. Pored toga u dva dječija sela bilo je smješteno 254 djece.

Kada su u pitanju posebni oblici zaštite djece, potrebno je intenzivirati i nastaviti provoditi mjere usmjerene na zaštitu djece od zloupotrebe opojnih droga, duhana i alkohola, nastaviti s mjerama na suzbijanju nasilja nad djecom, maloljetničkog prestupništva i poboljšati

⁶⁴ Prednosti i mogući oblici partnerstva između javnog, civilnog i privatnog sektora, IBHI 2010.

⁶⁵ Izvor podataka: FZS, Socijalna zaštita/skrb 2019.

primjenu mjera, te nastaviti s aktivnostima usmjerenim na prodaju djece, dječiju prostituciju i pornografiju, te edukativnim i promotivnim aktivnostima kojima je cilj jačanje svijesti javnosti o problemima s kojim se suočavaju ranjive grupe (Romi, izbjeglice, azilanti, stranci, djeca bez pratnje). U tu svrhu potrebna je adekvatna podrška institucijama u planiranju konkretnih aktivnosti na poboljšanju zaštite djece od vršnjačkog nasilja, i generalno od nasilja, a na osnovu već donesenih planova smjernica i strategija u Bosni i Hercegovini.

Problem u ostvarivanju prava majki porodilja i neujednačenosti u ostvarivanju prava na naknadu za vrijeme porodiljskog odsustva i dalje je veoma izražen. Obzirom da je pitanje socijalne zaštite, odnosno zaštite porodice sa djecom u podjeljenoj nadležnosti FBiH i kantona, ne postoji propis koji bi na jedinstven način tretirao prava majki porodilja. Isplata naknada za majke porodilje trenutno je vrlo neujednačena. Pitanje naknada zaposlenim porodiljama ne treba tretirati kao socijalnu kategoriju već je potrebno integrirati ga u pravo iz radnog odnosa, dok nezaposlene porodilje treba nastaviti tretirati u sistemu socijalne zaštite. Zakonom o radu Federacije BiH utvrđeno je da žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju do jedne godine, dok se visina porodiljskih naknada utvrđuje propisima kantona. Porodilje zaposlene u javnom sektoru u cijeloj Federaciji BiH primaju porodiljske naknade u 100 postotnom iznosu njihovih prosječnih plaća, dok porodilje zaposlene u realnom i privatnom sektoru primaju naknade od 50-90 posto visine prosječne plaće ili ih uopšte ne primaju. Nezaposlene porodilje svoja, zakonom propisana prava u okviru socijalne zaštite, ostvaruju samo u ograničenom obimu u zavisnosti od ekonomske moći pojedinih kantona ili općina. Naknade su vrlo niske i uglavnom jednokratne.

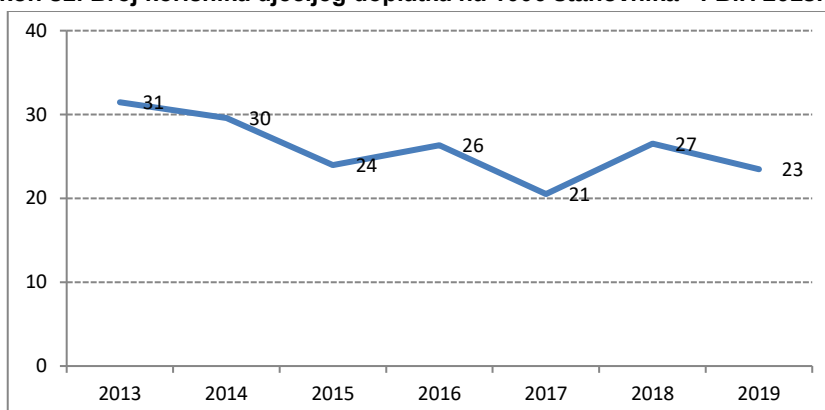
Zaštita porodice sa djecom ima za cilj osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, njihovom osposobljenju za samostalan život i rad.⁶⁶ Temeljna prava koja, u skladu sa zakonom, porodice sa djecom mogu ostvariti, stvaraju dobru osnovu za zaštitu porodice s djecom, ali nisu dovoljna za zaustavljanje negativnih trendova u padu nataliteta, fertiliteta, pravilnom odgoju, odrastanju i obrazovanju djece. Ovako loša situacija u oblasti zaštite porodica sa djecom još više doprinosi usložnjavanju ozbiljnih demografskih i populacijskih problema. Stoga treba intenzivnije raditi na populacijskoj politici i socijalnoj zaštiti porodica s djecom.

Od svih prava⁶⁷ u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, u 2019. godini bilo je 28.306 korisnika sa pravom na dodatak na djecu odnosno 51.427 djece je primalo ovu novčanu naknadu. Po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 20.978.599,43 KM u različitim iznosima zavisno od zakonskih rješenja i ekonomske snage kantona. Kako je već navedeno, financiranje prava na dodatak za djecu po važećem Zakonu se vrši iz budžeta kantona i praćeno je ozbiljnim poteškoćama. Pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva.

⁶⁶Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom

⁶⁷Osnovna prava u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom su: dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnica, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima. Pravo na dječiji doplatok pripada porodici, čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

Grafikon 81: Broj korisnika dječijeg doplatka na 1000 stanovnika - FBiH 2013. - 2019.

Izvor: (FMRSP, FZS, 2019)

Obrađeno: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020

Naknada ženi majci odnosno drugom licu u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, regulisana je i isplaćivala se u svim kantonima. U 2019. godini po ovom osnovu isplaćeno je 45.131.258,40 KM, a pravo je ostvarilo 7.749 lica. Istovremeno po osnovu prava koje ostvaruju nezaposlene porodilje isplaćeno je 6.009.380,02 KM.

Po osnovu prava koja ostvaruju povratnici u mjestima prijeratnog prebivališta na prostoru Bosne i Hercegovine, putem Javnog poziva za 2018/19. godinu, a na ime podrške pronatalitetnoj politici - pomoć porodiljama, 466 porodilja povratnica u Republiku Srpsku ostvarilo je novčanu pomoć⁶⁸.

Od ostalih pomoći u 2019. godini za opremu 2.245 novorođeno djeteta isplaćene su jednokratne pomoći u iznosu od 791.929,75 KM u rasponu od 110,55-500 KM zavisno od kantona, dok je po osnovu pomoći majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci za 1.792 korisnika u četiri kantona (Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosanski-podrinjski i Kanton Sarajevo) izdvojeno 791.929,75 KM⁶⁹.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2019. godine bilo 415.512 djece do 18 godina, što čini 19% stanovništva.

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom zagarantovana su i prava i pomoć za djecu predškolskog i školskog uzrasta. Tako je u 2019. godini po osnovu prava na smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja u dva kantona, Zapadnohercegovačkom i Kantonu Sarajevo) izdvojeno 735.021,11 KM, dok je za osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima u Tuzlanskom kantonu izdvojeno 123.117 KM⁷⁰.

Po osnovu prava koja ostvaruju povratnici u mjestima prijeratnog prebivališta na prostoru Bosne i Hercegovine, dodijeljeno je 349 stipendija studentima – povratnicima u Republiku Srpsku, koji su odabrani putem javnog poziva, dok je 548 učenika (povratnika u RS) srednjih škola, koji pohađaju nastavu u srednjim školama na području Republike Srpske i rubnim

⁶⁸ Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

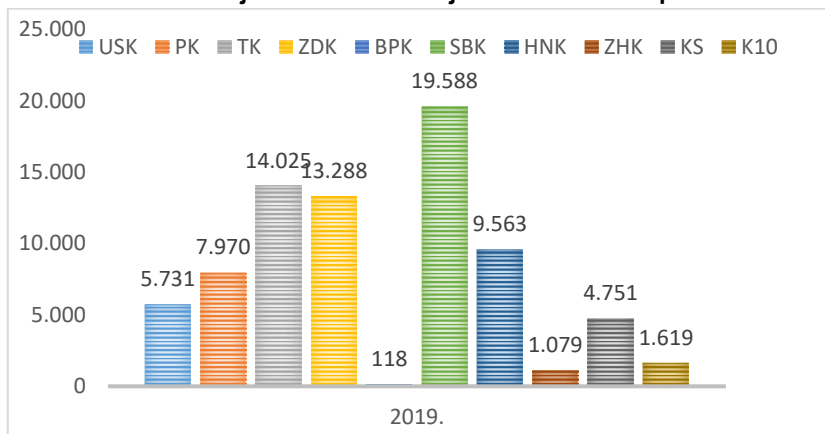
⁶⁹ Pregled broja korisnika i isplaćenih sredstava za pravo na dodatak za djecu, pravo na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta i pravo na pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci dodatnu ishranu majke dojiše u 2019. godini, FMRSP 2020. godinu.

⁷⁰ FMRSP, 2020. godine.

naseljima u Federaciji BiH je dobilo novčana sredstva za sufinansiranje troškova prevoza do škole, za školsku 2018/19. godinu⁷¹.

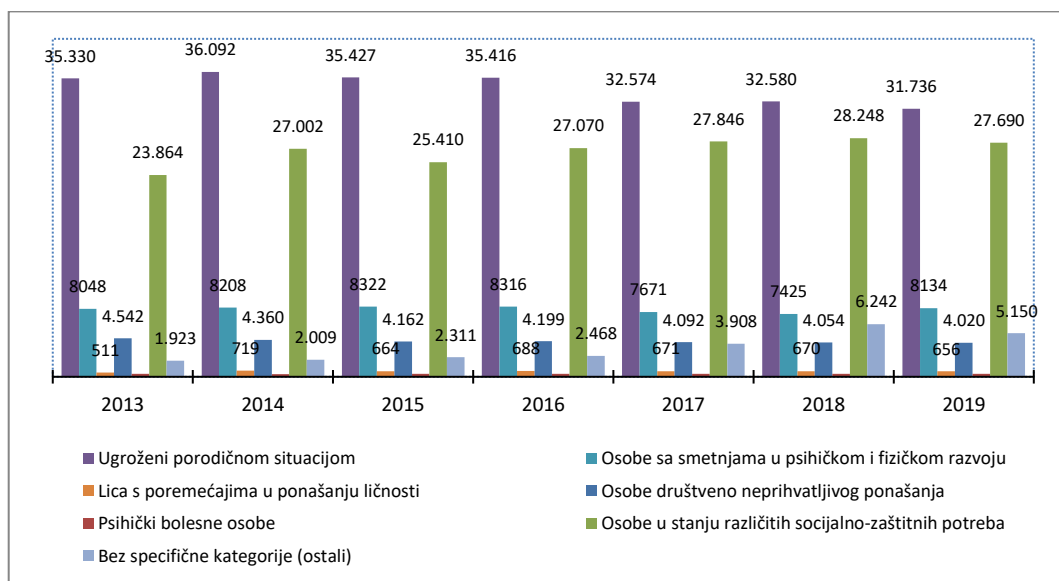
Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2019. godini iznosio je 77.732 i za 2,3% manje u odnosu na 2018. godinu. Maloljetni korisnici čine 23% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnica (46,1%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (FZS, 2020.). Najveći broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite evidentiran je i dalje u Srednjobosanskom kantonu - 19.588 (25,2%).

Grafikon 82: Maloljetni korisnici socijalne zaštite 2019. po kantonima

Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2019.); Obrada: FZZPR 2020.

Grafikon 83: Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama u FBiH 2013. - 2019.

Izvor: (FZS, Socijalna zaštita/skrb, godišnji bilteni 2013. - 2019.)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.

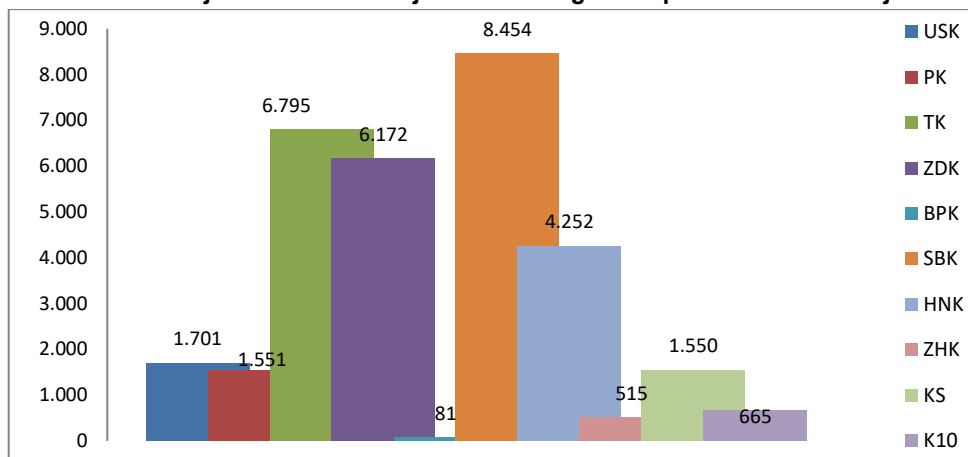
I dalje, najveći udio u ukupnom broju maloljetnih korisnika socijalne zaštite imaju osobe ugroženom porodičnom situacijom 40,8%. Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja⁷², djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno

⁷¹ Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

⁷² Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH, djeca bez roditeljskog staranja su djeca bez oba roditelja, djeca nepoznatih roditelja, djeca napuštena od roditelja, djeca roditelja spriječeni da vrše roditeljsku dužnost i djeca roditelja lišenih roditeljskog prava.

zanemarena djeca. U izvještajnom periodu, najveći udio lica ugroženih porodičnom situacijom čine djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda - 22.358 djece odnosno 70,45%, zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (14,20%). U 2019. godini, najveći broj djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda je u Srednjobosanskom kantonu 6.205, dok je djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama u Tuzlanskom kantonu, 1.148.

Grafikon 84: Maloljetni korisnici socijalne zaštite ugroženi porodičnom situacijom 2019.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019.); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.

Značajan udjel među korisnicima socijalne zaštite čine lica sa smetnjama u duševnom ili tjelesnom razvoju, a koji obuhvataju maloljetnike koji imaju probleme sa vidom, sluhom govorom, tjelesnim oštećenjima kao i probleme u psihičkom razvoju. Takvih lica bilo je 8.134 (10,5%). U 2019. godini, ukupan broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece u FBiH iznosio je 2.295, što je za 3,7% manje u odnosu na 2018. godinu (FZS, 2020.). Na 1.000 stanovnika je evidentirano 1 vaspitno zanemareno i zapušteno dijete. Kao i ranijih godina, najveći broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece prisutan je u Srednjobosanskom kantonu – 3 na 1.000 stanovnika i Posavskom kantonu 1,5 na 1.000 stanovnika.

Maloljetnih lica sa društveno negativnim ponašanjem bilo je 4.020 (5,2%) od čega najveći broj (1.700) su korisnici socijalne zaštite skloni vršenju krivičnih djela i prekršaja. (FZS, 2020.). Na 1.000 stanovnika u FBiH, evidentirano je približno 2 maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Analizirajući stanje po kantonima, može se reći da se situacija nije bitno promijenila u odnosu na prethodnu godinu.

U 2019. godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama u FBiH iznosio je 4.048 što je za 1% više u odnosu na prethodnu godinu (FZS, 2020.).

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH 2015.⁷³ prosječna mjesečna potrošnja po domaćinstvu smanjena je za 164,35 KM u odnosu na 2011. godinu. Stopa siromaštva u FBiH najveća je kod domaćinstava sa 5 i više članova. Ovakva domaćinstva troše 2,3 puta više u odnosu na jednočlana domaćinstva.

Polazeći od toga da je zaštita obitelji sa djecom, djelatnost od posebnog društvenog interesa, koja ima za cilj osiguranje približno jednakih uslova za zdrav i pravilan razvoj djece, kao i pružanje pomoći u realizaciji reproduktivne funkcije porodice, bilo je neophodno preduzimanje hitnih reformskih aktivnosti i mjera u smislu poboljšanja stanja u ovoj oblasti. S tim u vezi pripremljen je i u parlamentarnu proceduru upućen Zakon o podršci porodicama

⁷³ Anketa o potrošnji domaćinstava, FZS - Posljednji raspoloživi podaci

sa djecom u Federaciji BiH kojim se uređuju osnove materijalne podrške porodicama s djecom, utvrđuju se materijalna prava za podršku porodicama s djecom, postupak ostvarivanja prava, uslovi i način za ostvarivanje prava, finansiranje materijalne podrške porodici s djecom, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje podrške porodicama s djecom u Federaciji BiH. Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH uvodi novine u finansiranje ovih prava. Pravo na dječiji doplatok će se prema Zakonu finansirati iz Budžeta FBiH dok će se pravo na novčanu pomoć porodilji koja nije u radnom odnosu finansirati iz budžeta kantona. Pravo na naknadu plaće porodilji u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta će se (nakon što stupi na snagu ovaj Zakon) regulisati propisima iz oblasti zdravstvenog osiguranja.

Preporuke

- Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama);
- Definirati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja;
- Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH;
- Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.

6.3. Obrazovanje

Vizija Incheon deklaracije „Obrazovanje 2030.“, Svjetskog obrazovnog foruma, usvojene u maju 2015. godine, je reforma života kroz obrazovanje, reorganizovanje važne uloge obrazovanja kao glavnog pokretača razvoja, uz ostvarenje drugih predloženih razvojnih ciljeva. Prema univerzalnim ciljevima Agende o održivom razvoju i globalnom sporazumu o klimatskim promjenama „Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development“, jedan od ciljeva je osigurati inkluzivno, pravedno i kvalitetno obrazovanje, te promovirati mogućnost cjeloživotnog učenja za sve. Obrazovanje je najmoćniji put ka održivosti, jer ekonomska i tehnološka rješenja, regulativa i finansijski podsticaji nisu dovoljni.

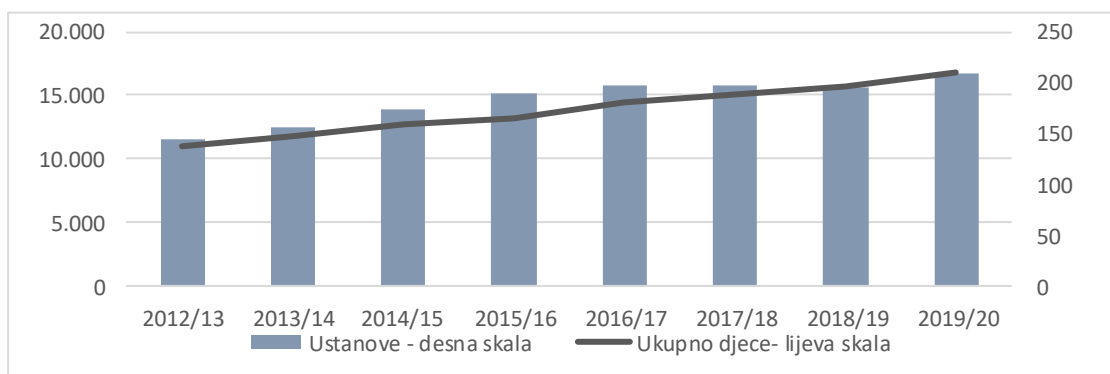
Prema Analitičkom izvještaju Evropske komisije za BiH (2019), transformacija u funkcionalnu tržišnu ekonomiju se često odgađa zbog političkih zastoja i nedovoljne usmjerenosti na ulaganja u obrazovanje. Također se navodi kako je obrazovni sistem zemlje složen i rascjepkan, odnosno nadležnosti su na nivou entiteta i kantona, te zbog toga postoji nedostatak jedinstvenih standarda za obuke nastavnika i ocjenjivanja rada. Nastavni planovi i programi su zastarjeli i neusklađeni s potrebama tržišta rada, što umanjuje konkurentnost studenata.

S tim u vezi, preporuke Evropske komisije se odnose na poduzimanje koraka ka modernizaciji nastavnih planova i programa, pokretanje revizija politika upisa u srednje škole i visokoškolske ustanove s ciljem poboljšanja njihove povezanosti sa potrebama domaćeg tržišta rada, usvajanje i realizovanje dosljedne srednjoročne strategije javnih ulaganja i usmjerenje fiskalne politike na investiranje u obrazovanje kako bi se povećao potencijal rasta zemlje, te podržavanje strukturnih promjena zbog olakšavanja osnivanja

novih preduzeća. Također, potrebno je osigurati socijalnu uključenost u svim fazama obrazovanja. Trebalo bi razviti i implementirati strategije za mlade širom zemlje. BiH bi u sljedećoj godini posebno trebala osigurati potpuno funkcionalan sistem (re)akreditacije visokoškolskih ustanova u cijeloj zemlji, razviti strategiju za strukovno obrazovanje i osposobljavanje koja će se baviti potrebama tržišta rada, te osnovati međusektorsku komisiju za Državni kvalifikacijski okvir. Zakonodavni okvir koji regulira razvoj nauke i istraživanja je fragmentiran i treba ga poboljšati u cijeloj zemlji. Potrebno je sprovesti Strategiju razvoja nauke u Bosni i Hercegovini za period 2017. – 2022., te usvojiti strategiju pametne specijalizacije i identificirati posebne strateške prioritete.

Zaštita i obrazovanje u ranom djetinjstvu se sve više prepoznaje kao presudni temelj za učenje u budućnosti, te jačanje razvoja kognitivnih i nekognitivnih vještina koje utiču na uspjeh u životu. Istovremeno, rezultati istraživanja pokazuju kako uspjeh posebno ovisi od „kvaliteta“ predškolskog odgoja. Obrazovanje i skrb u ranom djetinjstvu postavljaju temelje za uspjeh u životu naročito kod djece iz nepriviligiranih slojeva društva i za djecu koja odrastaju u nepovoljnom okruženju. U 2019/20. godini je evidentirano 16.756 djece koja koriste predškolske ustanove, za 1.034 upisane djece više u odnosu na prethodnu godinu. Broj djece na jednog odgajatelja je 14, a na 1.000 stanovnika iznosi 7,65.

Grafikon 85: Ukupan broj ustanova i broj djece predškolskog obrazovanja u FBiH (2012/13 – 2019/20)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020) Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH vlada veliko interesovanje roditelja za upis djece u predškolske ustanove. Međutim, predškolski odgoj i obrazovanje nisu besplatni i to teško pogađa ekonomski ugrožene porodice, posebno ranjive grupe, kao što su Romi, raseljena lica i druge marginalizirane grupe. U školskoj 2019/20 godini 2.520 djece nije primljeno u vrtiće zbog popunjenog kapaciteta, a i evidentirano je 13 ustanova više u odnosu na prethodnu godinu.

U 2019/20 školskoj godini, prema Informaciji o upisu učenika u osnovne i srednje škole u školskoj 2019/20 godini Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, u Bosansko-podrinjskom kantonu obuhvat djece predškolskim odgojem je 100%, u Zeničko-dobojskom je 100%, u Sarajevskom kantonu 100%, u Tuzlanskom kantonu 96,9%, u Unsko-sanskom kantonu 30,84%, u Hercegovačkoneretvanskom kantonu 26,79%. U K-10 realizira se obavezan program predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu, a obuhvat djece ovim programom je skoro potpun. Za Posavski, Srednjobosanski⁷⁴ i

⁷⁴ Od školske/pedagoške 2019/20. godine u Srednjobosanskom kantonu se počinje primjenjivati obavezni Program predškole za djecu koja će do 1. juna 2020. godine navršiti šest godina života i koja nisu pohađala neku od predškolskih ustanova u godini pred polazak u osnovnu školu

Zapadnohercegovački kanton nisu bili raspoloživi podaci u Informaciji Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, 2019.

Tabela 21. Pokazatelji osnovnog obrazovanja u FBiH (2011/12-2019/20)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	Trend
Broj učenika	206.626	198.999	197.623	190.688	188.430	185.032	184.723	182.986	179.050	
Broj nastavnika	15.437	15.350	15.345	14.908	15.153	15.272	15.119	15.296	15.283	
Broj učenika na 1 nastavnika	13,39	12,96	12,88	12,79	12,44	12,12	12,22	11,96	11,72	
Broj odjeljenja	9.873	9.630	9.697	9.567	9.482	9.437	9.404	9.428	9.310	
Broj učenika u 1 odjeljenju	20,93	20,66	20,38	19,93	19,87	19,61	19,64	19,41	19,23	
Broj škola	1.091	1.087	1.081	1.078	1.078	1.066	1.066	1.058	1.042	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2019/20 iznosi 179.050, što je za 27.576 ili 13,4% manje u odnosu na 2011/12 godinu, a za 2,2% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Broj učenika na jednog nastavnika i prosječan broj učenika u odjeljenju u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja. U 2019/20 godini ukupan broj škola za redovno obrazovanje je iznosio 1.042, što je manje za 16 škola u odnosu na prethodnu godinu, a 49 škola manje u odnosu na školsku 2011/12 godinu. (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Grafikon 86: Obrazovanje na početku 2019/20 školske godine u FBiH

Izvor: FZS, Obrada: FZZPR

Broj nastavnika osnovnog obrazovanja u 2019/20 u odnosu na prethodnu godinu je manji za 13. Najmanji broj učenika na 1 nastavnika evidentiran je u Posavskom kantonu (8,3), K-10 (8,54) i Bosanskom-podrinjskom kantonu (9,87), dok je najveći broj učenika na 1 nastavnika zabilježen u Kantonu Sarajevo (13,67) i Zeničko-dobojskom (12,14).

I dalje, određeni broj djece ostaje izvan školskog sistema. To su djeca posebno ranjivih kategorija poput pripadnika romske nacionalnosti, djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, i to najčešće u ruralnim sredinama, te djeca s posebnim obrazovnim potrebama.

Stopa upisa Roma u obavezno obrazovanje iznosi 72%, što je više u odnosu na prethodne godine, ali je stopa završetka obrazovanja tek 42%.

U svim kantonima u FBiH, srednje obrazovanje regulira se zakonskim okvirima o srednjem obrazovanju učenika normalnog psihičkog i tjelesnog razvoja, te učenika sa posebnim potrebama u psihičkom i tjelesnom razvoju, dopunskom obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju koje se ostvaruje u ustanovama srednjeg obrazovanja. Srednja stručna sprema stiče se u srednjoj školi, javnoj ili privatnoj, ustanovi koja je registrirana

kao gimnazija, srednjoj škola za stručno obrazovanje i obuku (srednja umjetnička škola, srednja tehnička škola, srednja stručna škola, srednja vjerska škola, srednja škola za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, srednjoškolski centar sastavljen od dvije ili više vrsta škola i školski centar sastavljen od različitih nivoa obrazovanja u svojstvu jednog pravnog lica u skladu sa potrebama lokalne zajednice).

Tabela 22. Pokazatelji srednjeg obrazovanja u FBiH (2011/12 - 2019/20)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	Trend
Broj učenika	107.258	111.463	103.491	87.533	82.418	81.199	75.933	76.463	73.029	
Broj nastavnika	8.416	8.908	8.771	8.748	8.568	8.564	8.393	8.401	8.516	
Broj učenika na 1 nastavnika	12,74	12,51	11,80	10,01	9,62	9,48	9,05	9,10	8,58	
Broj odjelenja	4.246	4.386	4.248	3.841	3.744	3.755	3.747	3.684	3.678	
Broj učenika u 1 odjelenju	25,26	25,41	24,36	22,79	22,01	21,62	20,27	20,76	19,86	
Broj škola	200	200	201	202	202	202	204	214	216	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019) (Federalni zavod za statistiku, 2019, str. 344)

Zbog smanjenja upisa učenika u osnovne škole, došlo je i do smanjenja upisa u srednje škole. Jedan od najbitnijih faktora koji je utjecao na smanjenje broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH je pad nataliteta koji je prisutan već niz godina. U školskoj 2019/20 godini, ukupan broj upisanih učenika u srednjim školama je iznosio 73.029 i u odnosu na prethodnu godinu je manji za 3.434 učenika ili 4,5%, a u odnosu na školsku 2011/12 godinu broj učenika je smanjen za 34.229 ili 31,91%.

Prema posljednim podacima Federalnog zavoda za statistiku, najveće smanjenje ukupnog broja učenika u srednjim školama u 2019. godini zabilježeno je u Bosanskoj Posavskoj (7,9%), zatim Unsko-sanskom kantonu (7,5%), K10 (7,4%) i Zeničko-dobojskom (7,3%). U 2019/20, evidentirano je prosječno 8,58 učenika na 1 nastavnika i prosječno 19,86 učenika u jednom odjeljenju srednjih škola. Najveći broj učenika na 1 nastavnika imaju USK (9,7) i SAK (9,3), a najmanji broj HNK (6,5) i BPK (7,4). Najveći prosječan broj učenika u jednom odjeljenju zabilježen je u BPK (21,9) i SAK (21,7), a najmanji u HNK (15,8) i K10 (16,9).

Posmatranjem ukupnog broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH u školskoj 2007/08 i 2019/20 godini, može se konstatovati da je u osnovnim školama 59.837 učenika manje (25%) i srednjim 31.951 učenik manje (30,4%). Gledajući po kantonima, najveće smanjenje broja učenika u osnovnim školama 2019/20 u odnosu na 2007/08 je u Posavskom (53,8%), K10 (38,5%) i USK (38,2%). Najveće smanjenje broja učenika u srednjim školama u 2019/20 godini, u odnosu na 2007/08, je evidentirano u Posavskom kantonu (38,3%), Tuzlanskom kantonu (38,1%) i USK (33,1%).

Tabela 23. Udio učenika u stanovništvu i trend osnovnog i srednjeg obrazovanja (2019/20 - 2007/08)

	Prisutno stanovništvo ⁷⁵		Ukupan broj učenika				Udio učenika u prisutnom stanovništvu (%)				Rast/pad učenika 2019/20 u odnosu na 2007/08 (u %)	
			Osnovno		Srednje		Osnovno		Srednje		Osnovno	Srednje
	2007	2019	2007/08	2019/20	2007/08	2019/20	2007/08	2019/20	2007/08	2019/20		
FBiH	2.328.359	2.190.098	238.887	179.050	104.980	73.029	10,3	8,2	4,5	3,3	-25,0	-30,4
USK	287.878	267.874	31.024	19.176	12.028	8.046	10,8	7,2	4,2	3,0	-38,2	-33,1
POK	41.187	41.346	4.039	1.867	1.598	986	9,8	4,5	3,9	2,4	-53,8	-38,3
TK	496.830	438.811	50.626	36.588	24.354	15.078	10,2	8,3	4,9	3,4	-27,7	-38,1
ZDK	401.796	358.292	42.936	32.671	17.916	12.688	10,7	9,1	4,5	3,5	-23,9	-29,2
BPK	33.662	23.041	2.835	1.885	1.155	832	8,4	8,2	3,4	3,6	-33,5	-28,0
SBK	256.339	249.879	28.604	20.811	11.928	8.011	11,2	8,3	4,7	3,2	-27,2	-32,8
HNK	227.473	216.970	22.628	16.766	9.696	7.328	9,9	7,7	4,3	3,4	-25,9	-24,4
ZHK	82.095	93.385	9.628	7.808	3.956	3.265	11,7	8,4	4,8	3,5	-18,9	-17,5
SAK	419.030	420.496	39.972	37.423	19.701	14.737	9,5	8,9	4,7	3,5	-6,4	-25,2
K-10	82.069	80.004	6.595	4.055	2.648	2.058	8,0	5,1	3,2	2,6	-38,5	-22,3

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019), (Federalni zavod za statistiku, 2019), (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH se i dalje bilježi trend smanjenja upisanih studenata. U 2019/20 godini je ukupno upisano 58.048 studenata što je manje za 22,2% u odnosu na 2011/12 godinu, a u odnosu na prethodnu godinu za 6,8%. Evidentirano je 26,5 upisanih studenata na 1.000 stanovnika.

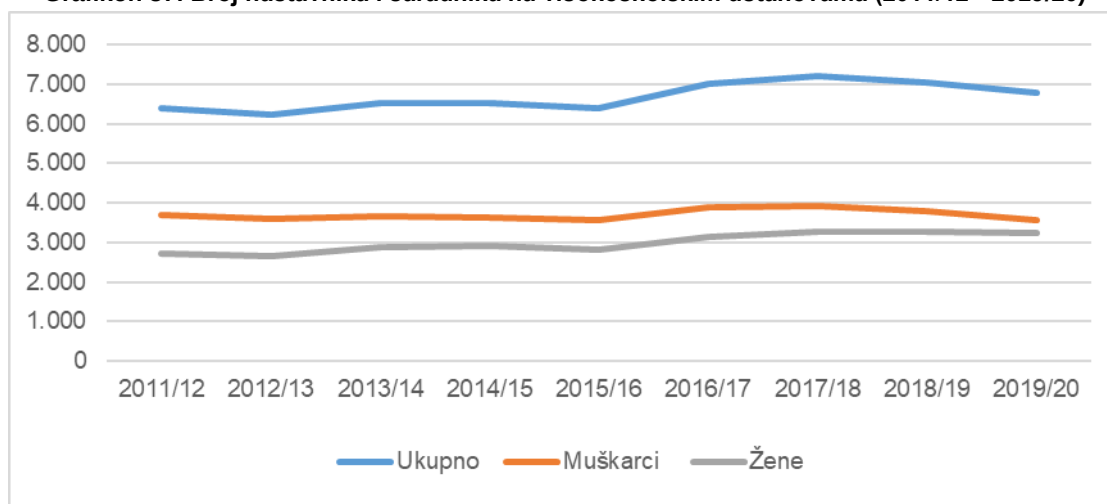
Tabela 24. Upisani studenti na visokoškolskim ustanovama u FBiH (2011/12-2019/20)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
FBiH	74.565	72.460	72.601	71.873	72.112	69.969	66.027	62.285	58.048
KS	33.435	33.910	33.949	34.069	34.673	32.599	29.703	28.842	27.835
HNK	14.541	13.856	15.150	15.046	14.485	14.315	14.120	13.426	11.947
ZDK	4.278	4.151	3.917	3.927	3.687	3.495	3.124	3.173	3.114
USK	4.588	3.896	3.355	3.038	3.011	2.894	2.547	2.322	1.821
TK	13.535	12.147	11.686	11.074	11.231	11.338	10.920	9.956	9.030
SBK	4.188	4.500	4.544	4.688	4.913	5.184	5.487	4.489	4.266
BPK				31	112	144	126	77	35

(Federalni zavod za statistiku, 2020)

U 2019. godini je u FBiH diplomiralo 12.359 studenata, što je za 4,95% (612 studenata) više u odnosu na 2018.godinu. Broj redovnih studenata koji su diplomirali je 9.669 ili 78,23%, 2.511 ili 20,32% su vanredni, a 179 ili 1,45% je broj studenata koji su diplomirali na daljinu. Magistriralo i specijaliziralo je 59 studenata što je 39,79% (39 studenata) manje u odnosu na prethodnu godinu, a doktoriralo je 25 studenata tj. 45,65% (21 student) manje u odnosu na prethodnu godinu. (Federalni zavod za statistiku, 2020)

⁷⁵ Procjena ukupnog broja stanovnika u FBiH po kantonima u 2018. godini, stanje sredina godine

Grafikon 87: Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama (2011/12 - 2019/20)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

U 2019/20 godini, ukupno je zaposleno 6.798 nastavnika i suradnika na visokoškolskim ustanovama (u ekvivalentu pune zaposlenosti broj iznosi 1.115,29). Broj nastavnika i suradnika je manji za 3,7% u odnosu na 2019/20 godinu. Udio muških nastavnika i suradnika je 52,50%, a udio ženskih nastavnika i suradnika je 47,50%. (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Tabela 25. Udio tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu u FBiH po spolu u % (2011. - 2019.)*

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukupno	9	9	9,6	10,2	9,9	10,4	9,7	10	9,3
Žene	7,9	8,1	9,2	9,7	9,7	10	9,4	9,6	9
Muškarci	10,2	10	10,1	10,7	10,2	10,8	10	10,4	9,5

Izvor: (Anketa o radnoj snazi 2019, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2019)

*U tabeli su prikazani udjeli tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu unutar svake od navedenih kategorija

Kreiranje mogućnosti za učenje i sticanje vještina već dugi niz godina se nalazi u srcu globalne politike obrazovanja, jer su obrazovanje i razvoj vještina od suštinskog značaja za podsticanje individualnog i socijalno-ekonomskog rasta i razvoja. Pored značajnih napora i uspjeha u uspostavljanju veoma jasnih načina realizacije cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih, a pogotovo stručnog obrazovanja, EU još uvijek ne uspijeva da razvije dovoljno fleksibilan i potrebama tržišta rada prilagođen sistem obrazovanja, jer se vrijeme od napuštanja obrazovanja do dobijanja prvog posla još uvijek mjeri u godinama. (Despotović, 2017)

Tabela 26. Udio obrazovanih sa srednjom školom i specijalizacijom nakon srednje škole u zaposlenim u FBiH po spolu % (2017. - 2019.)*

	2017	2018	2019
Ukupno	67,9	70,8	69,7
Žene	59,2	63,4	61,4
Muškarci	73,0	75,0	74,7

Izvor: (Anketa o radnoj snazi 2019, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2019)

*U tabeli su prikazani udjeli obrazovanih u zaposlenim unutar svake od navedenih kategorija

Programi Federalnog zavoda za zapošljavanje su fokusirani na nezaposlene osobe koje nemaju potrebna znanja i vještine, posebno kada su u pitanju nove metode i tehnologije rada u sektoru privrede (metaloprerađivačka, drvoprerađivačka, tekstil, turizam i ugostiteljstvo, prerađivačka industrija u najširem smislu), ali i u medicinskom sektoru, građevinarstvu, prehrambenom sektoru i slično. Kroz obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje potiče se rješavanje problema prilagođavanja radne snage i zadovoljavanje stvarnih potreba tržišta rada. Ovim programima se afirmira važnost cjeloživotnog učenja i ulaganje u nova znanja i vještine, i to obostrano, kod radnika i kod poslodavca.

Prema podacima od Federalnog zavoda za statistiku ukupni izdaci za formalno obrazovanje u FBiH, u 2018. godini iznose 958.722.000 KM. Što se tiče strukture, od ukupnih izdataka javni izdaci (budžetski) za obrazovne institucije iznose 865.585.000 KM (90,29%), privatni izdaci iznose 88.325.000 KM (9,21%) i međunarodni izdaci 4.812.000 KM (0,5%). Udio izdataka za formalno obrazovanje kao procenat GDP-a iznosi 4,36%. Od javnih izdataka najveće učešće izdataka su bili izdaci na osnovno obrazovanje i to u procentu od 52,3%. Udio izdataka za stipendije u budžetskim izdacima na obrazovanje iznosi 1,14%, a ukupnim 1,03%. (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Za napredak društva 21. stoljeća znanje treba da bude dostupno svima. Pored zakonske i finansijske podrške obrazovanju odraslih, značajna je i informisanost i motiviranost građana s ciljem sticanja novih znanja i vještina za aktivno uključivanje na tržištu radne snage.

Kada je upitanju cjeloživotno obrazovanje, u FBiH postoji veliki broj centara za obrazovanje odraslih poput centara u Tuzlanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tuzli, Centar za obrazovanje odraslih Gračanica i Centar za obrazovanje i obuku tehničke struke Živinice), u Zeničko-dobojskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tešnju – Agencija za razvoj općine Tešanj - TRA i Centar za obrazovanje odraslih u Zenici „OdusGreen“), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (Srednja škola s pravom javnosti "Obrazovni centar" Mostar), u Zapadnohercegovačkom Kantonu (Srednja strukovna škola s pravom javnosti Centar za obrazovanje Široki Brijeg, Privatna srednja strukovna škola „LIBAR“ Široki Brijeg, „Veritas“ Obrazovanje odraslih Široki Brijeg), u Unsko-sanskom kantonu (Katolički školski centar "Ivan Pavao II" Bihać- Centar za obrazovanje odraslih „SAPIENTIA“), u Srednjo-bosanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Travnik), u Kantonu Sarajevo (Centar za edukaciju, razvoj i istraživanje Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, JU Srednja škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti, JU Srednja škola za saobraćaj i komunikacije, JU „Bosanski kulturni centar“ Kantona Sarajevo, Centar za edukaciju i treninge "AZUR", CPCD - SMART centar za obrazovanje odraslih, Internacionalni Univerzitet u Sarajevu - Centar za cjeloživotno učenje - IUS Life, Ustanova za obrazovanje odraslih "Nova zanimanja", Centar za edukaciju "DIZART", JU Srednja građevinsko-geodetska škola, JU Srednja škola za okoliš i drvni dizajn, JU Srednjoškolski centar Hadžići, Privredna komora Kantona Sarajevo, JU Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Sarajevo, Centar za obrazovanje odraslih SERDA, TRI D Centar za obrazovanje, JU Srednja škola metalnih zanimanja, Privatna ustanova za obrazovanje odraslih „Senad Hair Academy“, Centar za edukaciju "Centrotrans", Sarajevo, JU Srednjoškolski centar "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš, BH Centar za obrazovanje odraslih, Multicom d.o.o - Centar za poslovnu edukaciju, Šabić d.o.o. - Pravni subjekat za obrazovanje odraslih, Centar za edukaciju i istraživanje "Nahla", JU Osnovna škola

"Džemaludin Čaušević" - formalno obrazovanje, Centar za obrazovanje i poduzetništvo⁷⁶⁾ i dr. U Republici Srpskoj je uspostavljen Zavod za obrazovanje odraslih.

Tabela 27. Stanovništvo 15 - 64 starosne dobi sa tercijarnim obrazovanjem (u %)

	2015	2016	2017	2018	2019
EU -28	26,9	26,5	26,0	25,5	24,9
Bugarska	22,2	21,9	21,4	21,5	21,9
Mađarska	21,9	21,8	21,1	20,2	20,0
Rumunija	29,4	28,0	27,0	26,3	25,1
Slovačka	14,6	14,3	14,8	14,4	14,5
BiH	9,5	10,0	9,5	9,8	9,6
FBiH	9,9	10,4	9,7	10,0	9,3
RS	8,6	9,3	9,2	9,4	10,2

Izvor: (EUROSTAT, 2020) (Agencija za statistiku BiH, 2019) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

EU 28, u 2019. godini bilježi blago smanjenje udjela tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu (od 15 do 64 godine) i iznosi 24,9%. Otkako je uveden Bolonjski proces postignut je značajan napredak u sistemima višeg obrazovanja sa posebnim reformama u strukturi stepena i sistema osiguranja kvaliteta. Institucije za više obrazovanje su najvažniji partneri EU strategije koja vodi napretku i održavanju rasta.

Tabela 28. Zaposleni sa tercijarnim obrazovanjem u ukupno zaposlenim (%)⁷⁷

	2015	2016	2017	2018	2019
EU – 28	33,4	33,9	34,4	35,1	36,0
Bugarska	32,2	32,4	31,4	31,6	31,1
Mađarska	26,9	26,1	25,8	26,7	27,3
Rumunija	20,8	21,1	21,1	21,1	21,7
Slovačka	23	23,5	24,6	25,9	27,3
BiH	17,6	17,8	16,8	16,9	16,0
FBiH	20,1	20	18,2	18,8	17,7
RS	13,7	14,6	14,6	14,3	13,7

Izvor: (EUROSTAT, 2020) (Agencija za statistiku BiH, 2019) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

Strateška opredjeljenja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke u oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u 2019. godini odnose se na afirmiranje obrazovanja zasnovanog na ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje, uklanjanje prepreka za pristup i ravnopravno učešće u obrazovanju svih učenika i odraslih polaznika, poboljšanje usklađenosti obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, naučnotehnoški razvoj i promociju cjeloživotnog učenja, poboljšanje uvjeta rada odgojno-obrazovnih ustanova u Federaciji BiH, stvaranje pretpostavki za veći obuhvat djece sistemom obrazovanja i ujednačavanje uvjeta odgoja i obrazovanja u Federaciji BiH, izjednačavanje dostupnosti svih nivoa obrazovanja za sve građane i saradnju sa domaćim

⁷⁶ Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo (2020) **Obrazovanje odraslih** <https://mon.ks.gov.ba/tip/ustanove-obrazovanja-odraslih?page=2> posjećeno [juni 2020.]

⁷⁷ Zaposleni životne dobi od 15-64 godina

i međunarodnim institucijama i organizacijama u oblasti unapređenja obrazovanja u Federaciji BiH. (Vlada FBiH, 2019)

Prema Izvještaju o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, u FBiH su identifikovani problemi u oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja poput nedovoljne spremnosti na saradnju od strane pojedinih kantonalnih ministarstava obrazovanja u provođenju planiranih aktivnosti, kao i nedovoljne senzibiliziranosti nastavnog osoblja, stručnih saradnika i menadžmenta u obrazovnim ustanovama pri provođenju predloženih programa i provođenju reformi u obrazovanju. Dodatni otežavajući faktor provođenja reformi obrazovnog sistema su i kašnjenja uplata odobrenih transfera.

U Izvještaju o radu Vlade FBiH za 2019. godinu se navodi: „Izazovi u realizaciji postavljenih ciljeva u ovoj oblasti nastali su kao posljedica kašnjenja i neusvajanja budžeta, rebalansa budžeta, povećanja cijena smještaja i ishrane studenata, nedovoljnog broja kvalitetnih aplikacija ciljnih grupa studenata i studentskih organizacija prema utvrđenim kriterijima, nezainteresiranosti kantonalnih ministarstava obrazovanja za izradu zakonskog okvira.„ Prema istom Izvještaju poteškoće u ostvarenju postavljenih ciljeva u ovoj oblasti nastajale su zbog smanjenja budžeta za 50%, nedovoljnog uključivanja studenata u naučno-istraživački rad, nedostatnog i neadekvatno riješenog finansiranja visokog obrazovanja, loše motiviranosti univerzitetskog osoblja, nedostatka kvalitetnog administrativnog kadra za podršku aktivnostima međunarodne saradnje, mobilnosti studenata, nezainteresiranosti za uključivanje u različite međunarodne mreže i projekte i sl., neadekvatnog praćenja provođenja odluka i zakona, nezadovoljavajuće komunikacije i koordinacije između univerzitetskih ustanova, nezadovoljavajuće saradnje s privredom, nezadovoljavajuće zajedničke infrastrukture – nepostojanja centra za cjeloživotno učenje, centra za transfer tehnologija i sl. (Vlada FBiH, 2020)

Preporuke

- Potrebno je svoj djeci predškolskog uzrasta osigurati mogućnosti da budu uključena u programe predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu;
- Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBiH;
- Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa;
- Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika;
- Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju;
- Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe;
- Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;

- Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškolovavanja, usavršavanja i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta,
- Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih;
- U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba;
- Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem;
- Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.

6.4. Zdravstvena zaštita

Koncept razvoja zdravlja je jedna od najvažnijih determinanti rasta i razvoja jedne zemlje. Zdravstvo i razvoj su tijesno povezani. Nedovoljni razvoj vodi siromaštvu, a i neodgovarajući razvoj rezultira prekomjernom potrošnjom. Veza zdravstva, okruženja i socio-ekonomskog unaprjeđenja zahtjeva intersektorske napore (obrazovanje, stambena pitanja, javni radovi i društvene zajednice kao što su poslovne, školske, univerzitetske, religijske, civilne i kulturne organizacije) u cilju osiguranja održivog razvoja. Samo zdrava populacija može postići svoj potpuni ekonomski razvoj. Inovacije i visoko kvalifikovana radna snaga su stubovi razvoja sektora zdravstva. Također, pored velikog značaja zdravstvene zaštite, veliki je značaj porodice, prijatelja i zajednice, jer medicina liječi tjelesno, a najbliži svojom nesebičnošću pomažu jačati duhovnu snagu oboljelih, što je u liječenju i kvaliteti života jednako važno. Kvalitet života se može povezati i sa životnim navikama. Većina zastupljenih bolesti u BiH sadrži bihevioralne faktore rizika kao što su konzumacija duhana, nepravilna prehrana, tjelesna neaktivnost i štetna upotreba alkohola. Zdravstveni efekti ekonomskih strategija bi se trebali fokusirati na efekte raznih ekonomskih politika. Glavni kriterij za prosuđivanje zdravstvenih efekata ekonomskih politika je to kako one utiču na ranjive skupine, poboljšanje cjelokupne zdravstvene zaštite i finansijsku održivost zdravstvenog sektora.

Aktivnosti Federalnog ministarstva zdravstva u 2019. godini su bile usmjerene na ostvarenje pet strateških ciljeva, a to su:

- Ojačati mehanizme neophodne za uspostavljanje efikasnog i savjesnog upravljanja u zdravstvu i ojačati upravljanja zdravstvenim sustavom,
- Učiniti zakonodavno-pravni okvir efikasnijim kroz usklađivanje sa reformskim ciljevima FBiH propisima EU,
- Ojačati primarnu, specijalističko-konzultativnu i bolničku zdravstvenu zaštitu,
- Ojačati ulogu javnoga zdravstva i,
- Unaprijediti farmaceutski sektor i oblast kemikalija i biocida. (Vlada FBiH, 2018).

U izvještajnom periodu su ostvarene aktivnosti Federalnog ministarstva zdravstva poput izrade Prednacrt zakona o zaštiti mentalnog zdravlja, pripreme stručne osnove za Prednacrt zakona o biocidima, kao i Prednacrt zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti. Prema Zakonu o liječenju neplodnosti biomedicinski pomognutom oplodnjom formirano je Povjerenstvo za primjenu postupaka biomedicinski pomognute oplodnje (urađene su Smjernice za biomedicinski pomognutu oplodnju, donesene su tri naredbe, pet

odluka, četiri nova pravilnika, 11 pravilnika o izmjenama ili dopunama važećih pravilnika i jedno uputstvo). Centar za transplantacijsku medicinu radi na jačanju mreže za transplantaciju u FBiH. Donešene su odluke Vlade FBiH na temelju Zakona o lijekovima i Zakona o ljekarničkoj djelatnosti i to su: Odluka o Listi lijekova obaveznog zdravstvenog osiguranja FBiH, Odluka o Listi lijekova u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti FBiH i Odluka o Listi lijekova fonda solidarnosti FBiH. Pored toga što je u FBiH ujedinjeno tržište esencijalnih lijekova, te postignut napredak u ovoj oblasti u odnosu na prethodno stanje, i dalje je prisutan određeni stupanj različitosti kantonalnih listi lijekova i prava na lijekove osiguranika po kantonima. U izvještajnom periodu, kontinuirano se pratila primjena Naredbe o standardima i normativima zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u FBiH. (Vlada FBiH, 2020)

U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH⁷⁸, Strateški plan razvoja zdravstva produžen je do kraja 2020. godine, a naredni planski period će biti od 2021. do 2027. godine. (Federalno ministarstvo zdravstva, 2020)

Prema Analitičkom izvještaju Evropske Komisije za BiH (2019), propise o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti treba uskladiti sa *acquis-em* na svim nivoima vlasti. Nadležne institucije djelimično su provele mjere za promoviranje zdravog načina života u vezi sa prevencijom neprenosivih bolesti. Preventivne mjere u vezi sa prevencijom zloupotrebe droga i smanjenjem štete od zloupotreba droge se provode kroz obrazovanje i aktivnosti NVO-a. FBiH nema rješenje za registre za rak ili programe skrininga za liječenje raka, zbog neadekvatnog zakonodavstva i nedostatka finansijskih kapaciteta. BiH je u početnoj fazi pripreme djelovanja u oblasti zaštite potrošača i javnog zdravlja.

Također, navedene su preporuke da je u narednoj godini (2020) potrebno usvojiti propise na svim nivoima koji zabranjuju pušenje na javnim mjestima u skladu sa *acquis-em* i ratificirati protokol za uklanjanje nezakonite trgovine duhanom, provesti procjenu o stanju zaraznih bolesti, uspostaviti sistem nadzora u oblasti supstanci ljudskog porijekla s ciljem da se osigura efikasna koordinacija u cijeloj zemlji i uskladiti Zakon o zaštiti potrošača na državnom nivou sa *acquis-em*. (Evropska komisija, 2019, pp. 155-157)

U skladu sa ILO (2017) direktna i indirektna zdravstvena zaštita je esencijalna za postizanje većine ciljeva održivog razvoja (SDG). Omogućeni zakonski okvir obezbjeđuje zdravstvenu pokrivenost, dovoljno javno finansiranje i odgovarajuću ponudu zdravstvenih radnika sa dobrim radnim uslovima i kvalitetnim uslugama, što ima potencijal smanjenja mortaliteta i poboljšanja zdravstvenog stanja stanovništva. Sa gledišta postizanja univerzalne zdravstvene pokrivenosti ovo doprinosi rastu ekonomske uključenosti na osnovu bolje produktivnosti i stvaranju odgovarajućih poslova za zdravstvene radnike koji su danas potrebni u svijetu.

Prema zadnje raspoloživim preliminarnim zdravstveno statističkim podacima od Federalnog zavoda za javno zdravstvo, u FBiH u 2019. godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 26.811 zaposlenih ili 1.224 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što je za 0,02% manje u odnosu na prethodnu godinu.

⁷⁸ Službene novine Federacije BiH broj 32/17: Član 37. stav (1) Zakona: „postojeći strateški dokumenti ostaju na snazi do stupanja na snagu novog ciklusa planiranja sukladno odredbama člana 27. ovog Zakona“

Tabela 29. Zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2012. – 2019.)

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Trend 2012-2019
Ukupno zaposleni (1=2+3+4)	1	1.118	1.121	1.133	1.132	1.203	1.196	1.221	1224	
Zdravstveni radnici (2=5+6+7+8)	2	791	802	815	809	862	861	879	894	
Zdravstveni saradnici	3	15	15	16	17	18	18	19	17	
Administrativni i tehnički saradnici	4	311	304	301	306	323	317	323	313	
Doktori medicine	5	193	198	205	204	216	219	224	233	
Stomatolozi	6	25	25	25	25	27	27	27	28	
Magistri farmacije	7	13	14	14	14	15	15	17	16	
Zdravstveni tehničari	8	559	565	571	566	605	600	611	617	
Doktori (PZZ)	9	64	66	66	67	71	74	74	81	
Doktori (bolnička)	10	94	97	100	100	105	103	103	104	

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada:FZZPR

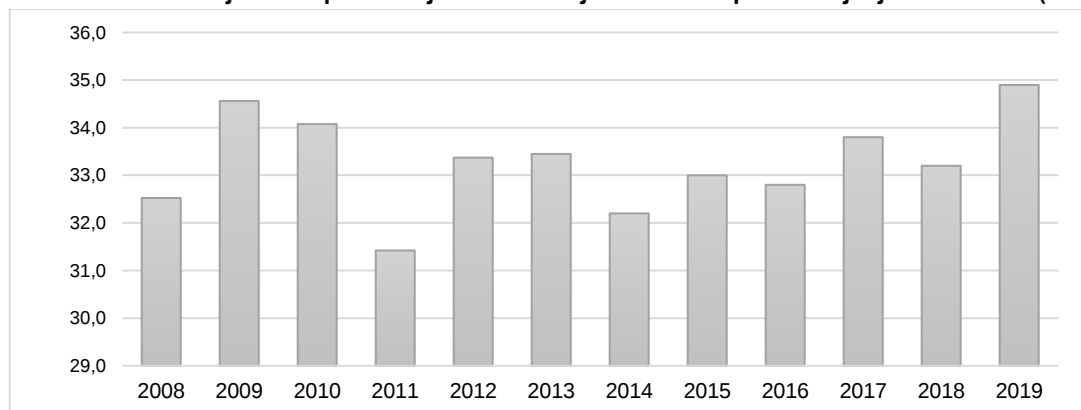
Tabela 30. Doktori medicine/100.000 stanovnika (2015. - 2018.)⁷⁹

	2015	2016	2017	2018
Bugarska	404,54	413,76	424,49	421,71
Njemačka	413,93	418,65	424,88	431,09
Hrvatska	319,15	323,65	336,21	344,06
Srbija	-	295,44	295,88	298,23
Crna Gora	235,63	255,34	265,11	276,41
Slovenija	282,53	301,4	310,11	317,81
FBiH	204	216	219	224

Izvor: (EUROSTAT, 2020) (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada:FZZPR

U 2019. godini, u FBiH na 100.000 stanovnika evidentirano je ukupno 233 doktora medicine, što je blago više u odnosu na prošlu godinu. Zabilježeno je 28 doktora stomatologije i 16 magistara farmacije na 100.000 stanovnika. Ukupno je zaposleno 617 medicinskih sestara/tehničara na 100.000 stanovnika, što je blago više u odnosu na 2018. godinu.

Grafikon 88: Udio ljekara u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ukupnom broju ljekara u FBiH (u %)

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada:FZZPR

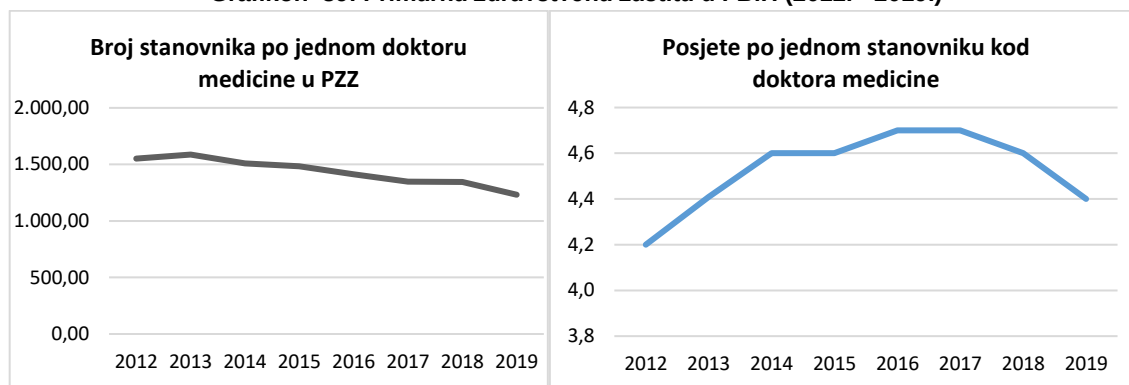
U 2019. godini, prema zadnjim raspoloživim preliminarnim zdravstveno statističkim podacima FZZJZ (2020) u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (PZZ: obiteljska medicina, opća medicina, pedijatrija, školska medicina, pneumoftiziološka zaštita⁸⁰, medicina rada, hitna

⁷⁹ Posljednji raspoloživi podaci prema EUROSTATU su do 2018. godine, te iz tog razloga uporedni pregled ovog indikatora za FBiH i zemlje EU nije prikazan za 2019. godinu.

⁸⁰ Primjena preventivnih i dijagnostičko-terapijskih metoda u domu zdravlja i kući

pomoć, patronaža) je radila trećina ukupnog broja zaposlenih doktora medicine (34,9%), a medicinskih sestara/tehničara 25,3%. Na 100.000 stanovnika je radio 81 doktor medicine i 156 medicinskih sestara/tehničara. Prisutne su razlike u pokrivenosti stanovništva timovima primarne zdravstvene zaštite.

Grafikon 89: Primarna zdravstvena zaštita u FBiH (2012. - 2019.)

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada: FZZPR

Registriran je lagani porast broja liječnika i medicinskih sestara/tehničara u PZZ na 100.000 stanovnika. U 2019. godini najveći broj doktora medicine je bio u Bosansko-podrinjskom kantonu (147/100.000), Tuzlanskom kantonu (107/100.000) i Kantonu Sarajevo (97/100.000), dok je najmanji broj doktora registrovan u Kantonu 10 (31/100.000), Unsko-sanskom kantonu (47/100.000) i Srednjobosanskom (56/100.000).

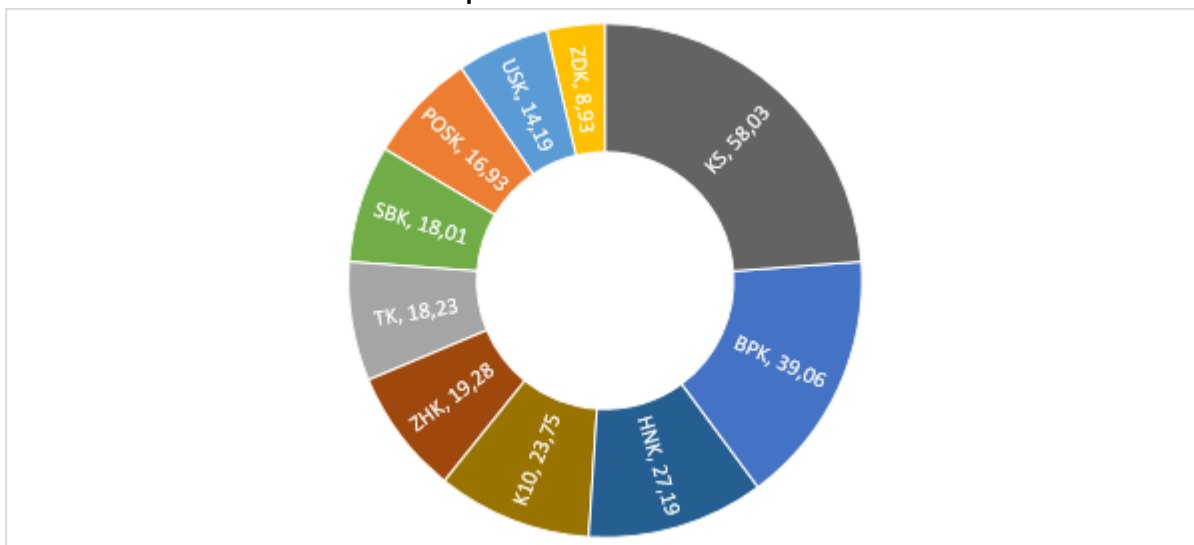
Prema preliminarnim zdravstveno statističkim podacima, evidentirano je 1.232 stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ, u FBiH, u 2019. godini. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru je u Kantonu 10 (3.200) i Unsko-sanskom kantonu (2.109 stanovnika), a najmanji u Bosansko-podrinjskom (678 stanovnika).

Također, posljednih godina u PZZ, evidentirano je blago smanjenje posjeta po stanovniku kod doktora medicine. U PZZ je u izvještajnoj godini u prosjeku ostvareno 4,4 posjeta po jednom stanovniku kod doktora medicine, malo manje nego prošle godine. Najveći broj posjeta ostvaren je u Bosansko-podrinjskom kantonu, a najmanji u Kantonu 10. U 2018. godini po jednom doktoru medicine, u PZZ, u FBiH ostvareno je u prosjeku 34 posjeta dnevno, a u 2019. u skladu sa preliminarnim zadnje raspoloživim statističkim zdravstvenim podacima 23,46 posjeta dnevno.

U izvještajnoj godini je ukupno zabilježen 551 doktor stomatologije (25/100.000 stanovnika). Stomatoloških sestara i zubnih tehničara je bilo ukupno 615 (28/100.000). U 2019. godini, prema prvim preliminarnim zdravstveno statističkim podacima, evidentirane su ukupno 202 stomatološke ambulante u javnom sektoru, što predstavlja smanjenje za 78 ili 38,6% ambulanti u odnosu na 2018. godinu.

Najveći broj doktora stomatologije je zabilježen u Kantonu Sarajevo (58/100.000), a najmanji u Zeničko-dobojskom kantonu (9/100.000) i Unsko-sanskom kantonu (14/100.000).

Grafikon 90: Doktori stomatologije u PZZ u FBiH po kantonima, 2019. godina, stopa na 100.000 stanovnika

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada: FFZPR

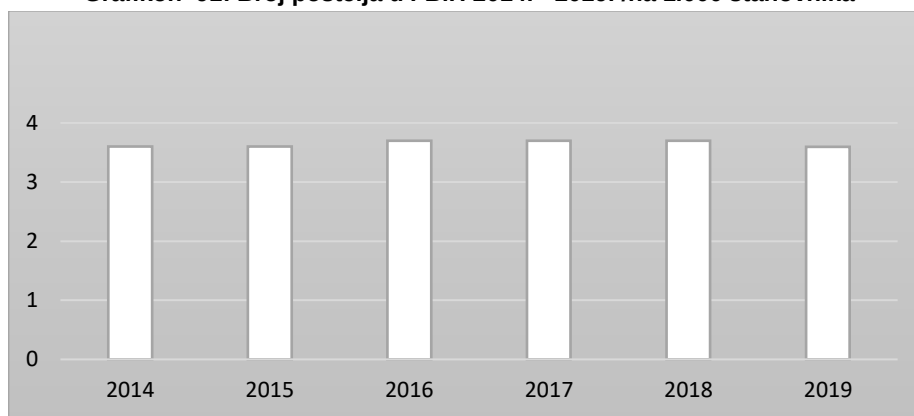
Na jednog doktora stomatologije je u prosjeku dolazilo 3.975 stanovnika. Kao i prethodnih godina, najveći broj stanovnika po jednom doktoru stomatologije je zabilježen u Zeničkodobojskom kantonu, a najmanji u Kantonu Sarajevo. Po jednom doktoru stomatologije, u prosjeku je ostvareno 6,05 posjeta dnevno, manje nego prethodnih godina. Po jednom stanovniku u prosjeku je ostvareno samo 0,35 posjeta stomatologu, što je veoma nezadovoljavajuće. Prosječan broj posjeta stomatologu po stanovniku, u svim kantonima FBiH, je veoma nizak, sa najvećim brojem posjeta u Bosansko-podrinjskom kantonu (0,98 posjeta) i Kantonu Sarajevo (0,64 posjeta). Najmanji broj posjeta je u Unsko-sanskom kantonu (0,06 posjeta), Zeničko-dobojskom kantonu (0,23 posjeta) i Hercegovačko-neretvanskom kantonu (0,25 posjeta).

Prema preliminarnim zdravstveno statističkim podacima u FBiH za 2019. godinu evidentiran je veći broj doktora u specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti nego prethodnih godina, odnosno 64 doktora medicine na 100.000 stanovnika. Broj medicinskih sestara/tehničara je nešto veći (77,62/100.000), a broj zdravstvenih saradnika je manji (1,82/100.000) u odnosu na prethodnu godinu. Broj posjeta specijalističko-konsultativnoj zaštiti po stanovniku je manji nego prethodne godine.

Na 100.000 stanovnika bolničku zaštitu su, u 2019. godini, pružala 104 doktora medicine i 250 medicinskih sestara/tehničara. Učešće primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom u ukupnoj potrošnji za zdravstvenu zaštitu iznosi 15,4%, dok učešće za bolničku zdravstvenu zaštitu iznosi 29,4% i ujedno je najveće procentualno učešće u potrošnji za zdravstvenu zaštitu.

U izvještajnoj godini, ukupno su evidentirane 29 bolničke ustanove (kantonalne bolnice, kliničke bolnice, klinički centri, specijalne bolnice, lječilišta, medicinski centar, zavodi za bolesti ovisnosti). U bolničkim ustanovama je radilo 44,84% svih doktora medicine i 40,52% svih medicinskih sestara/tehničara.

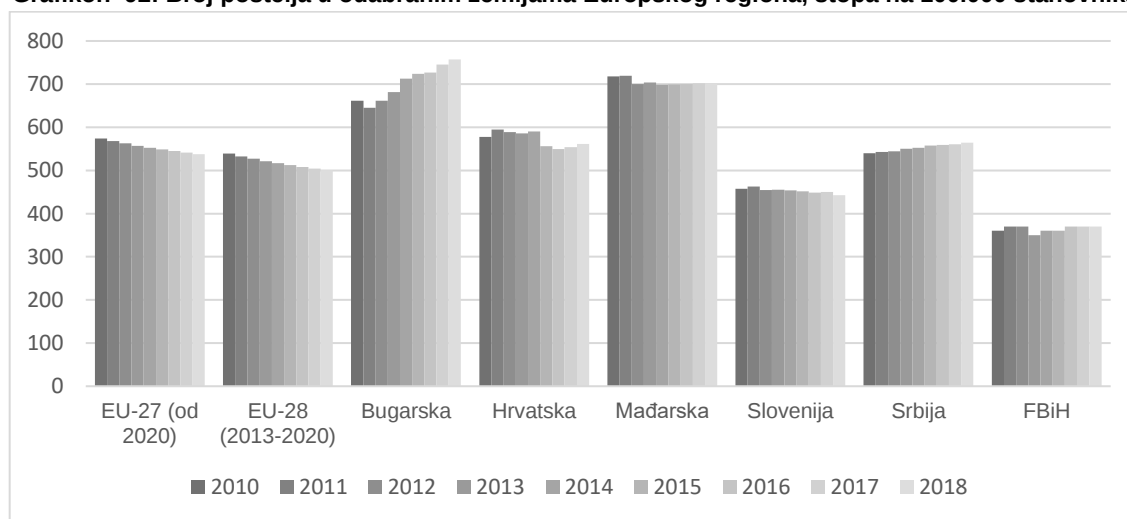
Grafikon 91: Broj postelja u FBiH 2014. - 2019. /na 1.000 stanovnika

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada: FZZPR

U 2019. godini, u FBiH je bilo 359 bolničkih postelja na 100.000 stanovnika što je manje za 82 postelje ili 1,03% nego prethodne godine. U poređenju sa EU-27 (od 2020. godine), u 2018. godini (537/100.000), kao i u odnosu na zemlje u okruženju, FBiH ima značajno manje postelja. U izvještajnoj godini, najveći broj postelja u FBiH ima Srednjobosanski kanton (5/1000), Hercegovačko-neretvanska županija (4,8/1000) i Kanton Sarajevo (4,5/1000).

Grafikon 92: Broj postelja u odabranim zemljama Europskog regiona, stopa na 100.000 stanovnika

Izvor: EUROSTAT, 2020, Hospital beds by type of care,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_rs_bds/default/table?lang=en Accessed date: 05.10.2020.

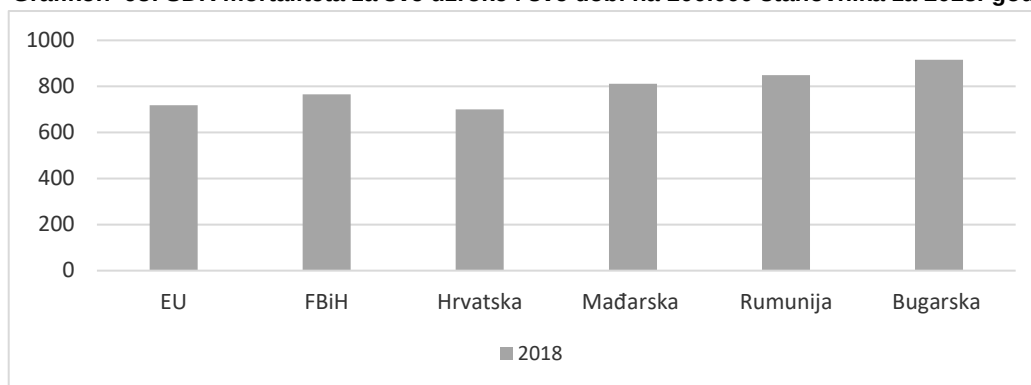
Obrada: FZZPR

Prema zadnjim raspoloživim zdravstveno statističkim podacima u FBiH, u 2019. godini stopa mortaliteta⁸¹ je iznosila 10‰ i skoro je ista kao i prethodne godine (9,8‰). Prema zadnjim raspoloživim podacima, u 2018. godini SDR (standardizirana stopa mortaliteta)⁸² za sve uzroke i sve dobne grupe na 100.000 stanovnika iznosila je 766,2 i nešto je lošija u poređenju sa prosjekom EU i Hrvatskom, dok je niža u odnosu na Mađarsku, Rumuniju i Bugarsku.

⁸¹ Opća (gruba) stopa mortaliteta tretira populaciju sredinom godine

⁸² Najčešće se koriste svjetska ili europska standardna populacija, radi poređenja različitih socio-demografskih obilježja populacija. Upotrebljava se radi eliminisanja efekata različite starosne strukture umrlih

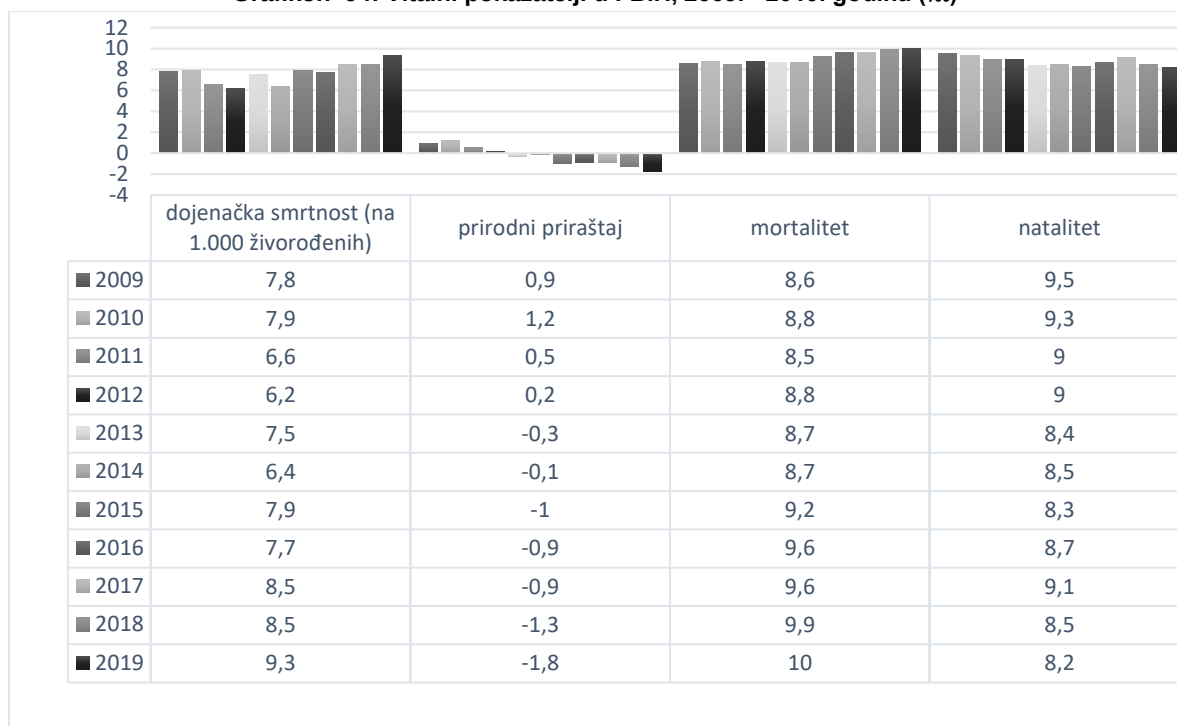
Grafikon 93: SDR mortaliteta za sve uzroke i sve dobi na 100.000 stanovnika za 2018. god.

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019) Obrada: FZZPR

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, vodeći uzroci smrti stanovništva FBiH, u 2019. godini, su oboljenja cirkulatornog sistema (I00-I99) s udjelom od 47,95% svih uzroka, slijede maligne neoplazme (C00-C97) s 22,10% udjela. Slijede simptomi, znaci i nenormalni klinički nalazi i laboratorijski nalazi koji nisu drugdje klasificirani (R00-R99) sa 5,85%, endokrina i metabolička oboljenja sa poremećajima u ishrani (E00-E90) sa 5,82%, oboljenja respiratornog sistema (J00-J99) 5,82%, oboljenja digestivnog trakta (K00-K93) 2,64%, nepoznato 2,59%, povrede, trovanja i druge posljedice spoljašnjih uzroka (S00-T98) 2,03% i ostali vodeći uzroci smrti 5,44%. (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Grafikon 94: Vitalni pokazatelji u FBiH, 2009. - 2019. godina (%)

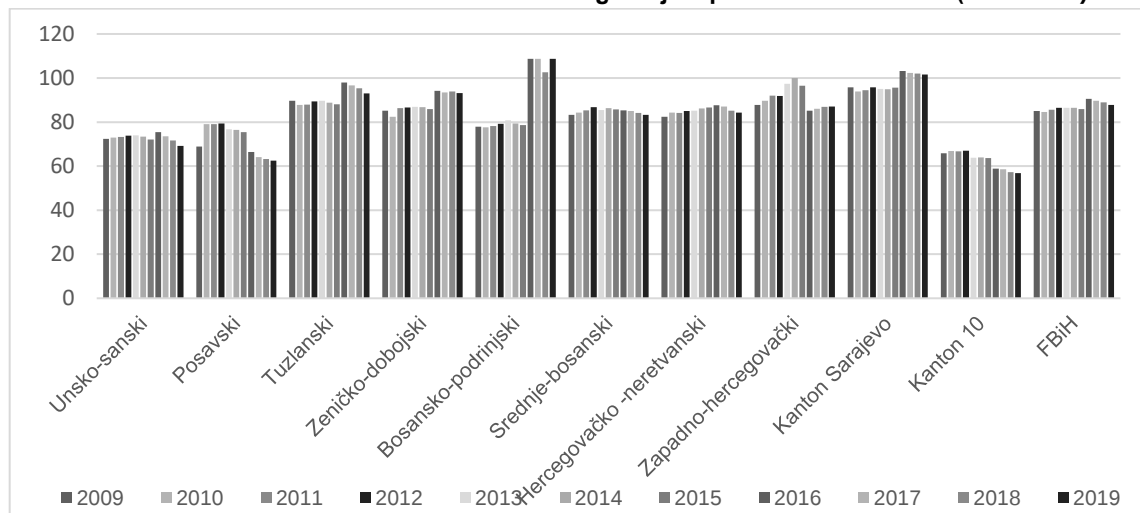

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada: FZZPR

U FBiH, u izvještajnoj godini, prirodni priraštaj je negativan i iznosi -1,8‰, i dalje se smanjuje u odnosu na prethodne godine. Stopa nataliteta (8,2/1.000 stanovnika) bilježi smanjenje u odnosu na prošlu godinu (8,5‰) i spada u kategoriju niskog nataliteta. Stopa mortaliteta iznosi 10‰. (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020)

U izvještajnoj godini, registrovano je ukupno 1.923.491 osiguranih lica što je u odnosu na 2018. godinu za 1,5% manje. Zdravstvenim osiguranjem na nivou FBiH obuhvaćeno je 87,83% stanovništva. Od 2016. godine, kad je obuhvat zdravstvenim osiguranjem iznosio 90,61%, se bilježi smanjenje. I dalje, najveći stepen obuhvata osiguranjem je u Bosansko-podrinjskom (108,78%)⁸³ i Kantonu Sarajevo (101,61%), a najmanji u Kantonu 10 (56,82%) i Posavskom kantonu (62,46%).

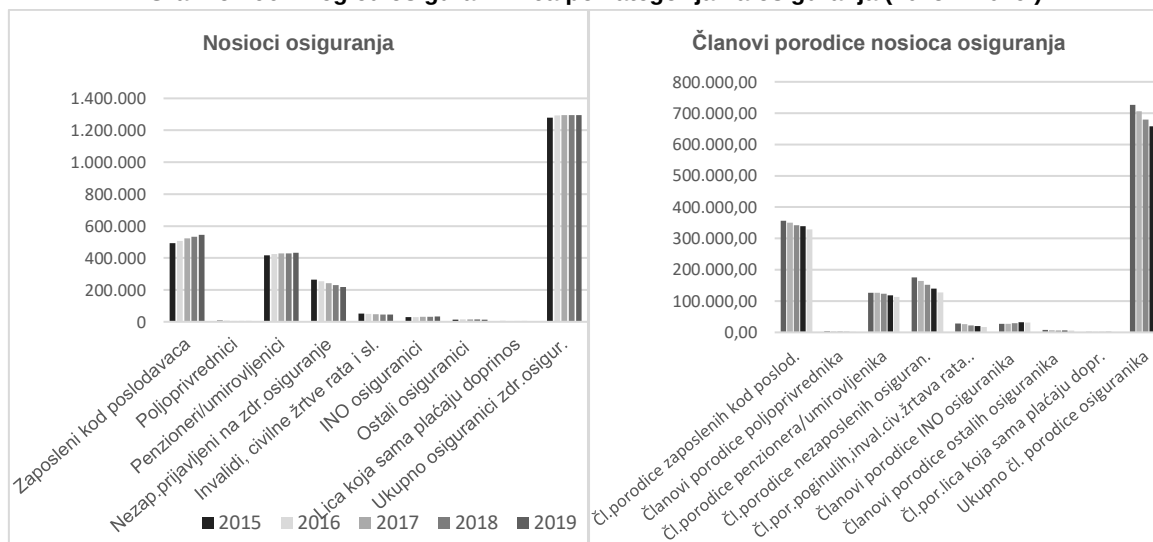
Grafikon 95: Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem po kantonima u FBiH (2009-2019) u %

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020) Obrada: FZZPR

Ukupan broj osiguranih lica u odnosu na prethodnu godinu je manji za 1,5%. Ukupan broj nosioca osiguranja je viši za 0,1%, dok je broj članova porodice osiguranika pokrivenih zdravstvenim osiguranjem smanjen za 4,63% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 96: Pregled osiguranih lica po kategorijama osiguranja (2015. - 2019.)

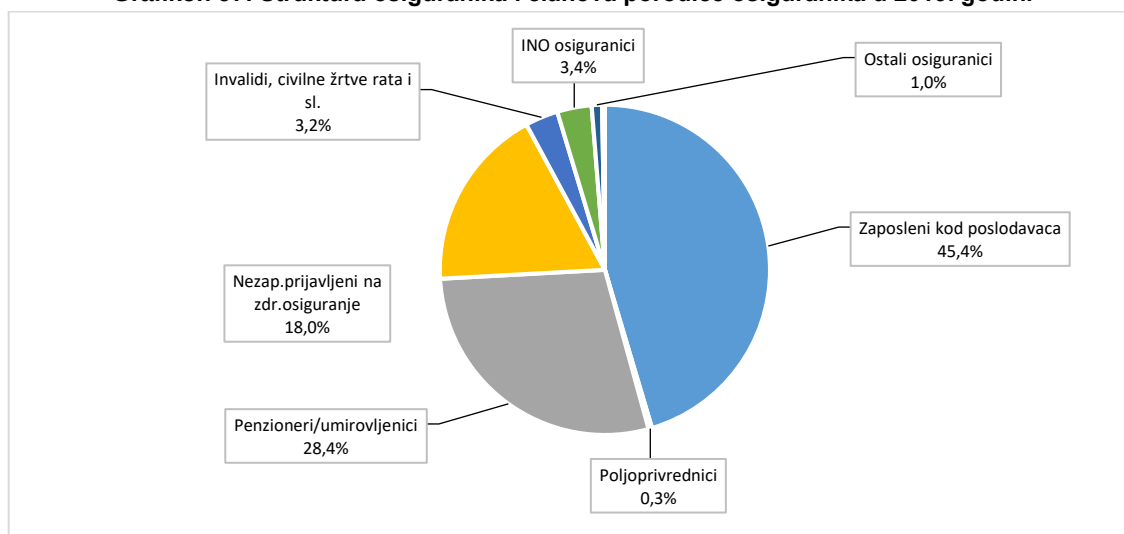
Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020) Obrada:FZZPR

U 2019. godini, posmatrano po kategorijama osiguranika i članova porodice osiguranika, najveće smanjenje je kod kategorije broja osiguranika lica koja sama plaćaju doprinos (14,11%), zatim poljoprivrednika (9,92%), nezaposlenih prijavljenih na zdravstveno

⁸³ Razlozi za veći obuhvat od broja stanovnika su zbog prigradskih naselja u RS (Kopači, Ustiprača, Hubjeri i dr.), iz kojih jedan broj građana radi u Goraždu i Sarajevu, kao i popis iz 2013. godine koji nije obuhvatio svo stanovništvo.

osiguranje (6,43%) i invalida i civilnih žrtava rata (5,70%). Povećanje u odnosu na prethodnu godinu se bilježi kod INO osiguranika za 1,72% i zaposlenih kod poslodavaca za 0,1%.

Grafikon 97: Struktura osiguranika i članova porodice osiguranika u 2019. godini

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Zdravstvena djelatnost u FBiH, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, provodi se kao primarna, specijalističko-konsultativna i bolnička zdravstvena zaštita, te djelatnost javnog zdravstva. Po novom Zakonu o zdravstvenoj zaštiti, zdravstvena djelatnost obuhvata i komplementarno obavljanje alternativne medicine od strane zdravstvenih radnika, na način i pod uslovima utvrđenim zakonom. Zdravstvena djelatnost se provodi u zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru i u privatnoj praksi.

Tabela 31. Ukupan broj zaposlenih u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama i zavodima zdravstvenog osiguranja u FBiH (2008. - 2019.)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Trend 2008.-2019.
1 Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH* (3+4=2+5)	27.987	28.115	29.521	29.372	30.403	30.929	31.244	31.282	32.403	32.853	33.191	33.470	
2 Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama (6+7)	27.314	27.449	28.822	28.657	29.647	30.146	30.408	30.449	31.540	31.974	32.330	32.612	
3 Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	25.216	25.562	26.908	26.644	27.445	27.738	28.042	27.854	28.106	28.213	28.284	28.466	
4 Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	2.098	2.553	2.614	2.728	2.958	3.191	3.202	3.429	4.297	4.640	4.907	5.004	
5 Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	673	666	699	715	756	783	836	833	863	879	861	858	
6 Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	19.895	20.144	21.138	21.004	21.876	22.206	22.431	22.526	23.586	24.039	24.430	24.684	
7 Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	7.420	7.305	7.685	7.653	7.771	7.940	7.977	7.924	7.954	7.935	7.900	7.928	

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Prema preliminarnim podacima Obračuna sredstava u zdravstvu FBiH za 2019. godinu Federalnog zavoda za osiguranje i reosiguranje, u zdravstvenom sektoru FBiH je evidentirano ukupno 33.470 zaposlenih, što je za 0,84% više u odnosu na 2018. godinu. Od ukupnog broja zaposlenih, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je

evidentirano 32.612 zaposlenika (97,44%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) 858 zaposlenika ili 2,56% od ukupnog broja zaposlenih.

Tabela 32. Indeksi - Zaposleni u zdravstvu FBiH (2008. - 2019.)

		<u>2009</u> 2008	<u>2010</u> 2009	<u>2011</u> 2010	<u>2012</u> 2011	<u>2013</u> 2012	<u>2014</u> 2013	<u>2015</u> 2014	<u>2016</u> 2015	<u>2017</u> 2016	<u>2018</u> 2017	<u>2019</u> 2018
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH*	100,5	105,0	99,5	103,5	101,7	101,0	100,1	103,6	101,4	101,0	100,8
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama	100,5	105,0	99,4	103,5	101,7	100,9	100,1	103,6	101,4	101,1	100,9
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	101,4	105,3	99,0	103,0	101,1	101,1	99,3	100,9	100,4	100,3	100,6
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	121,7	102,4	104,4	108,4	107,9	100,3	107,1	125,3	108,0	105,8	102,0
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	99,0	105,0	102,3	105,7	103,6	106,8	99,6	103,6	101,9	98,0	99,7
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	101,3	104,9	99,4	104,2	101,5	101,0	100,4	104,7	101,9	101,6	101,0
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	98,5	105,2	99,6	101,5	102,2	100,5	99,3	100,4	99,8	99,6	100,4

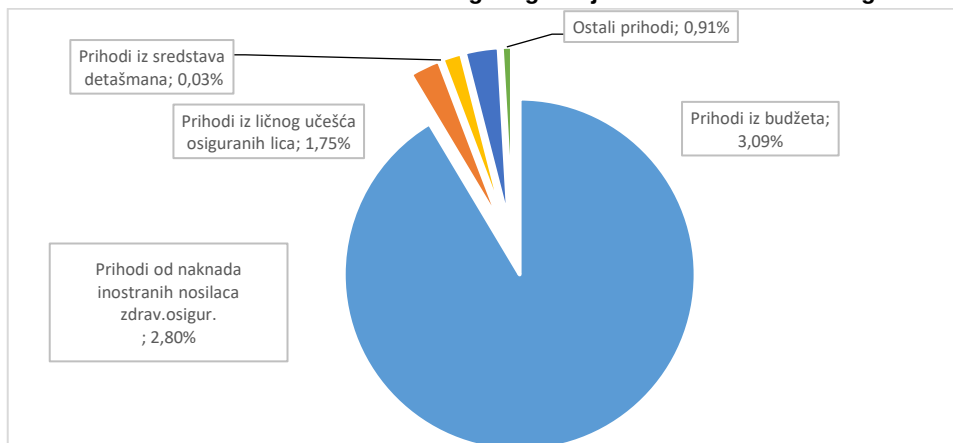
Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 27.608 zaposlenika, a u privatnim 5.004 zaposlenika. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 24.684 radnika ili 73,75%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.928 ili 23,69% i na ukupno zaposlene radnike u zavodima zdravstvenog osiguranja 858 ili 2,56%. Broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama je povećan za 0,7% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama je povećan za 1,98% u odnosu na 2018. godinu. Broj medicinskih radnika je povećan za 1,042%, a administrativnih i tehničkih je povećan za 0,4%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je smanjen za 0,3%.

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2019. godini iznose 2.219.672.098 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 2.194.339.207 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 25.332.891 KM. Ukupna sredstva su povećana za 5,4% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.585.979.314 KM i povećani su za 5,6%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 91,42%, dok su ostali prihodi iz svih drugih izvora u procentu od 8,58%.

Iz finansijskih podataka o prihodima zdravstvenog sektora posljednjih godina, može se zaključiti da je ostvarivan kontinuirani rast prihoda. U periodu 2003. - 2010. prosječna stopa rasta je iznosila 10%, dok je u periodu 2011. - 2019. godine rast prihoda na nižem nivou (prosječna stopa 4,7%).

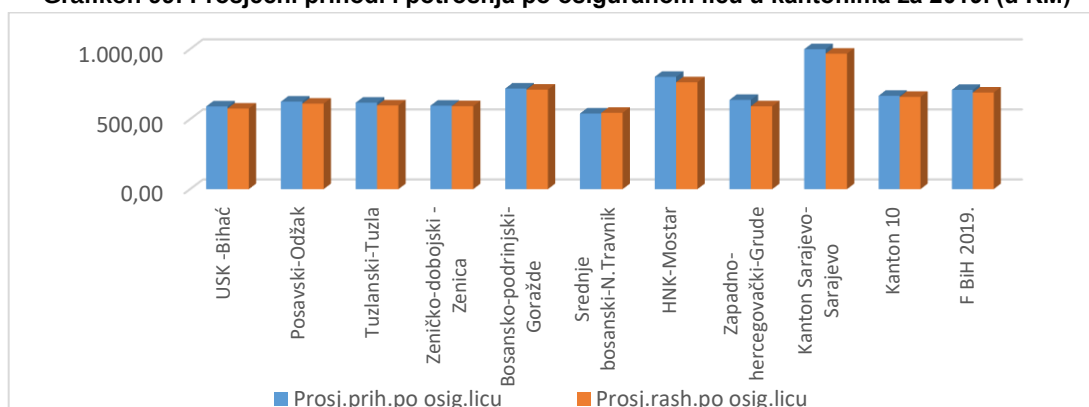
Grafikon 98: Struktura prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOiR FBiH u 2019. godini

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Sredstva za zdravstvenu zaštitu se, najvećim dijelom, osiguravaju iz doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje. Najveći teret u obezbjeđivanju sredstava za zdravstvenu zaštitu snose zaposleni kod poslodavaca. Svaka promjena koja se odnosi na ovu kategoriju osiguranika kao što su npr. broj zaposlenih, visina plaća i visina stope doprinosa, se u najvećoj mjeri odražava i na visinu sredstava koja se ostvaruju po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje, a time se utiče i na ukupna sredstva u zdravstvu od kojih najviše zavisi obim zdravstvenih prava i kvalitet zdravstvene zaštite.

Grafikon 99: Prosječni prihodi i potrošnja po osiguranom licu u kantonima za 2019. (u KM)

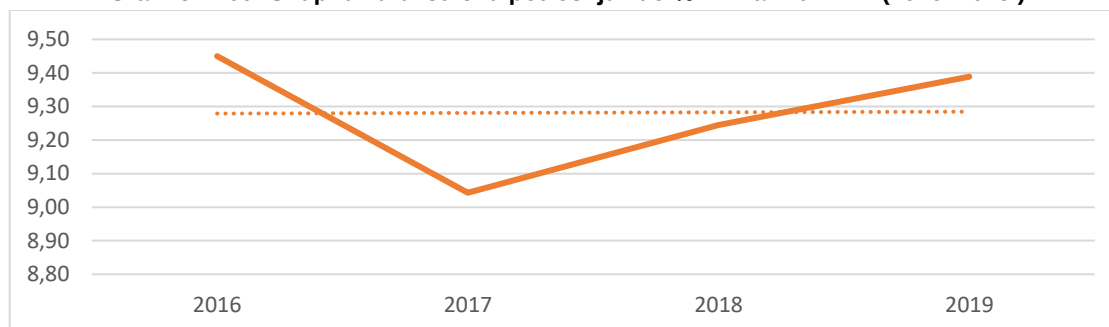

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

U 2019. godini prihodi ostvareni u zdravstvenim ustanovama u privatnom vlasništvu izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 387.968.998 KM, dok prihodi koje je privatni sektor ostvario iz obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 150.843.247 KM, što znači da su ukupni prihodi ostvareni u privatnom sektoru iznosili 538.812.245 KM i u odnosu na prošlu godinu su veći za 6,99%. Prihodi ostvareni u privatnom sektoru čine 24,27% ukupno ostvarenih sredstava u zdravstvu FBiH. Građani izdvajaju sve više vlastitih sredstava za zdravstvenu zaštitu u privatnom sektoru. Jačanje privatnog sektora se svakako može ocjeniti pozitivnim, jer je po zakonskim propisima privatni sektor u potpunosti izjednačen sa zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru. Međutim, još uvijek nije moguće pouzdano dati procjenu koliko sredstava izdvajaju građani za zdravstvenu zaštitu koju ostvaruju u privatnom sektoru, jer nema potpunih podataka.

Ukupna potrošnja u zdravstvu FBiH u 2019. godini iznosila je 2.171.704.501 KM, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 7,04%. Tekući rashodi iznose 2.092.419.380 KM, a kapitalni izdaci 79.285.121 KM. Tekući rashodi su povećani za 7,8%, a izdaci za kapitalna ulaganja su manji za 10% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 100: Ukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a ⁸⁴ u FBiH (2016.-2019.)

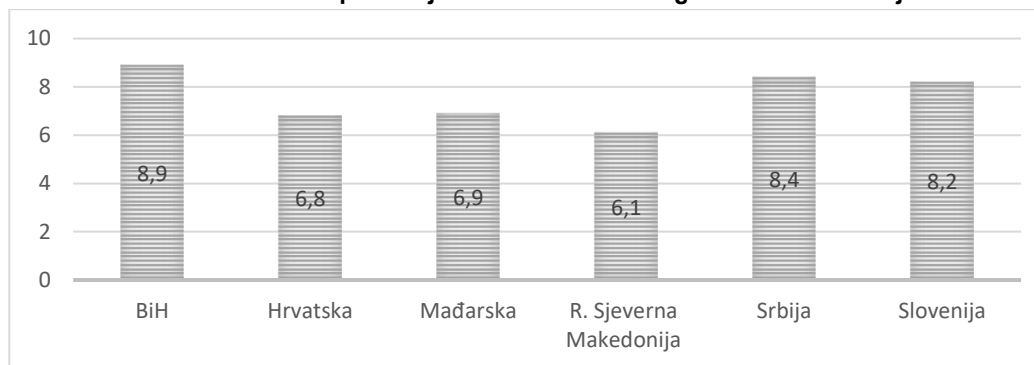

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020) (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH, sveukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a bilježi blagi porast nakon 2017. godine. Ukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a u 2019. godini iznosi 9,4%, što je blago više u odnosu na 2018. godinu (9,2%).

Grafikon 101: Tekuća zdravstvena potrošnja kao %BDP za 2017.godinu u BiH i zemljama okruženja (%)

Izvor: (WHO, 2020), Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

<https://apps.who.int/gho/data/view.main.GHEDCHEGDPSHA2011v> Accessed date [16.10.2020]

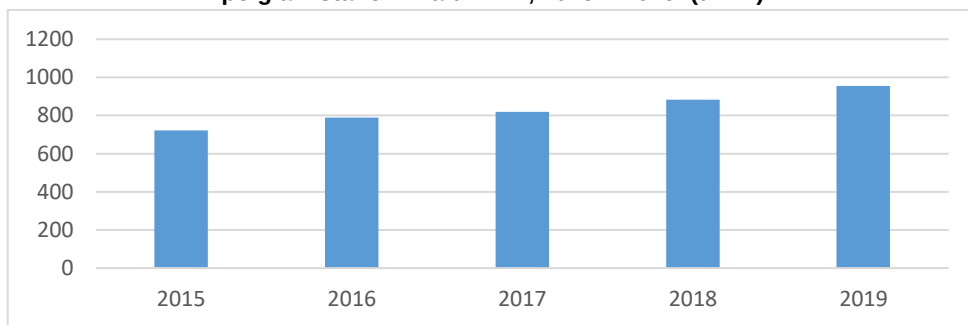
Od ukupnih tekućih rashoda u zdravstvu, potrošnja na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja je iskazana u iznosu od 1.509.471.744 KM, što predstavlja 69,5% ukupne potrošnje, a potrošnja u zdravstvenim ustanovama, koja se financira sredstvima ostvarenim iz drugih izvora izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja, iznosi 582.947.636 KM ili 26,8% ukupne potrošnje. Kapitalni izdaci iznose 79.285.121 KM i u ukupnoj potrošnji zdravstvenog sektora učestvuju sa 3,7%.

Prema Obračunu sredstava u zdravstvu FBiH za 2019. godinu, potrošnja je povećana u svim segmentima zdravstvene zaštite, osim specijalističko - konsultativne zdravstvene zaštite (niža za 2,2%), putni izdaci i ostala prava su niži za 4,2%, i ostali izdaci za provođenje zdravstvene zaštite su niži za 25,1%. Ukupni rashodi u zdravstvu u sektoru zdravstvenog osiguranja su povećani za 7,8%, a ukupni kapitalni izdaci su niži za 10,0%, u odnosu na prethodnu godinu.

⁸⁴ Zajedno sa kapitalnim izdacima

Povećani su troškovi primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom za 21,4%, troškovi lijekova na recept za 8,5% i bolničke zdravstvene zaštite za 8,4%. Zabilježeno je povećanje troškova funkcionisanja zdravstvenog sistema za 1,4%. Povećanje je iskazano kod troškova zdravstvene zaštite u inostranstvu za 2,4% i izdataka za ortopedska pomagala za 7,4%. Naknada plaća za bolovanje preko 42 dana je povećana za 15,8%.

Grafikon 102: Potrošnja (bez kapitalnih izdataka) za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH, 2015. - 2019. (u KM)

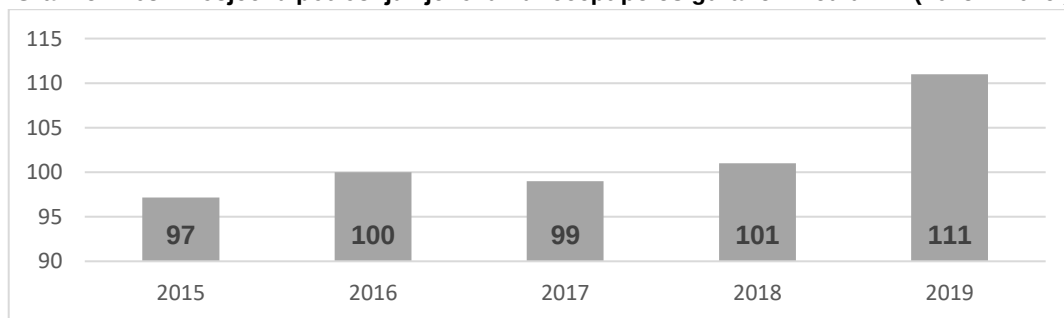
Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

Potrošnja (bez kapitalnih izdataka) za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH u 2019. godini je iznosila 955,4 KM, što je više za 8,11% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2015. do 2019. godine potrošnja za zdravstvo bez kapitalnih ulaganja po glavi stanovnika rasla je po prosječnoj stopi od 7,25%.

Prema raspoloživim podacima, prosječna potrošnja iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja po osiguranom licu u 2019. godini iznosila je 785 KM i veća je za 10,3% ili 83 KM u odnosu na 2018. godinu. Prosječna potrošnja po osiguranom licu po kantonima je neujednačena i kreće se od 545 KM u Srednjobosanskom kantonu, do 967 KM u Kantonu Sarajevo.

Grafikon 103: Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u KM (2015. - 2019.)

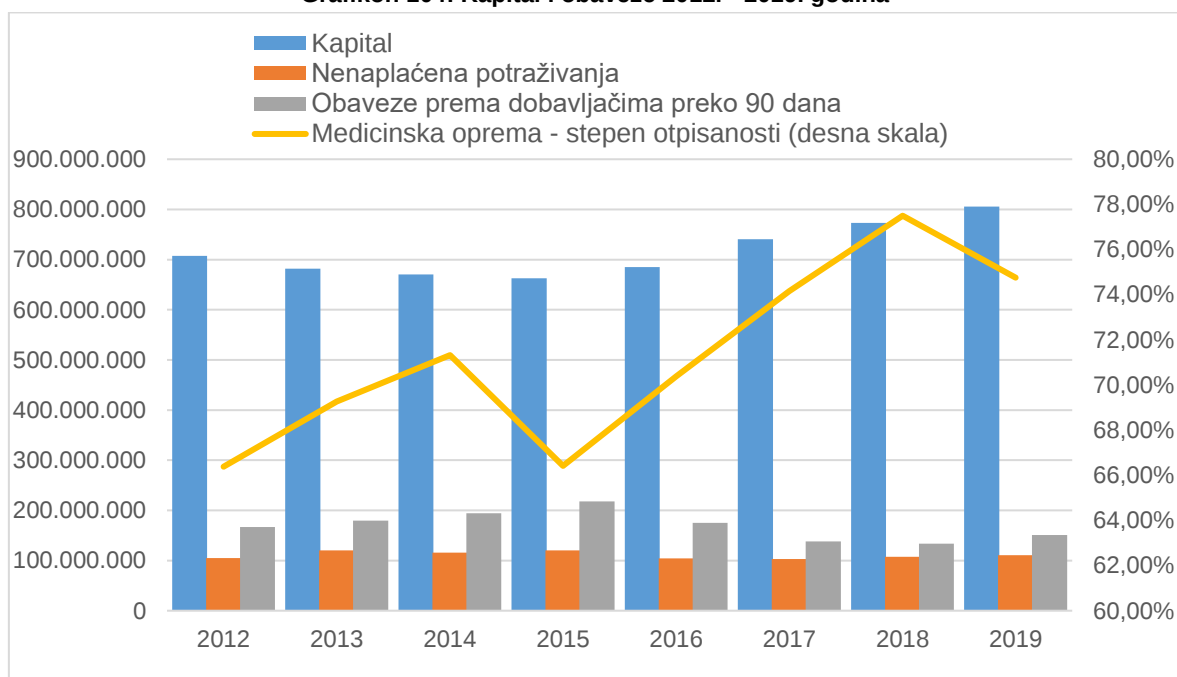
Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u 2019. godini iznosila je 111 KM i veća je za 9,9% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2015. godine do 2019. godine potrošnja lijekova na recept rasla je po prosječnoj stopi od 3,4%. Stopa rasta prosječne potrošnje lijekova na recept manja je od stope rasta prosječne potrošnje za zdravstvenu zaštitu po glavi stanovnika. Također, prosječna potrošnja lijekova na recept po kantonima nije ravnomjerna i kreće se od 40 KM u Posavskom kantonu do 191 KM u Kantonu Sarajevo.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2019. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 101.919.827 KM. Dobitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 28.871.648 KM, a zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani dobitak u ukupnom iznosu od 19.158.028 KM, što ukupno čini dobitak javnog sektora zdravstva u iznosu od 48.029.676 KM. U privatnom sektoru iskazan je pozitivan finansijski rezultat sa ostvarenom dobiti u ukupnom iznosu od 53.890.151 KM. Za razliku od perioda prije 2014. godine kada je javni sektor zdravstva bilježio gubitak, u izvještajnom periodu je zabilježen značajan dobitak što je veliki pomak ka finansijskoj održivosti zdravstvenog sektora. Ukupan kapital u zdravstvenim ustanovama u 2019. godini iskazan je u iznosu od 805.599.211 KM i povećan je za 4,2% ili 32.383.859 KM. Posljednjih godina, sve do 2016. godine, vrijednost kapitala se umanjivala svake godine zbog gubitaka koji su se pokrivali na teret kapitala.

Grafikon 104: Kapital i obaveze 2012. - 2019. godina

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Na dan 31.12.2019. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazana ukupno nenaplaćena potraživanja u iznosu od 110.950.358 KM, što je više za 3,0% u odnosu na prethodnu godinu. Na dan 31.12.2019. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazane obaveze prema dobavljačima preko 90 dana u iznosu od 150.895.203 KM i veće su za 13,01% u odnosu na prethodnu godinu. U periodu od 2008. do 2015. godine, zabilježeno je stalno godišnje povećanje obaveza prema dobavljačima preko 90 dana, a od 2016. do 2018. godine se bilježi smanjenje.

Na kraju izvještajne godine u zdravstvu FBiH stepen otpisanosti medicinske opreme iznosi 74,75%. U posljednjem periodu evidentiran je stalni rast otpisanosti medicinske opreme, osim 2019.godine kad je evidentirano blago smanjenje, što je znak zastarjelosti postojeće i nedovoljnog ulaganja u novu, modernu opremu.

Tabela 33. Pregled financijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. - 2019.)

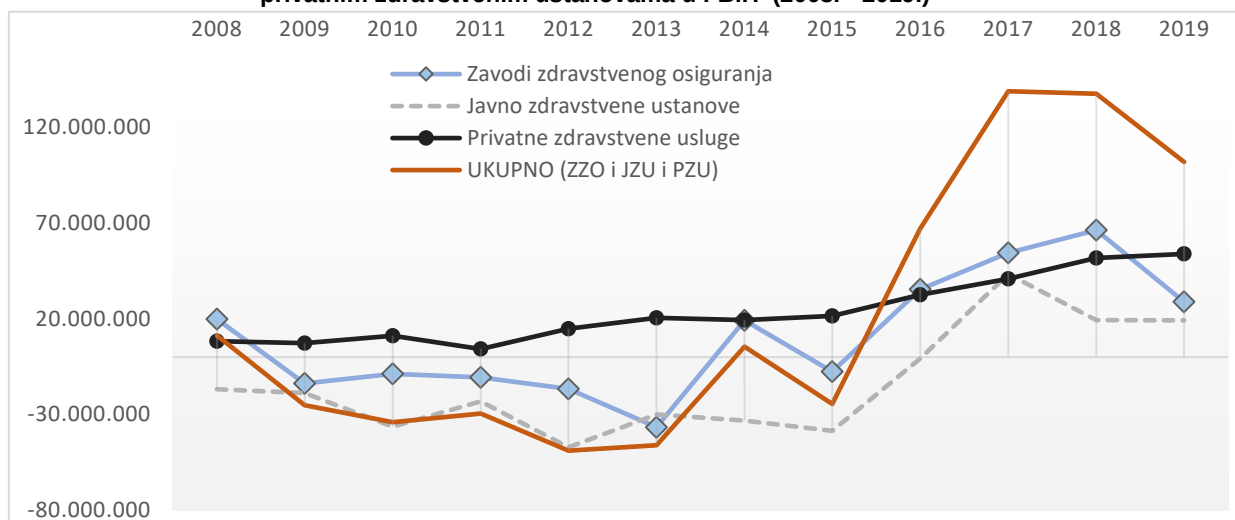
		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU)	
				Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad prihodima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		3.039.019	
	Višak rashoda nad prihodima		16.763.987		
2009	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	13.669.371	18.732.938		32.402.309
2010	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	8.760.633	36.332.549		45.093.182
2011	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	10.635.082	23.049.464		33.684.546
2012	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	16.604.164	47.066.715		63.670.879
2013	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	36.568.242	29.937.350		66.505.592
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645			
	Višak rashoda nad prihodima		33.157.866		13.936.221
2015	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	7.585.478	38.441.862		46.027.340
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		34.610.262	
	Višak rashoda nad prihodima		733.171		
2017	Višak prihoda nad rashodima	54.490.084	43.358.525	97.848.609	
	Višak rashoda nad prihodima				
2018	Višak prihoda nad rashodima	66.308.090	19.311.741	85.619.831	
	Višak rashoda nad prihodima				
2019	Višak prihoda nad rashodima	28.871.648	19.158.028	48.029.676	
	Višak rashoda nad prihodima				
UKUPNO				269.147.397	301.320.068
SVEUKUPNO					32.172.671

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020) Obrada: FZZPR

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH se bilježi dobitak u zadnje tri godine. U periodu od 2008. do 2019. godine, ukupni akumulirani dobitak zdravstvenog sektora iznosi 254.428.064 KM. Ukupan akumulirani gubitak javnih zdravstvenih ustanova i zavoda zdravstvenog osiguranja, u istom periodu iznosi 32.172.671 KM i značajno je smanjen posljednjih godina.

Ne podcjenjujući potrebu za mjerama koje doprinose rastu prihoda u zdravstvu u narednom periodu, mišljenja smo da bi prioritet trebao biti na analizi troškova i optimalizaciji rashodovne strane što se pokazalo opravdanim u periodu od 2016. do 2019. godine kada se zdravstveni sektor ponašao zaista domaćinski.

Grafikon 105. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja, javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. - 2019.)

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020) Obrada: FZZPR

Preporuke

- Unaprijediti preventivnu zdravstvenu zaštitu radi tendencije porasta mortaliteta i morbiditeta u FBiH,
- Unaprijediti efikasnost kapitalnih ulaganja i ulaganja u naučno-istraživački rad radi zastarjelosti opreme i poboljšanja zdravstvenih usluga,
- Unaprijediti efikasnost i kvalitet zdravstvenih usluga kako bi se unaprijedilo zdravstveno stanje stanovništva i s time smanjivali troškovi,
- Nastaviti sa ograničenjem troškova zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora;
- Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih;
- Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspekcijskih službi;
- Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama;
- Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja;
- Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja;
- Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštedi istih;
- Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama;
- Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteda u zdravstvenom sektoru;
- Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja;
- U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova;

- Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteda odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups);
- Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije;
- Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled;
- Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH, odnosno implementirati sistem univerzalne zdravstvene pokrivenosti i njege;
- Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept.

6.5. Penziona politika

Starije osobe su jedna od najranjivijih i najosjetljivijih kategorija kada je riječ o socijalnoj isključenosti. Siromaštvo ovih osoba je veoma teško pratiti. Osnovni statistički podaci iz oblasti penzija (kao što je prosječna i minimalna penzija) u poređenju sa pokazateljima o siromaštvu prema Anketi o potrošnji domaćinstva ukazuju da većina starih osoba živi ispod granice siromaštva. Rizik od siromaštva starih osoba posebno je izražen u zemljama sa slabim socijalnim sistemom gdje je socijalna zaštita slaba ili je nikako nema. Većina starih u takvim sistemima se oslanja na podršku porodice. Međutim u sve lošijem ekonomskom sistemu, ta pomoć često nije dovoljna. Penzije uglavnom ostaju njihov glavni prihod.

Reformski proces penzionog sistema u FBiH koji je započet s ciljem poboljšanja položaja populacije penzionera i smanjenja rizika od siromaštva, kako trenutnih penzionera tako i onih koji će u budućim godinama postati korisnici ovih prava, kao i postizanje veće adekvatnosti penzija i veće pokrivenosti penzionim osiguranjem populacije starije od 65 godina. Takođe, cilj je osigurati dugoročnu održivost penzionog sistema, te povećanje efikasnosti u prikupljanju doprinosa.

Započeta reforma i novi Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju, koji je stupio je na snagu 01. marta 2018. godine, unio je mnoge novine i pozitivne efekte u penzioni sistem FBiH. Tako je, djelimično, ispravljena nepravednost u visinama penzija, nastajala godinama unazad kroz primjenu do tada važećeg zakona. Povećanje penzija vezano je za rast BDP-a, bez rizika na stabilnost javnih finansija. Razriješen je status 1.925 udovica šehida i poginulih boraca, a povećanje broja korisnika po osnovu Zakona o prijevremenom povoljnijem penzionisanju se usporava.

Kao i prethodni i ovaj Zakon se zasniva na načelima uzajamnosti i solidarnosti na osnovu kojih se osiguranicima obavezno osiguravaju prava za slučaj starosti ili invalidnosti, a članovima njihovih porodica pravo za slučaj smrti osiguranika, odnosno korisnika penzije. Prava koja proističu iz ovih rizika su pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, pravo osiguranika sa promijenjenom radnom sposobnošću, te pravo po osnovu fizičke onesposobljenosti. Ovim zakonom utvrđena je također, mogućnost dobrovoljnog osiguranja za osobe koje nisu obavezno osigurane.

Prema zakonu niko od rezidenata FBiH ne može imati penziju manju od 326 KM, bez obzira na visinu plaće ili broj godina radnog staža uz osnovne uslove za odlazak u penziju, a to je 65 godina života i 15 godina staža osiguranja. Također niko od rezidenata FBiH koji ostvari 40 godina staža osiguranja ne može imati penziju manju od 434 KM⁸⁵. Usklađivanje će se raditi svake godine za penzije isplaćene do kraja prethodne godine, po tzv. „švicarskoj formuli“ - koeficijentom koji se dobije kao zbir polovice koeficijenta indeksa potrošačkih cijena (približno troškova života) i polovice indeksa porasta realnog BDP-a. Za isplatu penzija garantuje Budžet FBiH, bez obzira na visinu prikupljenih doprinosa, uz prijelaz isplate na trezor u roku do dvije godine.

U toku 2019. godine, uslijed porasta BDP-a, storeni su realni uslovi i izvršeno je povećanje iznosa najniže penzije za 3,2%, te je dotadašnja najniža penzija koja je u januaru 2019. godine iznosila 348,06 KM, u februaru povećana na 359,2 KM. U aprilu 2019. godine, izvršeno je usklađivanje penzija tako da su najniže i zajamčene usklađene za 3,5%, te je najniža penzija povećana na 371,77 KM. Ovo uvećanje obuhvatilo je sve penzije sa izuzetkom najpovoljnijih koje su usklađene za 1,6%⁸⁶.

Takođe u aprilu 2019. godine izvršeno je i usklađivanje vrijednosti općeg boda za obračun penzija u 2019. godini. Prema Zakonu o PIO, vrijednost općeg boda se od 01.01.2019. godine usklađuje prema procentu porasta prosječne bruto plaće u Federaciji BiH u prethodnoj godini. Kako je prosječna bruto plaća u 2018. u odnosu na 2017. godinu povećana za 3,6%, u aprilu 2019. godine vrijednost općeg boda je sa 14 KM uvećana za 3,6% na 14,50 KM. Ovako uvećan bod primjenjivao se za sve koji su u FBiH penzionisani u 2019. godini⁸⁷.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2019. godine iznosio je 424.009, što je za 1,7% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2013. – 2019. godine, broj penzionera rastao je po prosječnoj stopi od 1,5%. U izvještajnoj godini starija populacija (65+) čini oko 15,7% ukupnog stanovništva FBiH, dok penzioneri čine 19,4% ukupne populacije u FBiH.

U decembru 2019. godine prosječna penzija iznosila je 416,45 KM i u odnosu na decembar prethodne godine veća je za 4,38%. Minimalnu penziju u iznosu od 371,77 KM primilo je 248.288⁸⁸ korisnika ili 58,56% od ukupnog broja penzionera, a penzije u rasponu od minimalne do zajamčene penzije koja je u decembru 2019. godine iznosila 465,87 KM, primilo je 52.813 penzionera. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 71% u ukupnom broju penzionera.

Od 424.009 isplaćenih penzija, 27.019 su penzije koje se isplaćuju pod povoljnijim uslovima od čega 7.280 po isplatnom koeficijentu 1,32 i 19.739 po isplatnom koeficijentu 1. Povoljnije sticanje prava na penziju uređeno je posebnim propisima za koje se obezbjeđuju sredstva iz doprinosa i Budžeta FBiH i BiH. U ovom broju korisnika, 59,67% odnosno 16.121 korisnik, primio je minimalnu penziju.

U 2019. godini, prosječna penzija u FBiH čini 43,47% prosječne plate. Zabilježen je rast prosječne plaće za 4,81% u odnosu na 2018. godinu. U periodu od 2013.- 2019. godine

⁸⁵Zakon se veže za penzije iz decembra 2016. godine kada je najniža penzija iznosila 326,17 KM, a zajamčena 434,90 KM.

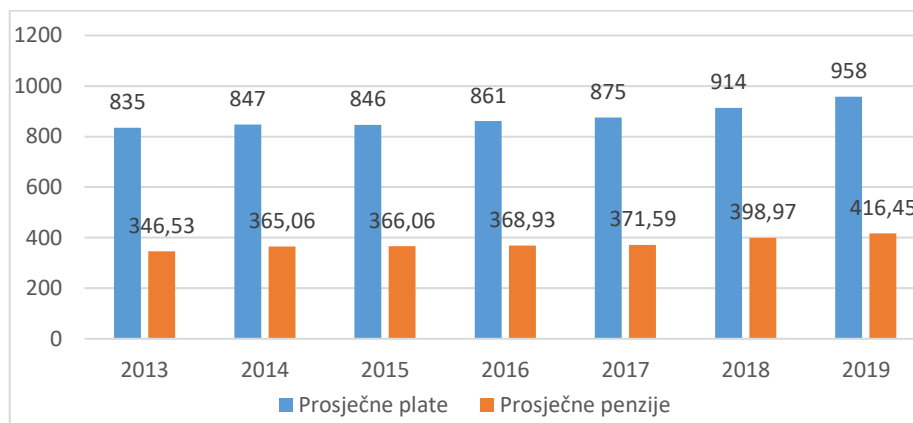
⁸⁶ Vlada FBiH, saopćenja; FZPIO, Struktura penzija iz redovne isplate za januar-april 2019. godine.

⁸⁷ Vlada FBiH, saopćenja.

⁸⁸ Odnose se na korisnike penzija koji primaju penziju prema Zakonu o PIO, Zakonu o PIO vojnih osig. (SFRJ), Preuzeti korisnici bivše JNA, demobilisani borci s ispunjenim uslovom za starosnu penziju, Pripadnici vojske FBiH po zakonu o PIO.

prosječna penzija porasla je po prosječnoj stopi od 2,5% dok je prosječna plaća u FBiH porasla po stopi od 2%.

Grafikon 106: Prosječne plate i prosječne penzije u FBiH 2013. - 2019. (stanje decembar)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, obrada FZZPR, 2020)

Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2019. godini veći je za 7,5% u odnosu na 2018. godinu, dok su prihodi od doprinosa porasli za 6,47%, što je donekle popravilo stanje održivosti penzijskog sistema. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2019. godini iznosilo je 9,6%⁸⁹. U 2018. godini, učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u u FBiH iznosilo je 9,4%, što je nešto niže u odnosu na zemlje regije (Hrvatska 10,2%, Srbija 10,3%)⁹⁰.

I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja penzionera i broja zaposlenih. U decembru 2019. godine bilo je 525.204⁹¹ zaposlenih pa je odnos broja penzionera i broja zaposlenih iznosio 1:1,24 što ozbiljno ugrožava ekonomsku održivost penzijskog sistema obzirom da je minimalan odnos za održivost penzionih sistema 1:3. Zabrinjava i podatak da je 36,1% zaposlenih u FBiH starosne dobi 50-64 godine⁹². Pored toga učestale migracije, odnosno iseljavanje u inostranstvo posebno mladih osoba starosti 15-24 godine, može se negativno odraziti na penzioni sistem, posebno u dugom roku.

Tabela 34. Prihodi od doprinosa 2013. - 2019.

Godina	Prihodi od doprinosa	Mjesečni prosjek	Index rasta prihoda
2013.	1.486.121.497	123.843.458	100,28
2014.	1.547.886.165	128.990.514	104,16
2015.	1.588.911.973	132.409.331	102,65
2016.	1.646.774.849	137.231.237	103,65
2017.	1.764.509.852	147.042.488	107,15
2018.	1.909.719.925	159.143.327	108,23
2019.	2.033.199.490	169.433.291	106,47

Izvor: (FZMIO/PIO, 2013. - 2019.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)

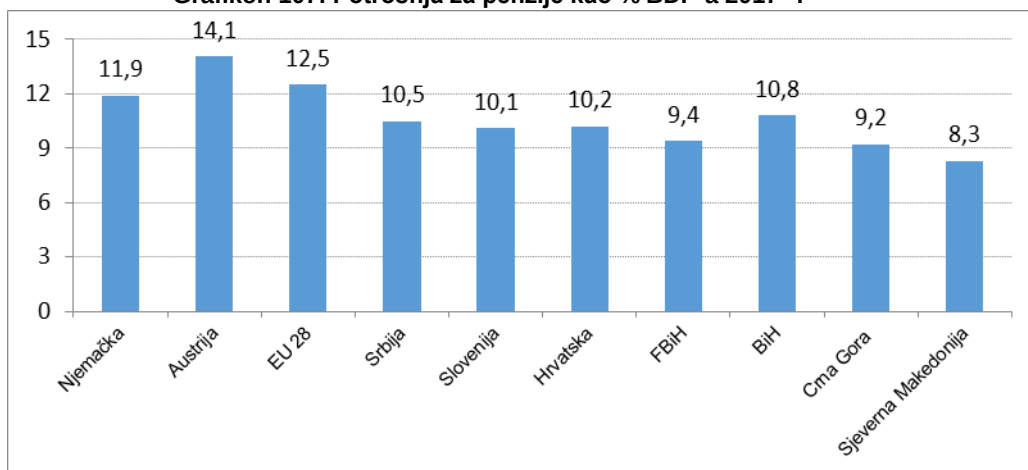
⁸⁹ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Obračun BDP, Tekuće cijene, prvi rezultati, FZMIO/PIO za podatke o isplaćenim sredstvima po osnovu penzija – Kalkulacija FZZPR.

⁹⁰ Izvor Eurostat – zadnji raspoloživi podaci.

⁹¹ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Saopćenje 28.02.2020. Zaposlenost, nezaposlenost i plaće u Federaciji BiH po kantonima i općinama, 2019. Podaci o ukupnom broju zaposlenih osoba u Federaciji BiH dobiveni su obradom podataka koji su preuzeti iz Porezne uprave Federacije BiH (puni obuhvat).

⁹² Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi 2019.

Grafikon 107: Potrošnja za penzije kao % BDP-a 2017⁹³.

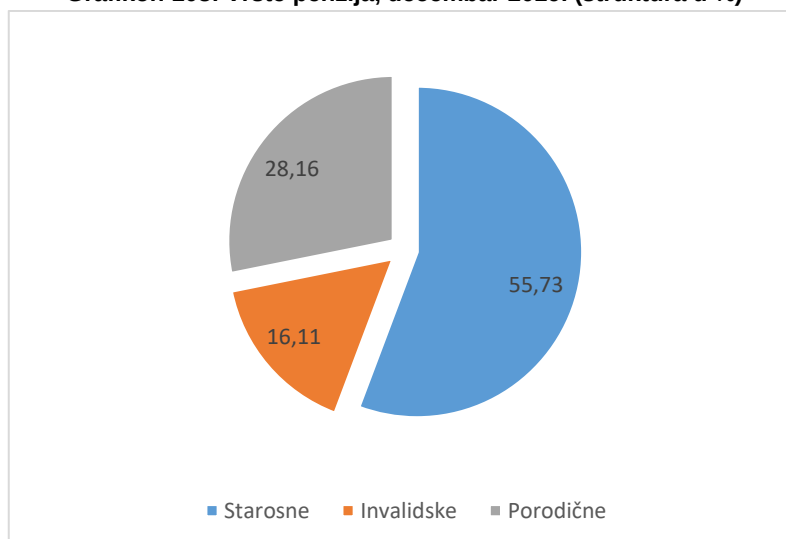

Izvor: (EUROSTAT, osim za FBiH - procjena FZZPR na osnovu podataka FZPIO i FZS, 2018.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

U 2019. godini povećan je broj korisnika starosne penzije (3,71% više u odnosu na 2018. godinu), dok se broj korisnika invalidske smanjio. Broj korisnika porodične penzije je nešto veći u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 108: Vrste penzija, decembar 2019. (struktura u %)

Izvor: (FZMIO/PIO, 2019.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

Nakon što je stupio na snagu 2018. godine, novi Zakon o PIO je omogućio proširivanje obima prava korisnika. Takođe u 2019. godini došlo je do povećanja prihoda od doprinosa čime je nastavljena finansijska stabilizacija Federalnog zavoda PIO.

U 2019. godini je Federalni zavod PIO ostvario višak prihoda nad rashodima u iznosu 86.644.559 KM, čime je namiren nekoliko godina unazad kumulirani deficit, koji je na kraju 2018. godine iznosio 30.780.411 KM, tako da je kumulativni višak prihoda nad rashodima u 2019. godini iznosio 55.864.148 KM⁹⁴.

⁹³ Zadnji raspoloživi podaci objavljeni su za 2018. godinu, ali nisu kompletni za odabrane zemlje.

<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

⁹⁴ Izvještaj o radu Federalnog zavoda za penzijsko-invalidsko osiguranje, 224 sjednica Vlade FBiH, održana 05.06.2020.

Kako bi se još više poboljšalo funkcionisanje penzionog sistema u narednom periodu predviđeno je donošenje novih zakona koji regulišu oblast penzija (Zakon o organizaciji penzijskog i invalidskog osiguranja i Zakon o doprinosima koji je u parlamentarnoj proceduri) koji, između ostalog, tretiraju pitanje uvezivanja radnog staža za radnike koji ispunjavaju uslove za odlazak u penziju, a nisu to u mogućnosti zbog neizmirenih obaveza prema državi, te izrade prijedloga shema za dobrovoljno penzionisanje.

U decembru 2016. godine usvojen je Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima u FBiH čije je usvajanje bilo sastavni dio Akcionog plana za provedbu Strategije reforme penzionog osiguranja. Načela na kojima se zasnivaju ovi fondovi su dobrovoljnost članova, raspodjela rizika ulaganja, ravnopravnost članova, javnost rada, akumulacija i investiranje sredstava. Na ovaj način se stvara pravna osnova za daljnji razvoj penzionog sistema u FBiH i tržišta kapitala, na kojoj će se pojaviti nove vrste fondova koji se razlikuju po načinu i kriterijima investiranja.

Preporuke

- Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu;
- Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.

6.6. Položaj osoba sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom (urođenim ili stečenim) predstavljaju jednu od glavnih kategorija korisnika prava propisanih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Srazmjerno stepenu invaliditeta, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na osobnu invalidninu, tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak. Prava osoba sa 100% i 90% tjelesnog oštećenja financiraju se iz federalnog budžeta, a za financiranje prava osoba sa invaliditetom koji imaju niži stepen tjelesnog oštećenja, a ostvarili su pravo na tuđu njegu i pomoć, zaduženi su kantoni.

Prava civilnih žrtava rata finansiraju se iz federalnog i kantonalnih budžeta u omjeru 70%:30%, dok se prava u oblasti branilačko invalidske zaštite, tj. prava ratnih vojnih invalida i porodica poginulih branilaca, finansiraju iz Budžeta FBiH. Iz Budžeta FBiH vrši se isplata i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata, a prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca.

Oblast socijalne politike i socijalne zaštite u Federaciji BiH je po Ustavu u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona. Još uvijek ne postoje adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba sa invaliditetom niti strukture za socijalno uključivanje osoba sa invaliditetom na svim nivoima vlasti. Ključni problem koji postoji je nedostatak sistematskog praćenja kako bismo znali u kakvu je poziciju dovedena većina osoba sa invaliditetom u smislu siromaštva i socijalne isključenosti.

U julu 2018. godine, Vlada FBiH je prihvatila i u parlamentarnu proceduru uputila Nacrt zakona o organizacijama i reprezentativnim organizacijama osoba sa invaliditetom i civilnih žrtava rata. Ovaj zakon uređuje postupak i uslove sticanja statusa organizacija osoba sa invaliditetom (OSI) i civilnih žrtava rata (CŽR), njihovih reprezentativnih organizacija,

područje, svrhu i ciljeve djelovanja, zadatke, vođenje registra organizacija, finansiranje, te druga pitanja od značaja za funkcionisanje organizacija na nivou općina, kantona i Federacije BiH. Svrha organizacija OSI i organizacija CŽR je da, na osnovama dobrovoljnog udruživanja i zajedničkih potreba, promovišu i zagovaraju, štite i ostvaruju interese populacije koju okupljaju, s ciljem uživanja propisanih prava, postizanja jednakih mogućnosti i njihovog punog uključivanja⁹⁵. U toku 2019. godine poduzete su aktivnosti na pripremi radnog materijala Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe sa invaliditetom. Imajući u vidu podijeljenu nadležnost u oblasti socijalne politike između federalne i kantonalnih vlasti, usvajanje i buduće provođenje oba navedena zakona uslovljeno je usaglašavanjem kantona kao i Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata. Takođe, buduća provedba je uslovljena obezbjeđenjem finansijskih sredstava potrebnih za njihovo provođenje⁹⁶.

U realizaciji ovih aktivnosti procjenjuje se da će postojati određeni problemi kada navedeni zakoni budu u parlamentarnoj proceduri, te eventualni problemi vezani za nepružanje podrške od strane kantona i Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata prilikom donošenja ovih zakona⁹⁷.

Do kraja 2019. godine, pravo na financiranje ostvarilo je 48.258 osoba sa (neratnim) invaliditetom što je neznatno više u odnosu na prethodnu godinu, a za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 139.347.511,20 KM. Iako je u zadnjoj godini zabilježen lagani rast, u periodu 2013. - 2019. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 1,5%.

U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.211 korisnika, što je za 2,4% manje u odnosu na 2018. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2013.-2019. godina, iznosila je -2%. Za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 34,87 miliona KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 24,67 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2019. godine, ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 82.887, od čega se na lične invalidnine odnosi 45.500 korisnika, a na porodične invalidnine 37.387 korisnika. Taj broj je uvećan sa 1.422 korisnika koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, tako da je ukupan prosječan broj u 2019. godini iznosio 84.309 korisnika prava. (FMBI, 2020.) U periodu 2013. - 2019. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opao je po prosječnoj stopi od 1,9%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat provedene revizije, prestanak prava i smanjenja isplata iz razloga smrti, prestanka školovanja, kao i prestancima prava u postupcima inspeksijskog nadzora.

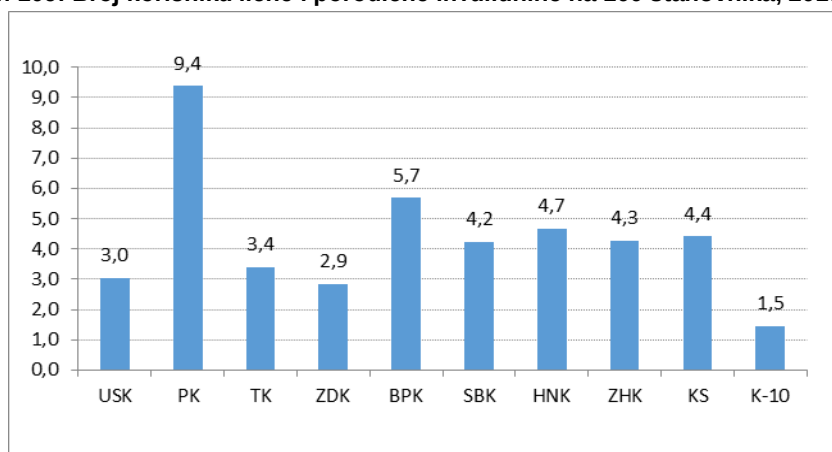
U 2019. godini po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 274,54 miliona KM. Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava za ove namjene tako da je u 2019. godini isplaćeno 3.061.394,05 KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu FBiH.

⁹⁵151. sjednica Vlade Federacije BiH – 19.07.2018.

⁹⁶ Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

⁹⁷ Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2019. godinu, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

Grafikon 109: Broj korisnika lične i porodične invalidnine na 100 stanovnika, 2019. godina

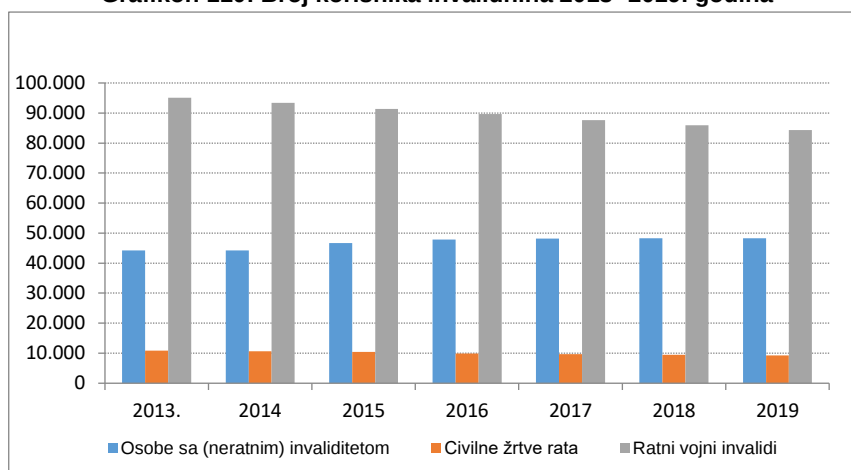

Izvor: (FMBI, 2019)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

Najveći broj korisnika prava na ličnu i porodičnu invalidninu, na 100 stanovnika zabilježen je u Posavskom kantonu (9 korisnika), a najmanji broj je u Kantonu 10 (1 korisnik na 100 stanovnika) (FMBI, 2020. obrada FZZPR).

Grafikon 110: Broj korisnika invalidnina 2013 -2019. godina

Izvor: (FMRSP, FMBI, 2019)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

Tabela35. Sredstva isplaćena po osnovu invalidnina iz Budžeta FBiH 2013 – 2019.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Isplaćena sredstva za neratne invalidnine (u mil. KM)	112,00	119,44	133,23	137,72	139,65	139,77	139,48
Isplaćena sredstva za civilne žrtve rata (u mil. KM)	27,59	26,82	26,42	25,98	25,41	25,13	24,67
Isplaćena sredstva za ratne invalidnine (u mil. KM)	307,8	302,95	294,34	288,39	281,63	279,52	274,54
Ukupno za invalidnine (u mil. KM)	447,39	449,21	453,99	452,09	446,69	444,42	438,56
Ukupno invalidnine kao % BDP	2,66	2,52	2,43	2,31	2,18	2,03	1,90

Izvor: (FMRSP, FMBI 2019.)

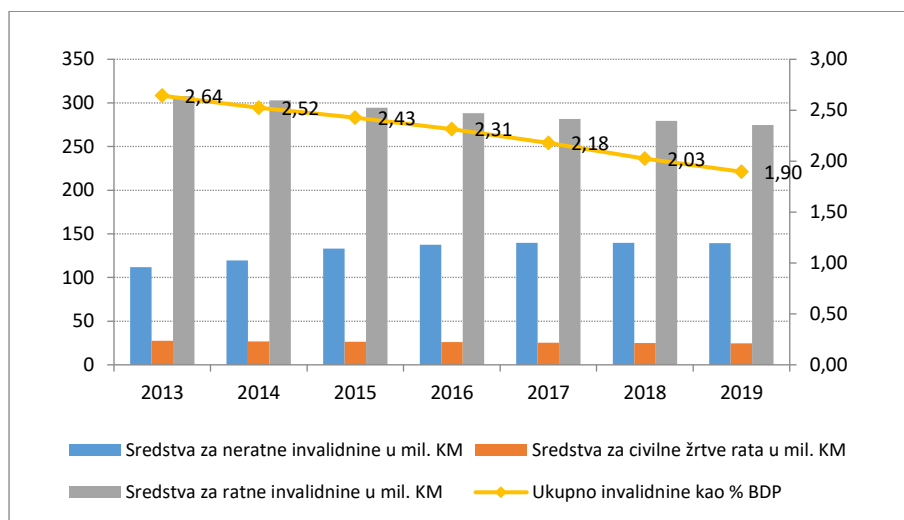
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)

U periodu 2013. - 2019. godine izdvajanja za ratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 1,8%. U 2019. godini isplaćena sredstva za ratne invalidnine iznosile su 1,19% BDP-a FBiH.

Iako je iznos isplaćenih sredstava za neratne invalidnine u 2019. godini nešto manji u odnosu na prethodnu godinu, u periodu 2013. – 2019. godine izdvajanja za neratne invalidnine porasla su po prosječnoj stopi od 2%. U izvještajnoj godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosila su 0,6%, a za civilne žrtve rata 0,11% BDP-a. Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH koja se odnose na ratne, neratne invalidnine i izdvajanja za civilne žrtve rata, u 2019. godini, iznosila su 438,56 miliona KM, što je za 1,32% manje u odnosu na 2018. godinu.

U periodu 2013 - 2019. godine ova izdvajanja opadala su po prosječnoj stopi od 0,6%. Ukupna izdvajanja za ove kategorije u 2019. godini iznosila su 1,9% BDP-a.

Grafikon 111: Isplaćena sredstva iz Budžeta FBiH za osobe sa invaliditetom (u mil. KM)

Izvor: (FMRSP, FMBI, 2019)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

U 2019. godini u FBiH je registrovano 18 ustanova socijalne zaštite za odrasle invalidne osobe (FZS, 2020.). U toku izvještajne godine registrovano je 244 zaposlenih invalida i rehabilitanata od kojih 229 radi u zaštitnim radionicama, a 15 je onih koji rade kod kuće. Od ukupnog broja zaposlenih invalida 39,3% je žena.

Tabela 36. Invalidi i rehabilitanti prema pravnoj osnovi i razlogu korištenja ustanove

	Zaposleni invalidi			Rehabilitanti		
	Svega	U zaštitnoj radionici	Rade kod kuće	Svega	Na stručnom osposobljavanju	Na prekvalifikaciji
Ukupno	244	229	15	-	-	-
Žene	96	78	7	11	11	-
Vojne i civilne žrtve rata	40	40	-	-	-	-
Invalidi rada	1	1	-	-	-	-
Ostali invalidi	203	188	15	-	-	-

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2019.

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

U novembru 2017. godine imenovano je interresorno i intersektorsko Koordinaciono tijelo Vlade FBiH za praćenje, usmjeravanje i izvještavanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH 2016-2021. godina čija je implementacija u toku. Nakon usvajanja ove Strategije kantonalne vlade bile su dužne donijeti svoje akcione planove za njeno provođenje, uzimajući u obzir prioriteta pitanja i potrebe osoba s invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama. U ovoj Strategiji ciljevi su definisani po specifičnim pitanjima koja određuju položaj osoba s invaliditetom u društvu i

na kojima treba poduzeti odgovarajuće aktivnosti. U provođenju Strategije, posebna pažnja je posvećena djeci s poteškoćama u razvoju kod kojih je veoma važna rana detekcija i inkluzija u odgojno-obrazovni sistem, mladim osobama s invaliditetom koje se, kao naročito ranjiva grupa osoba, suočavaju s nizom prepreka i ograničenja, osobama s invaliditetom koje su usljed kulturoloških predrasuda i stereotipa vrlo često suočene s višestrukom diskriminacijom (npr. žene i djevojke), osobama s invaliditetom starije životne dobi, kao i osobama s teškim invaliditetom čija kvaliteta života direktno zavisi od razvijenosti servisa i usluga u zajednici i kojima je potrebna izrazita društvena podrška.

Preporuke

- Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima;
- Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije;
- Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom;
- Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta;
- Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulirati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo;
- Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba;
- Bolje usmjeravanje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.